



Volume 6 / Issue II

Autumn 2021

ISSN: 2548-0146

INCISS

The Journal of International Civilization
Studies

Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi

www.inciss.com

05/11/2021

Nevşehir/TURKEY

INCISS

ISSN: 2548-0146

The Journal of International Civilization Studies

Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi



Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi, altı ayda bir yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukukî açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları www.inciss.com'a aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez.

The Journal of International Civilization Studies is an international journal that is published in spring and autumn as two volume. All articles' language, science and law responsibility belongs to the authors. Publication rights belongs to the The Journal of International Civilization Studies www.inciss.com. The published articles partially or completely in any way cannot be printed, reproduced without the written permission of the publisher. Editorial Board is absolutely free whether to publish or not publish all the articles send to journal. Submitted papers will not be returned to the authors.

05/11/2021

Volume 6/ Issue 2

Nevşehir/ TURKEY

Owner/ Sahibi

Doç. Dr. Hakan Yalap

Editor

Doç. Dr. Hakan Yalap

hakanyalap@hotmail.com

Associate Editor

Gökhan DENİZ

gkhndnz@gmail.com

Ahmet AKAY

ahmetakay8684@gmail.com

Editorial Board/ Editör Kurulu

Prof. Dr. Alexandra Vranes (Belgrade University) SERBIA alexandra.vranes@gmail.com

Prof. Dr. Andrew J. M. Smith (Emporia State University) USA asimith37@emporia.edu

Prof. Dr. Joseph Haldane (Osaka University) JAPAN jjhaldane@iafor.org

Prof. Dr. Kiyomitsu Yui (Kobe University) JAPAN yui@lit.kobe-u.ac.jp

Prof. Dr. Ljiljana Markovic (Belgrade University) SERBIA ljiljana.markovic@gmail.com

Prof. Dr. M. Sezai Türk (Ankara Hacı Bayram University) TURKEY msezaiturk@gmail.com

Prof. Dr. Roberto Veraldi (University of Gabriele d'Annunzio of Chieti-Pescara)

ITALY rveraldi47@gmail.com

The Journal of International Civilization Studies is indexed and abstracted by

SOBIAD, Index Copernicus, Cite Factor Academic Scientific Journals, Road Directory of Open Access Scholarly Resources, Rootindexing, Directory of Research Journals Indexing DRJI, Researchbib, Asos Index, Scientific World Index, Google Scholar, Directory of Indexing and Impact Factor

Advisory Board/ Danışma Kurulu

- Prof. Dr. A Beril Tuğrul (İstanbul Technical University) TURKEY
- Prof. Dr. Adriana d'Angelo (University of Gabriele d'Annunzio of Chieti-Pescara) ITALY
- Prof. Dr. Alexandra Vranes (Belgrade University) SERBIA
- Prof. Dr. Ali Yakıcı (Gazi University) TURKEY
- Prof. Dr. Babek Kurbanov (Gaziantep University) TURKEY
- Prof. Dr. Bekir Çınar (Niğde Ömer Halisdemir University) TURKEY
- Prof. Dr. Bibigül İliyasovna İmambekova (University of Kazakh State Women's)
KAZAKHSTAN
- Prof. Dr. Bilal Karabulut (Ankara Hacı Bayram University) TURKEY
- Prof. Dr. Daniele Ungaro (Teramo University) ITALY
- Prof. Dr. Enver Aydoğın (Ankara Hacı Bayram University) TURKEY
- Prof. Dr. Elena Oganova (Moskow State University) RUSSIA
- Prof. Dr. Faruk Çolak (Niğde Ömer Halisdemir University) TURKEY
- Prof. Dr. Fred Gardaphe (City University of New York) USA
- Prof. Dr. Hatice İçel (Niğde Ömer Halisdemir University) TURKEY
- Prof. Dr. Hikmet Koraş (Niğde Ömer Halisdemir University) TURKEY
- Prof. Dr. İlgar İmamverdiyev (Gaziantep University) TURKEY
- Prof. Dr. James Birx (Canisius College) USA
- Prof. Dr. Ljiljana Markovic (Belgrade University) SERBIA
- Prof. Dr. Livia Maria Costa Madureira (University of Tras-os-Montes e Alto Douro)
PORTUGAL
- Prof. Dr. Metin Işık (Sakarya University) TURKEY
- Prof. Dr. Mihaela Gavrila (Rome La Sapienza University) ITALY
- Prof. Dr. Mukadder Boydak (Fırat University) TURKEY
- Prof. Dr. Mustafa Akdağ (Erciyes University) TURKEY
- Prof. Dr. Recai Coşkun (İzmir Katip Çelebi University) TURKEY
- Prof. Dr. Remzi Oto (Dicle University) TURKEY
- Prof. Dr. Roberta Tresca (University of Gabriele d'Annunzio of Chieti-Pescara) ITALY
- Prof. Dr. Selahattin Avşaroğlu (Necmettin Erbakan University) TURKEY
- Prof. Dr. Simone Misiani (University of Rome La Sapienza) ITALY
- Doç. Dr. Armağan Öztürk (Artvin Çoruh University) TURKEY

Doç. Dr. Alper Çağrı Yılmaz (Ankara Hacı Bayram University) TURKEY
Doç. Dr. Ömer Fettahlioğlu (Kahramanmaraş Sütçü İmam University) TURKEY
Doç. Dr. Serkan Öztürk (Yalova University) TURKEY
Doç. Dr. Yunus Kaplan (Osmaniye Korkut Ata University) TURKEY

Referees/ Hakemler

Armağan Öztürk
Abdülkadir Develi
Abdülkadir Uzunöz
Ayşe Soylu
Bülent Öztürk
Candaş Can
Cem Korkut
Ekin Hacıbekiroğlu Ömeroğlu
Emin Erdem Kaya
Kamil Ali Gıynaş
Kutay Üstün
Mayramgül Dıkyanbay
Mehmet Sezai Türk
Metin Işık
Mustafa Arslan
Onur Güçlü
Şeniz Anbarlı Bozatay

Foreign Language Specialist/ Yabancı Dil Uzmanı

Asst. Prof. Dr. Jelena Gledić (Belgrade University)

Contents/ İçindekiler

Pages/ Sayfa

Hakan YALAP

Takdim/ Editorial

VI

Moldir ILGISHEVA

'Şem u Pervâne' In The Poems Of Kazakh Sufi Meshur Jusip Kopeyli

Kazak Mutasavvıfı Meşhur Jüsip Köpeyli'nin Şiirlerinde Şem ü Pervâne

97-102

Turan KANTOS

The Opinions Of Teachers And Administrators On The Practicability Of Strategical Planning At Primary Schools In Ankara

Stratejik Planlamanın İlköğretim Okullarında Uygulanabilirliği Konusunda Ankara'daki Yönetici ve Öğretmen Görüşleri

103-114

Fatih KAPLANHAN

An Examination On The Economic Costs Of Traffic Accidents In Turkey

Türkiye'de Trafik Kazalarının Ekonomik Maliyeti Üzerine Bir İnceleme

115-140

Burak ŞAHİN

The Effect Of Teaching Elementary Reading And Writing By Means Of Music On 1st Grade Student's Reading Skills And Reading Errors

Müzikle İlk Okuma Yazma Öğretiminin İlkokul Birinci Sınıf Öğrencilerinin Okuma Hızlarına ve Okuma Hatalarına Etkisi

141-164

Meltem TEKEREK

Finansial Support Of Azerbaijan And Russia To Turkey During The War Of Independence

Kurtuluş Savaşı'nda Azerbaycan ve Rusya'nın Türkiye'ye Maddi Yardımları

165-179

Arzu TUNCEL

The Challenges Of Refugee Students Under Temporary Protection And Their Families During The Pandemic Process And Solution Suggestions

Geçici Koruma Kapsamındaki Mülteci Öğrencilerin Ve Ailelerinin Pandemi Sürecinde Yaşadıkları Zorluklar ve Çözüm Önerileri

180-189

Şebnem GÜR SOY ULUSOY- Çağla KAYA İLHAN

Arabescue Culture And Media In The Context Of Social Change

Toplumsal Değişim Bağlamında Arabesk Kültür Ve Medya

190-200

Kitap İncelemesi/ Book Review

Pervin ÇAKIR

Medya Çalışmaları: Tarih, Dijitalleşme Ve Dönüşüm

201-204



KAZAK MUTASAVVIFI MEŞHUR JÜSİP KÖPEYULI'NIN ŞİİRLERİNDE ŞEM Ü PERVÂNE'

'ŞEM U PERVÂNE' IN THE POEMS OF KAZAKH SUFI MESHUR JUSIP KOPEYULI

Dr. Öğr. Üyesi Moldir ILGISHEVA

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümü

molya_88_1@mail.ru

orcid.org/0000-0002-2317-7832

Abstract

Kazakh mystic, Meshur Jusip Kopeyuli, is a poet who actively participated in the political, economic, and civil life in Kazakh society at the turn of the century, expressed his opinion on the changes that took place, and transferred his thoughts to his works. Meshur Jusip Kopeyuli described what happened in society with his mystical view. The main subjects of the work of Meshur Jusip Kopeyuli include Allah (cc), the soul, the perfect human, the real, the mortal, the mortal world, the eternal world, heaven, hell, sin, slave-servant, angel, lover-beloved, saint, sharia, Sufi, etc. In addition, Meshur Jusip Kopeyuli, who was also the religious instructor of his time, frequently applied to mystical metaphors such as mystical love, mystical state, and rank, concepts of morality, and religion, mystical metaphors, mystical types. Especially Şem ü Pervâne Sufi metaphor has an impressive place in the poet's world of poetry. Meshur Jusip Kopeyuli showed his mastery by resorting to mystical metaphors that are rarely used in Kazakh lands. He skillfully used metaphors such as Şem' and Pervâne, Ebr-i Nisan and Sadef, Rose and Nightingale, and Tulip in his verse and prose works. Especially when he worked on the metaphors of Şem' and Pervâne, he sometimes compared himself to a propeller and explained his Allah (c.c.) as a shem'.

Keywords: Sufi Literature, Meshur Jusip Kopeyuli, Şem' u Pervâne, Metaphor, Figurative Language.

Öz

Kazak mutasavvıfı Meşhur Jüsip Köpeyuli, tanık olduğu iki asrın birleştiği dönemde Kazak toplumundaki siyasal, ekonomik ve medeni hayata aktif katılmış, gerçekleşen değişikliklere fikrini bildirmiş, düşüncelerini eserlerine aktarmış bir şairdir. Meşhur Jüsip toplumda olup bitenleri tasavvufi görüşüyle anlatmıştır. Mutasavvıf Meşhur Jüsip Köpeyuli'nin eserlerinin ana konusunu Allah (c.c.), nefis, insani kâmil, gerçek, fani, fani dünya, baki dünya, cennet, cehennem, günah, köle-kul, melek, âşık-maşuk, evliyâ, şeriat, sufi vs. kavramlar oluşturmaktadır. Ayrıca, döneminin dini eğitmeni de olan Meşhur Jüsip Köpeyuli tasavvufi aşk, tasavvufi hâl ve makam, ahlaka ve dine dair kavramlar, tasavvufi mecazlar, tasavvufi tipler gibi tasavvufi mazmunlara çokça başvurmuştur. Özellikle 'Şem' ü Pervâne' tasavvufi mecazı, şairin şiir dünyasında etkileyici bir yere sahiptir. Meşhur Jüsip Köpeyuli Kazak topraklarında az kullanılan tasavvufi mecazlara başvurarak kendi ustalığını göstermiştir. Şem' ve Pervâne, Ebr-i Nisan ile Sadef, Gül ve Bülbül, Lale gibi mecazları manzum ve mensur eserlerinde ustaca kullanmıştır. Özellikle Şem' ü Pervâne mazmunlarını işlediği zaman bazen kendisini bir pervâneye benzeterek Rabbini (c.c.) de bir şem' olarak izah etmiştir.

Anahtar kelimeler: Tasavvuf Edebiyatı, Meşhur Jüsip Köpeyuli, Şem' ü Pervâne, Mazmun, Mecaz.



GİRİŞ

Tasavvufta âlemin içindeki bütün her şey, başta insan hayatı ardından da bütün kutsal kitaplar, içinde yaşamakta olduğumuz günlük hayat, her şey yorumlanmaya ve anlamlandırılmaya muhtaçtır ve ona anlam elbisesini giydirecek olan da insandır. Tasavvuf Edebiyatı dünya görüşü olarak İslam dininden ve bu dinin içinden çıkmış olan tasavvuf felsefesinden kaynaklanmış bir edebiyattır. Onun içindir ki, şiir ve şair söz konusu olunca, bu kavramlara din açısından bakmak lazımdır (Çavuşoğlu, 1981:47).

Arapçada '*mana, anlam, kavram*' anlamlarına gelen '*mazmun*' edebiyatta bazı özel kavram ve düşüncelerin ifadesinde kullanılan klişeleşmiş söz ve anlatımlara denilir. Tasavvuf edebiyatı başı başına bir mazmunlar edebiyatıdır. İslam edebiyatlarının ortak ürünü olan mazmunlar Tasavvuf edebiyatına (Divan edebiyatına) Fars edebiyatından girmiştir (Pala, 2015:298-299).

Tasavvuf Edebiyatında "mazmun" edebî terim olarak geniş tanımlamalara sahiptir. Fakat ortak bir tanım yoktur. Bunun sebebi mazmun, Tasavvuf Edebiyatı şairlerince farklı anlamlarda kullanılmasındandır. Söz ustaları mazmun bulmakta yarışmışlardır. Tasavvuf Edebiyatında şairler ince ve çok çeşitli mazmunları ortaya koymuştur. Edebî sanatların sayesinde çoğu mazmunlar farklı dönemlerde değişik eserlerde ortaya çıkmıştır. Edebiyatın malzemesi dil olduğu için söz oyunları yaparak gizli anlamları ortaya koyabilmek şairin ve eserin değerini belirtmektedir (Pala, 2012:20-22).

Geceleri dünyanın etrafında dönen pervânenin Klasik Türk şiirinde âşığı ve maşuğu temsil ettiği yaygın olarak kabul edilir. Pervânenin mumu çevirdikten sonra kendini alevlere atıp yok edeceğine, her defasında biraz daha yaklaşacağına inanılır ve bu fikir şairler için asıl ilham kaynağı olmuştur. Şemin yanma şekli ve pervânenin bu ışığı döndürmesi, âşık ve maşuk konumuna benzetilebilir. Çeşitli kelimelerin yardımıyla oluşturduğu bestelerinde "ay, güneş, sevgili" anlamlarının yanı sıra "ilahi nur, mükemmel rehber, Kur'an, Hz. "Muhammed" gibi tasavvufi anlamlarda da kullanılır. Nasıl ki Kuran'da insanlar uçan kelebeklere benzetiliyorsa, hadislerde de kendilerini ateşe atmaya çalışan pervânelere benzetiliyorlar. Şem ü Pervâne konulu şiirler için önemli bir ilham, referans ve istişhâd kaynağı teşkil etmişlerdir.

Tasavvuf Edebiyatında 'Şem' ü Pervâne'

Şem' ve Pervâne, Tasavvuf Edebiyatının başlıca mevzu ve teşbihlerindendir. Pervâne dediğimiz gece keleşbeği kanatlı küçük böcekler türündendir ve kendini yakıncaya kadar şem' ile uğraşır durur. Ateş ışığından gözleri kamaştığı için ayrılamaz ve kendini fener, lamba şişesi, mum ve ampul gibi şeylere çarpar. Sonunda kanatları, vücudu yanar. Tasavvuf Edebiyatında 'pervâne' âşığı temsil eder. Pervâne muma (şem') âşık olarak kabul edilir. Şuursuzca yanması da aşk sebebiyledir:

Aşk odu evvel düşer ma'şûka andan âşık

Şem'i gör kim yanmayınca yakmadı pervâneyi

Fuzûlî

Kimisi bülbül-i nâlân-ı gül-i ârız-ı yâr

Kimi pervâne-i şem'i ruh-ı cânân ancak

Bâkî

Şairlerimiz, âşıkların güzellikleriyle cezb olan fakat vefasızlık eden sevgililerini cezb edip yakan şem'e, kendilerini de pervâneye benzetmişlerdir (Onay, 2009:375). Eskiden geceleyin mum ışığında insanlar iş görürlermiş. Şairler de mum ışığında şiir yazarken hemen yakınlarında bulunan bu küçük keleşbeği eserlerine konu edinmişlerdir. Pervâne, mum ışığında döner döner ve öyle bir an gelir ki kendisini mumun alevine bırakmış. Tasavvuf Edebiyatı şiirinde sevgilinin kendisi de bu alev ile yanmış bir pervâneye benzetilir. Şair sevgilisini mum ışığına, kendisini de pervâneye benzeterek onun uğuruna can vermeye hazır olduğunu söyler. Bazen pervânenin aşkını başkalarına örnek gösterir,



bazen de pervânenin, âşıklığı kendisinden öğrendiğini söyleyerek övünür. Çünkü pervâne sessizce ve gürültü yapmadan can veren sadık bir âşıktır. Tek bir ışık etrafında döner ve kendini yakıp yok eder. Şem' ü Pervâne'nin bu hikâyesi değişik şekillerde ele alınmış ve hatta mesnevî konusu olmuştur (Pala, 2015:370):

Dil ruh-ı zîbânı zülfünde görür cânâ hemîn
 Gece oldukça görür pervâne şem'-i rûşeni
 Emrî
 Cân u dil yaksam nola cânâ yüzün şem'ine kim
 Bâl ü perden âşık-ı pervânenin pervâsı yok
 Ahmed Paşa
 Nedir hâl-i pervâneyi anla sen
 Ki mahrûm ola şem'-i rahşendeden
 Nâdirî

Mutasavvıf Meşhur Jüsip Köpeyulı eserlerinde 'Şem' ü Pervâne'

Yazılı Kazak Edebiyatında yeni mazmunlarla birlikte halk edebiyatında kullanılan klasik kavramlar kullanılmaya devam etmiştir. Kazak edebiyatı da Klasik Türk Edebiyatında olduğu gibi çeşitli kaynaklardan beslenmektedir. Kazak şairleri Kur'an-ı Kerîm sureleri, hadis-i şerifler, kıssalar, mucizeler, kerametler, tarih, tabiat, kozmografya, olaylar, halk düşüncesi ve dili vb. pek çok alandan yararlanarak kendi kültürü ile birikimini eserlerinde ortaya koymuştur.

Vahdet yolundaki dervişin yok oluşu pervânenin mum ateşinde yanmasına benzer. Yani ışık ilâhî aşk, pervâne ise bu aşka kendini kaptırarak yanan kavru lan tarikat ehlidir. Mutasavvıf Meşhur Jüsip Köpeyulı da Nakşibendilik tarikatının mensubu olarak bir dervişin yürüdüğü yolu geçmiştir (Pazılov, 2007:122-123). "Sarıarka'nın Kime Ait Olduğu" adlı eserinde şair, Kazak halkının o zamanki zor durumundan bahsederken, kendisi ve kendisi gibi Kazak toplumunun aydın kısmının ne zorluklar çektiğini anlatmıştır. İslam dini ahvalinden iş çekerek söz etmiş ve evliyâ olarak gönül gözü ile bu durumun en yakın zamanlarda düzelmeyeceğinden Allah'a (c.c.) 'Ah!' çekerek duada bulunmuştur. Kendisini pervâne misalinde göstererek, kendisinin de büyük kurbanlık vermesi gerektiğini okuyucusuna iletmiştir:

Candan geçmeden var mıdır maksadına ulaşan,
 Pervâne düşer ateşe yanıp duran.
 Canandan can değerli değildir, düşün,
 Ne yapacaksın ondan esirgeyerek kaldırmakla!
 Akıyor gece gündüz gözümden yaş,
 Boğazıma tıkanı yediğim aş.
 Gereği az bu hayatın kendi başına,
 Kişiye gerekli olan, işte benim!

4/81: Sarıarqanıñ Kimdiki Ekendiği

Mutasavvıf Meşhur Jüsip Köpeyulı bir diğer eserinde insanların kötü huyları ile alışkanlıklarından çokça bahsetmiş ve onlardan uzak durmayı önermiştir. Hatta şair edebî sanatları kullanarak şiirlerinde böyle insanları iğnelemektedir:

Yalan ateş gibi alevlenip yanıyor,



Akılsız halk pervâne gibi kendini ateşe atıyor.
Birinizi çalığı, birinizi ise bildircin ederek
Öz ve özü olanı, istila etmeye devam ediyor.

4/135: Mâşhürdiñ Qırıq Altı Jasında Aytqandarı

Meşhur Jüsip'in alegorik eserinde bilinçsiz halkın pervâne gibi yanacağı, bile bile kendini ateşe atması ile insanların doğru yoldan saparak günah işlemelerini kastetmiştir. Mutasavvıf Meşhur Jüsip, yaşadığı dönemde yalanın ne kadar çoğaldığından da şikâyetçidir:

Diyor musun delinmiş taş yerde kalır,
Hakk'ın kendisi yaktığı çırak, alevlenip yanar.
Asil, çekingen olduğunu bilmese de,
Kovaya takmak için birileri alır.

4/180: Şaytanıñ Sawdası

Şair Meşhur Jüsip Köpeyli 'Şem' ü Pervâne' tasavvufi mecazını sadece şiirlerinde değil, onunla birlikte destan tarzındaki hacimli eserlerinde de sık sık işlemiştir. Örneğin, 'Malik-Hasan' (Mailk ile Hasan) destanında iki dostun arasındaki yakınlık seviyesini 'Şem ü Pervâne' misalinde anlatmıştır:

Sözümü anladıysan dön can dostum, buradan,
Dönmezsen bizi ayırdın üç çocuktan.
Öleceğim seninle birlikte arayıp,
Can dostum, sen şem' ben ise pervâne.
Malik ile Hasan dönmeden gezmek oldu,
Simurg yönetici olarak yanına ermek oldu.
Buluşan ateş üstünde iki âşık,
Biri ölen yerde diğeri de ölecek oldu.

20/27: Mâlik-Hasan

Mutasavvıf Meşhur Jüsip, Tasavvuf edebiyatında genelde pervânenin şama gelerek vurulduğunu, kendisini yok ettiğini <İbrahim'in Hikayesi> eserinde tam tersi olarak, yani alev alev yanan şemin pervâneye sokulmasından söz eder:

Kulu göz koymasa etrafına,
Ulaştırır Cabbar Hakk'ım istediğine.
Erkenden ümit kestiği kızı bir dolaşıp,
Sokuldu yanan şem' pervâneye.

20/431: İbrahim Adamnıñ Äñgimesi

Gözün açmışsa bir kul yanında oturuyor,
Ne lazımsa, yemek ile aş da duruyor.
Ne istiyorsunuz diye yanında telaşlanıp,
Pervâne olup eğilip başında bulunuyor.

20/431: İbrahim Adamnıñ Äñgimesi



Söz konusu şairin eserlerinde ‘Şem’ ü Pervâne’ mecazı bazen de sadece ilahi anlamda değil gerçek benzerlikler üzerinden de kaleme alınmıştır:

Yatamam ben bu evde rahat edip,
Ayak ile kalmazsa kol bağlanıp
Gidip geleyim, geç olmadan
Pervâne olup üzerinden bir kere dönüp.

4/108: İsa Şormanulı

Tasavvufi düşünceye göre her insan pervâne olamaz, yani onun için ‘benliğinden’ soyunup Allah (c.c.) kendisinde yok olmak gerekir. İşte mutasavvıf Meşhur Jüsip Köpeyulı da herkesin ‘pervâne’ olamayacağından ‘İşaret Şiiri’ eserinde şu şekilde bahseder:

Var mı, hadi söyle, pervâneye ateşten fayda,
Hazır olur, alevlenip ateş, yandığı anda.
Boşuna çabalayıp gitmekle görüyor,
Başı başına pervâne olmak nerede?

12/245: İşarat Öleñ

Mutasavvıf Meşhur Jüsip’in eserlerinin arasında diğer eserlerinden önemi eksik olmayan atışmaları vardır. Yazılı Kazak Edebiyatında Halk edebiyatı örneklerini devam ettiren Meşhur Jüsip, ozanlığı ile de ün yapmış bir şahsiyettir. Şair atışlarında, Tasavvuf Edebiyatında rastladığımız kavramlar ile manaları ustaca kullanmıştır. Örneğin, Galı Küzembayulı ile atışmasında şair rakibini gözsüz pervâneye benzetmektedir:

Gözsüz pervâne gibi yiğit imişsin,
Karşılaşmadan eşit rakibine geziyormuşsun!
Pençe yaparsan bana helak olursun,
Yırtıcı hayvanlardan biri imişsin!

1/336: Mäşhür Jüsüptiñ Jawabı

Mutasavvıf Meşhur Jüsip Kazak Yazılı edebiyatının tasavvufi eserlerini yazdığından dolayı eserleri din ağırlıklıdır. Çünkü mutasavvıf dini görüşlerini eserlerine yansıtmıştır. Zamanında Firdevsî, Saadî, Hafız, Nizamî, Rumî, Attar, Omar Hayâm, Camî, Nevaî, Yesevî gibi seçkin bilim adamları Meşhur Jüsip’in dünyasını oluşturmuştur. Meşhur Jüsip’in eserlerinde İslam dini tarihi, Allah’a (c.c.) inanmak, iyi kul olmak, peygamberler ile tarihi şahsiyetler hakkında araştırmalar, bunların hepsi Kur’an-ı Kerim’den, Hadisi Şerif’ten, Şeriattan beslenerek yazılmıştır.

Sonuç

İslam dünya görüşünde sufiliğin, kelamın, İslam felsefesinin yer alması, Meşhur Jüsip Köpeyulı’nın dini - felsefi dünya bakışının oluşmasında etkili olmuştur. Şöhreti bütün Kazakistan topraklarına yayılmış olan Meşhur Jüsip Köpeyulı, veli olarak halkın hafızasında yer edinmiştir. O, döneminin büyük şairi, düşünürü, tarihçisi, etnografya uzmanı olarak Kazak edebiyatı ve medeniyetine kendinden izler bırakan bir şahsiyet olmuştur.

Günümüzde Meşhur Jüsip’in eserleri edebiyat, ilahiyat, tarih, sosyoloji vs. alanlarının araştırma konusudur. Ama maalesef şairin tasavvufi eserleri uzun zaman boyunca gölgede kalmıştır. Bunun sebebi ilk olarak Sovyet hükümetinin sürdürdüğü siyaset, ikincisi de Kazakistan’daki dini bilgiye sahip uzmanların azlığı ve mutasavvıf Meşhur Jüsip’in eserlerinin gerçek önemini halkın anlayamamasıdır. Çünkü şairin tasavvufi eserlerini, dini bilgisi eksik olan okuyucu tam anlamda



anlayamamaktadır. Dini terimler, ayetler, hadisler, rivayetler, Arap ve Fars dillerinde yer alan kelimeler ve Kazak dilinin arkaizm sözlerini kullanan şairin dilini sıradan insanların tam anlamıyla kavrayabilmesi oldukça zordur.

Meşhur Jüsip, Kazak halkının düşüncesine aykırı olan görüşlerden kaçınmıştır. Onun yürüdüğü yol İslam dini ve gerçek ilim yolu olmuştur. Bu sayede toplumun derdine derman bulmaya çabalamıştır. Şiiri şiir yazmak için değil halkı bilgilendirmek için yazmıştır.

KAYNAKÇA

- Arın, E. (2013) Mäşhür Jüsip. Şığarmaları, C. 1, Pavlodar: EKO Yayınları
- Arın, E. (2013) Mäşhür Jüsip. Şığarmaları, C. 4, Pavlodar: EKO Yayınları
- Arın, E. (2013) Mäşhür Jüsip. Şığarmaları, C. 12, Pavlodar: EKO Yayınları
- Arın, E. (2013) Mäşhür Jüsip. Şığarmaları, C. 20, Pavlodar: EKO Yayınları
- Çavuşoğlu, M. (1981) XIV. Yüzyılda Divan Edebiyatı: Divan Edebiyatında Şiir Kavramı, C. 9, İstanbul: Çevren Yayınları
- Onay, A. T. (2009) Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, Haz. Prof. Dr. Cemal Kurnaz, İstanbul: H Yayınları
- Pazılov, A. (2007) Mäşhur Cüsip Köpeyoğlu'nun Tarihi Mirası, Karagandı: Karagandı Ekonomi Üniversitesi Yayınları
- Pala, İ. (2015) Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, İstanbul: Kapı Yayınları
- Pala, İ. (2012) Divane Güzeller, İstanbul: Kapı Yayınları
- Üstüner, K. (2007) Divan Şiirinde Tasavvuf, Ankara: Birleşik Yayınları





**STRATEJİK PLANLAMANNIN İLKÖĞRETİM OKULLARINDA
UYGULANABİLİRLİĞİ KONUSUNDA ANKARA'DAKİ YÖNETİCİ VE
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ**

*THE OPINIONS OF TEACHERS AND ADMINISTRATORS ON THE
PRACTICABILITY OF STRATEGICAL PLANNING AT PRIMARY SCHOOLS IN ANKARA*

Turan KANTOS

Milli Eğitim Bakanlığı

tkturran73@gmail.com

orcid.org/0000-0001-8727-2161

Abstract

In this study it is aimed to maintain the opinions of the teachers and the administrators on practicability of strategical planning at primary schools. The frontier of this Scanning Type of study is formed by teachers and administrators who are on duty at the schools which are in the central districts of Ankara province. The sample of this study is fulfilled by choosing teachers and administrators randomly who are on duty in central districts. The survey is applied on the sample group by the researcher, taking into account the book prepared by DPT "The Strategic Planning Guide for Public Institutions". The datas obtained from the result of the study are coded on computer and analysed with the SPSS which is one of the statistics program. Moreover, it is searched whether there is an effect of some chosen variables on the opinions of the teachers and administrators. Condition analysis, our mission and vision, the place where we want to achieve and the aspects of success evaluation; there seen significant differences between gender, duty and district variables when they are searched carefully.

Keywords: *strategic planning ,primary schools, condition analysis, mission, vision.*

Öz

Bu çalışmada stratejik planlamanın ilköğretim okullarında uygulanabilirliği konusunda yönetici ve öğretmen görüşlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Tarama modeli niteliğinde olan araştırmanın evrenini Ankara ili merkez ilçelerinde bulunan ilköğretim okullarında görevli yönetici ve öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini merkez ilçelerde görev yapan yönetici ve öğretmenler arasından random yöntemi ile seçilmiş yönetici ve öğretmenlerden oluşturulmuştur. Örneklem grubuna araştırmacı tarafından DPT'nin hazırlamış olduğu "Kamu Kurumları İçin Stratejik Planlama Kılavuzu" dikkate alınarak hazırlanan anket formu uygulanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler, kodlanarak bilgisayara yüklenip, SPSS istatistik paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Seçilen bazı değişkenlerin yönetici ve öğretmen görüşleri üzerinde etkisi olup olmadığı incelenmiştir. Durum analizi, misyonumuz ve vizyonumuz, gitmek istediğimiz yer ve başarımızı değerlendirme boyutlarıyla ilgili görüşler arasından cinsiyet, görev ve ilçe değişkenlerine göre incelendiğinde aralarında anlamlı farklar olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *stratejik plan, ilkokul, durum analizi, misyon, vizyon*



GİRİŞ

Bir ülkenin gelişmesini, birlik ve beraberliğini sağlayan en önemli sistemlerden birisi eğitim sistemidir. Bu nedenle eğitim kurumlarının öğrenmeyi gerçekleştirmeleri gerekmektedir; bunun için de okullarımızın bu koşullara ayak uydurulabilmesi için hem en büyük hem de en küçük sistem olmaları gerekmektedir. En büyük olmalılar çünkü küreselleşen dünyada her şeyden haberdar olmalılar; küçük olmalılar çünkü bilgiye hızlı ve kolay ulaşmalılar (Ertan, 2000). Bilgi toplumuna geçiş sürecinin başladığı günümüzde bilgi temel güç ve ana sermaye halini almıştır. Öte yandan bilgi işi ile uğraşan, yeni bilgi üreten, bilgi pazarlayan ve yayan kişilerin sayısı gün geçtikçe artış göstermektedir. Klasik okul örgütleri bütün gelişmelere uzaktır, çünkü bilgi toplumunu ve bilgi örgütünde çalışacak bilgi insanlarını yetiştirmek kolay değildir. Bilgi insanının yetiştirilmesi bireysel sorumluluğunun, aktif katılımın ön planda olduğu eğitim ortamlarını belirli makamlardan bağımsız sürekli eğitim anlayışı gereklidir (Özgener, 1998, 117).

Eğitim alanında yapılan çeşitli araştırmalara göre okulda etkili eğitim ve öğretimi gerçekleştiren temel etkenlerin başında öğretmen ve öğrenci gelmektedir. Öğretmenin alanında yeterli ve kendini geliştirme duygusunun olması gerekmektedir. Ayrıca öğretmenin ve yöneticinin aşağıdaki faktörlerden dolayı sürekli olarak kendisini geliştirmelidir. 1- Küresel faktörler, 2- Teknolojik değişim, 3- Kişisel beklentiler ve memnuniyetsizlikler, 4- Toplumsal beklentiler ve sınırlamalar (Sezal, 1997, 58). Yukarıdaki faktörlerden dolayı okullarda stratejik planlama uygulamalarına önem verilmesi gerekmektedir. Stratejik planlama ile ilgili yapılmış olan araştırmalara aşağıda yer verilmiştir. Can'ın(1996) hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde, "Kamu Kuruluşları İçin Stratejik Planlama" modeli ile, planın uygulanabilirlik koşulları ortaya konmuştur. Modelin uygulanmasında karşılaşılabilecek olası sorunlar, bunları aşma yolları ve örgüte sağladığı yararlar ortaya konulmuştur. Aytaç (1999) "Okul Merkezli Yönetim" adlı çalışmada okul merkezli yönetim yaklaşımının ortaöğretim kurumlarında uygulanabilirliğini ortaya koymaya çalışmıştır. Özdemir (1999) yaptığı "Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlamanın Türk Kamu Yönetiminde Uygulanabilirliği" adlı araştırmada, Türk Kamu Yönetiminde stratejik planlama ve stratejik yönetimin uygulanabilmesi için kamu kesiminin yapısının yeniden düzenlenmesi gerektiği ve bugünkü yapısıyla kamu kesiminin, esneklik gerektiren stratejik yönetim uygulamasına elverişli olmadığı sonucuna varmıştır. Aksu (2002) "Eğitimde Stratejik Planlama ve Toplam Kalite Yönetimi" adlı kitabında, stratejik yönetim, stratejik planlama ve okullarda toplam kalite yönetimi uygulamalarıyla ilgili saptamalarda bulunmuştur.

Çalık tarafından (2003) "Eğitimde Stratejik Planlama ve Okulların Stratejik Planlama Açısından Nitel Değerlendirilmesi" adlı araştırma yapılmıştır. Bu araştırma, Ankara ilinin Keçiören ilçesine bağlı on devlet okulunu kapsamaktadır. Araştırma sonuçları, örnekleme bulunan okulların stratejik planlamada başarısız olduğunu göstermiştir. İlköğretim okullarının liselere göre stratejik planlamada daha başarılı oldukları belirlenmiştir. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Çalışkur, (2003) "Müfredat Laboratuar Okullarında Çalışan Yönetici ve Öğretmenlerin Stratejik Planlama, Misyon ve Vizyonla İlgili Görüşlerini" saptadığı araştırmasında, hedeflerin yetersiz olduğunu, durum analizlerinin istenilen düzeyde yapılmadığını, yetki ve sorumlulukların belirlenmediğini, gerekli güncellemelerin ve değerlendirmelerin zamanında yapılmadığını ve toplam kalite yönetimi anlayışının okullarda tam anlamıyla uygulanmadığı sonuçlarına varmıştır. Kanalan 2004 yılında hazırladığı "Müfredat Laboratuar İlköğretim Okullarında Planlı Okul Gelişimi Sürecinde Stratejik Plan Geliştirme Sorunları" adlı yüksek lisans tezinde 147 İlköğretim Müfredat Laboratuar Okulunda 2003-2004 öğretim yılı Okul Geliştirme Yönetim Ekipleri (OGYE) üyeleri araştırmanın evreni olarak belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, OGYE üyelerinin kişisel özellikleri ile stratejik plan geliştirme sürecinde karşılaşılan sorunlar arasında anlamlı farklar olduğu saptanmıştır. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde 2006 yılında Ünsal tarafından "Stratejik Planlamanın Milli Eğitim Bakanlığı'nda Uygulanabilirliği konusunda Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Örgütü Yöneticilerinin Görüşleri" isimli çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada bakanlık merkez örgütünde görevli daire başkanı, genel müdür yardımcısı ve genel müdürlerin görüşlerini saptayıp stratejik planlamanın Milli Eğitim Bakanlığına uygulanabilirliğini tartışmıştır. Demirkaya(2007) tarafından hazırlanan "İlköğretim Okullarında Stratejik Planlama Uygulamalarının



Değerlendirilmesi” isimli yüksek lisans tezinde stratejik plan uygulamalarının değerlendirilmesinde karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirilmiştir. Yapılan alan yazın taramasında stratejik planlama ile ilgili araştırmalar yapılmasına rağmen, okullarda uygulanabilirliği ile ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırma bir bakıma bu eksikliği gidermeye yönelik bir çalışmadır.

Bunun için:

1. Araştırma, stratejik planlamanın ilköğretim okullarında uygulanabilirliği konusunda yönetici ve öğretmenlerin görüşlerini ortaya çıkaracağı,
2. Araştırma stratejik planlamanın ilköğretim okullarında uygulanırken karşılaşılan sorunları ortaya çıkaracağı,
3. Araştırma, stratejik planlamanın ilköğretim okullarında uygulanabilirliği konusunda hangi özelliklerin eksik olduğunu ortaya çıkaracağı,
4. Araştırma, ilköğretim okullarının şu anki durumunu bilimsel olarak ortaya koyacağı,
5. Yönetici ve öğretmenlerin, öğrencileri için en iyi olanı bulmalarında bu araştırma bulgularından yararlanacakları,
6. Sonuçların bu alanda yapılabilecek araştırma ve çalışmalara kaynaklık edecek görüşleri saptayacağı için önem taşımaktadır. Bu araştırmanın problemi, stratejik planlamanın ilköğretim okullarında uygulanabilirliği ile ilgili bir araştırma yapılmamış olmasıdır.

Amaç

Bu araştırmanın temel amacı, stratejik planlamanın ilköğretim okullarında uygulanabilirliği konusunda Ankara ‘daki yönetici ve öğretmen görüşlerine göre günümüzdeki durumu belirlemektir. Bu temel amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Stratejik planlamanın ilköğretim okullarında uygulanabilirliğini yönetici ve öğretmen görüşlerinden hareketle günümüzdeki durumunu, ilköğretim okulu öğretmenleri ve yöneticilerinin görüşlerine göre belirlemek.
2. Stratejik planlamanın ilköğretim okullarında uygulanabilirliği ile ilgili olarak yönetici ve öğretmen görüşleri arasında farklar olup olmadığını belirlemek
3. Alt boyutlarda cinsiyet, görev, görev yapılan ilçelere göre görüşler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek.

Sınırlılık

Bu araştırma, 2007-2008 öğretim yılında Ankara ili; Çankaya, Mamak, Altındağ, Yenimahalle, Gölbaşı, Etimesgut, Sincan ve Keçiören ilçelerinden seçilmiş ilköğretim okulları ve bu okullarda görev yapan yönetici ve öğretmenlerin stratejik planlamanın ilköğretim okullarında uygulanabilirliği görüşleri ile sınırlıdır.

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, evreni, örnekleme, bilgi toplama aracının geliştirilmesi, verilerin analizi başlıkları verilmiştir..

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma tarama modelinde yapılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan birey, olay ya da nesnelere buldukları koşullar içinde tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2003). Bu araştırmada, stratejik planlamanın ilköğretim okullarında uygulanabilirliği ile ilgili olarak Ankara’daki



resmi ilköğretim okulu yöneticileri ve öğretmenlerin görüşleri ile durum saptanmıştır. Bu haliyle araştırma betimsel bir nitelik göstermektedir.

Evren ve Örneklem

Örneklem oluşturulurken olasılığa dayalı örneklem yöntemlerinden tesadüfi ve tabakalı örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Bu aşamada öncelikle Ankara'daki ilköğretim okullarında görev alan okul yöneticileri ve öğretmenler okullara göre sekiz alt tabakaya ayrılmıştır. Farklı büyüklükteki evrenler için kuramsal örneklem büyüklükleri ve % 95 kesinlik düzeyine göre gerekli örneklem 35 tablosundan yararlanarak (Anderson, 1990 Akt; Balcı, 2004, 95) oluşturulmuştur. Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde yer alan ilçelerin toplamında 1.339 okul yöneticisi ve 20.802 öğretmen bulunmaktadır. Örnekleme % 21'lik oranla en çok okul yöneticisi Çankaya ilçesinden, en az okul yöneticisi ise, %2'lik oranla Gölbaşı ilçesinden seçilmiştir. Örnekleme yer alan öğretmenlerin oranına bakıldığında % 22'lik oranla Çankaya ilçesinden, en az öğretmen ise, % 2 lik oranla Gölbaşı ilçesinden seçilmiştir. Örnekleme toplam yönetici sayısı 298, öğretmen sayısı ise 377 kişiden oluşmaktadır.

Veriler ve Verilerin Toplanması

Araştırmada verilerin toplanmasında Stratejik planlamanın ilköğretim okullarında uygulanabilirliği konusunda yönetici ve öğretmen görüşleri ile ilgili olarak DPT'nin (2006) Kamu Kuruluşları İçin Stratejik Planlama Kılavuzu'ndan yararlanılarak hazırlanan ölçme aracı kullanılmıştır. Ölçme aracı beş ayrı bölümde düzenlenmiştir. 1. Kimlik Bilgileri 2. Durum Analizi 3. Misyon ve Vizyon 4. Gitmek İstenilen Yer 5. Başarıyı Değerlendirme. Araştırma için hazırlanan kapsam geçerliği için uzman görüşü alınmıştır. Uzmanlardan alınan görüşler doğrultusunda tekrar düzenlenen ölçek uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Görüşü alınan uzmanlar; Prof. Dr. Ali Balcı, Doç. Dr. Yasemin Kepenekçi, Yrd. Doç. Dr. Ömay Çokluk Bökeoğlu, Arş. Gör. Murat Taşdan'dır. Ayrıca geçerlilik ve güvenilirlik için oluşturulan ölçme aracı öncelikle öğretmen ve yöneticilere uygulanarak anlaşılıp anlaşılmadığı test edilmiştir. Örneklemin özellikleri ayrıntılı olarak açıklanmış, kullanılan yöntem alan yazınla ilişkilendirilmiş, veri toplama aracı ve süreci ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Ölçme aracının birinci bölümü kimlik bilgileri ile ilgilidir. Ölçme aracının ikinci bölümü "Durum Analizi" ile ilgilidir. Bu sorular okulda bulunan mevcut durumu belirlemeye yönelik 1'den 9'a kadar olan sorulardır. Üçüncü bölümde "Misyon ve Vizyon" ile ilgili sorular bulunmaktadır. Bu sorularla okulun misyonu ve vizyonun nasıl oluşturulduğuna yönelik 10'dan 27'ye kadar olan sorulardır. Dördüncü bölümde "Gitmek İstenilen Yer" ile ilgili sorular bulunmaktadır. Bu sorularla okulun stratejisi ve politikalarını öğrenmeye yönelik 28'den 34'e kadar olan sorulardır. Beşinci bölümde "Başarıyı Değerlendirme" ile ilgili sorular bulunmaktadır. Bu sorularla stratejik planın değerlendirilmesinin nasıl yapıldığını öğrenmeye yönelik 34'den 41'e kadar sorular bulunmaktadır.

Veri toplama aracı ile elde edilen verilerin çözümlenmesinde SPSS istatistik paket programı kullanılmıştır. Araştırmaya katılan yöneticilerin ve öğretmenlerin kişisel nitelikleriyle ilgili bilgilerle, cevapların değerlendirilmesinde ve çözümlenmesinde frekans, yüzde, alt ölçeklerin cinsiyet, branşlar, merkez ilçeler ve kıdeme göre anlamlılık düzeyini belirlemek için Kay-kare testi kullanılmıştır. Anlamlılık testi yapılırken, güven düzeyi olarak $\alpha=0,05$

BULGULAR , SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlar ve bu sonuçlar doğrultusunda yapılan öneriler yer almaktadır.

Durum Analizi İle İlgili Sonuçlar

1. Okulun yasal yükümlülükleri herkes tarafından bilinir maddesine % 76.7 ile en yüksek cevabı erkek katılımcılar vermiştir.



Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı %10.1, müdür yardımcılarının oranı % 76.7 öğretmenlerin ise evet oranı % 46.6'dır. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 19.7 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 4.0 ile Altındağ ve Yenimahalle'dir.

2. Velilerin okulu etkileme gücü kabul edilir maddesine % 48.7 ile erkek katılımcılar evet demişlerdir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 10.1, müdür yardımcılarının oranı % 27.7 öğretmenlerin ise evet oranı % 41.9'dur. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 17.2 ile Keçiören en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 3.6 ile Yenimahalle'dir.

3. Okulun stratejik planını uzman bir ekip hazırlamıştır maddesine % 18.7 erkek katılımcılar ilk sırada evet demişlerdir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 5.3, müdür yardımcılarının oranı % 8.9 öğretmenlerin ise evet oranı % 20.4'dür. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 11.3 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 13.5 ile Keçiören'dir.

4. Okulumuzda saygı ve güven mevcuttur maddesine % 44.4 ile erkek katılımcılar evet demişlerdir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 10.2 müdür yardımcılarının oranı % 24.1 öğretmenlerin ise evet oranı % 39.0'dur. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 19.4 ile Keçiören en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 13.5 ile Keçiören'dir.

5. Okulumuzun ihtiyaçları veliler tarafından bilinir maddesine % 37.6 ile erkek katılımcılar evet demişlerdir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 7.6, müdür yardımcılarının oranı % 22.2 öğretmenlerin ise evet oranı % 36.0'dur. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 16.3 ile Keçiören en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 7.6 ile Yenimahalle'dir.

6. Okulun velilerinin görüş ve beklentileri bilinir maddesine % 43.4 ile erkek katılımcılar evet demişlerdir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 7.6, müdür yardımcılarının oranı % 22.2 öğretmenlerin ise evet oranı % 36.0'dur. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 16.1 ile Keçiören en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 4.6 ile Yenimahalle'dir.

7. İhtiyaçlar okulun öğretmenleri ve çalışanları tarafından bilinir maddesine %37.0 ile kadın katılımcılar evet demişlerdir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı %10.8, müdür yardımcılarının oranı %28.3 öğretmenlerin ise evet oranı % 48.7'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe %20.7 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 3.7 ile Keçiören'dir.

8. Okulumuzda hizmet içi faaliyetleri düzenlenir maddesine % 24.6 ile erkek katılımcılar evet demişlerdir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 7.9, müdür yardımcılarının oranı % 16.0 öğretmenlerin ise evet oranı % 23.1'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 20.7 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 3.7 ile Keçiören'dir.

9. Okulumuzda eğitim öğretimde teknoloji kullanılmaktadır maddesine en yüksek katılım % 47.9 ile erkek katılımcılar evet demişlerdir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 11.1, müdür yardımcılarının oranı %28.6 öğretmenlerin evet oranı ise % 44.4'dür. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 16.0 ile Keçiören en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 3.9 ile Keçiören'dir.

Misyon ve Vizyon İle İlgili Sonuçlar

1. Okulumuzun misyonu belirlenmiştir maddesine erkek katılımcılar %51.0 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 37.6'dır. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye



müdürlerin evet oranı % 8.6, müdür yardımcılarının oranı % 31.1 öğretmenlerin ise evet oranı % 44.4'dür. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 19.1 ile Keçiören en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 2.5 ile Sincan'dır.

2. Okulumuzun misyonu, okulun var oluş nedenini net yansıtmaktadır maddesine erkek katılımcılar % 51.9 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 34.2'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 11.0, müdür yardımcılarının oranı % 30.7 öğretmenlerin ise evet oranı % 44.4'dür. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 20.1 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 4.0 ile Sincan'dır.

3. Okulumuzun misyonu, çalışanlarının katılımıyla hazırlanmıştır maddesine erkek katılımcılar % 47.4 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 33.2'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu 91 maddeye müdürlerin evet oranı % 7.4, müdür yardımcılarının oranı % 30.4 öğretmenlerin ise evet oranı % 42.8'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 18.2 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 4.0 ile Sincan'dır.

4. Okulun misyonu çalışanlar tarafından benimsenmektedir maddesine erkek katılımcılar % 48.9 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 31.3'tür. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı %7.4, müdür yardımcılarının oranı %31.3 öğretmenlerin ise evet oranı % 41.3'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 18.1 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 4.4 ile Yenimahalle'dir.

5. Okulun misyonu tüm çalışanları ve velileri kapsamaktadır maddesine erkek katılımcılar % 49.5 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 33.8'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 9.8, müdür yardımcılarının oranı % 29.5 öğretmenlerin ise evet oranı % 44.0'dır. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 20.3 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 4.4 ile Yenimahalle'dir.

6. Okulun misyonu uzman bir ekip hazırlamıştır maddesine erkek katılımcılar % 18.2 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 13.9'dur. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 7.1, müdür yardımcılarının oranı % 7.9 öğretmenlerin ise evet oranı % 17.2'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 11.6 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 17.6 ile Keçiören'dir.

7. Okulumuzun vizyonu belirlenmiştir maddesine erkek katılımcılar % 44.9 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 35.6'dır. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 7.7, müdür yardımcılarının oranı % 27.0 öğretmenlerin ise evet oranı % 45.8'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet 92 cevabı veren ilçe % 18.8 ile Keçiören en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 5.6 ile Yenimahalle'dir.

8. Okulumuzun vizyonu açık şekilde tanımlanmıştır maddesine erkek katılımcılar % 48.7 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 33.3'tür. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 8.7, müdür yardımcılarının oranı % 29.3 öğretmenlerin ise evet oranı % 44.0'dır. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 17.9 ile Keçiören en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 5.0 ile Yenimahalle'dir.

9. Okulumuzun vizyonu, okul çalışanları tarafından hazırlanmıştır maddesine erkek katılımcılar % 47.7 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 33.8'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 8.3, müdür yardımcılarının oranı % 29.6 öğretmenlerin ise evet oranı % 44.0'dır. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 18.5 ile Keçiören en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 5.2 ile Yenimahalle'dir.

10. Okulumuzun vizyonu, amaçlara ulaşmada rehberlik edecek şekilde hazırlanmıştır maddesine erkek katılımcılar % 46.1 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 31.7'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 8.3, müdür yardımcılarının oranı % 29.6 öğretmenlerin ise evet oranı % 44.0'dır. İlçe değişkeni açısından ise en



yüksek evet cevabı veren ilçe % 17.6 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 5.6 ile Yenimahalle'dir.

11. Okulumuzun amaçları açık bir şekilde tanımlanmıştır maddesine erkek katılımcılar % 42.7 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 34.7'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 7.6, müdür yardımcılarının oranı % 27.7 öğretmenlerin ise evet oranı % 42.1'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 16.3 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 7.1 ile Yenimahalle'dir.

12. Okulumuzun amaçları ulaşılabilir ve gerçekçidir maddesine erkek katılımcılar % 51.9 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 34.7'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 9.2, müdür yardımcılarının oranı % 32.4 öğretmenlerin ise evet oranı % 44.9'dur. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 20.4 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 3.4 ile Yenimahalle'dir.

13. Okulumuzun amaçları arasında uyum vardır maddesine erkek katılımcılar % 50.8 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 32.1'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 9.9, müdür yardımcılarının oranı % 29.5 öğretmenlerin ise evet oranı % 43.7'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 18.7 ile Keçiören en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 4.6 ile Yenimahalle'dir.

14. Amaçlara ulaşmada izlenecek uygun yol ve teknikler belirlenmiştir maddesine erkek katılımcılar % 47.6 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 31.7'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 9.9, müdür yardımcılarının oranı % 29.5 öğretmenlerin ise evet oranı % 43.7'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 20.4 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 3.3 ile Sincan'dır.

15 Amaçlarımız ölçülebilirdir maddesine erkek katılımcılar % 46.4 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 34.4'tür. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 9.2, müdür yardımcılarının oranı % 28.7 öğretmenlerin ise evet oranı % 42.8'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet 94 cevabı veren ilçe % 18.7 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 3.1 ile Sincan'dır.

16. Amaçlarımız öğrenci başarısına odaklanmıştır maddesine erkek katılımcılar % 49.2 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 34.4'tür. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 9.3, müdür yardımcılarının oranı % 29.6 öğretmenlerin ise evet oranı % 44.7'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 18.7 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 4.7 ile Yenimahalle'dir.

17. Okulumuzun ilkeleri çalışanları tarafından belirlenmiştir maddesine erkek katılımcılar % 44.1 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 32.9'dur. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 9.2, müdür yardımcılarının oranı % 29.6 öğretmenlerin ise evet oranı % 44.7'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 18.4 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 5.9 ile Yenimahalle'dir.

18. Okulumuzun ilkeleri okul ve çevre koşulları dikkate alınarak hazırlanmıştır maddesine erkek katılımcılar % 50.2 ile en fazla katılımı sağlarken, kadınlarda bu oran % 33.0'dır. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 9.3, müdür yardımcılarının oranı % 28.9 öğretmenlerin ise evet oranı % 45.0'dır. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 18.5 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 4.1 ile Yenimahalle'dir.

Gitmek İstenilen Yer İle İlgili Sonuçlar

1. Amaçlara uygun stratejiler geliştirilmiştir maddesine erkek katılımcılar % 42.1 ile en fazla katılımı sağlarken kadınlarda bu oran % 25.2'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 9.3, müdür yardımcılarının oranı % 24.7 öğretmenlerin ise evet oranı %



33.2'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 15.9 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 11.1 ile Keçiören'dir.

2. Stratejiler geliştirilirken okulun ve çevrenin kaynakları dikkate alınmıştır maddesine erkek katılımcılar % 43.9 ile en fazla katılımı sağlarken kadınlarda bu oran % 25.9'dur. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 9.3, müdür yardımcılarının oranı % 23.9 öğretmenlerin ise evet oranı % 34.1'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 16.0 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 9.5 ile Keçiören'dir.

3. Okulumuzun stratejileri çalışanlarının gönüllü katılımıyla oluşturulmuştur maddesine erkek katılımcılar % 38.7 ile en fazla katılımı sağlarken kadınlarda bu oran % 22.7'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 9.3, müdür yardımcılarının oranı % 26.2 öğretmenlerin ise evet oranı % 34.2'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 15.7 ile Keçiören en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 8.4 ile Yenimahalle'dir.

4. Stratejilere uygun politikalar geliştirilmiştir maddesine erkek katılımcılar % 32.6 ile en fazla katılımı sağlarken kadınlarda bu oran % 21.2'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 10.1, müdür yardımcılarının oranı % 24.0 öğretmenlerin ise evet oranı % 27.3'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 14.5 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 8.3 ile Keçiören'dir.

5. Stratejileri uygulamada örgütsel yapıda değişiklikler olmuştur maddesine erkek katılımcılar % 34.4 ile en fazla katılımı sağlarken kadınlarda bu oran % 21.5'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı %7.1, müdür yardımcılarının oranı % 22.5 öğretmenlerin ise evet oranı % 24.1'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 12.1 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 12.4 ile Keçiören'dir.

6. Proje ve faaliyetlerde maliyet hesabı yapılmıştır maddesine erkek katılımcılar % 33 ile en fazla katılımı sağlarken kadınlarda bu oran %23.1'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı %7.6, müdür yardımcılarının oranı % 19.6 öğretmenlerin ise evet oranı % 28.7'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe %13.2 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 9.9 ile Yenimahalle'dir.

7. Stratejiler ve geliştirilen politikalar her aşamada değerlendirilmiştir maddesine“evet” cevabını veren ilçeler; Çankaya % 13.2, Altındağ % 9.6 dür. Buna göre ilçelerden gelen görüşler arasında anlamlı bir fark vardır [$X^2= 37,295$, $sd=7$, $p= 000$ $p<.05$]. Yani bu maddeyle ilgili araştırmaya katılanların ilçelerine göre görüşleri farklılaşmaktadır. Çankaya ilçesinden bu görüşe daha çok katılmaktadırlar.

Başarıyı Değerlendirme İle İlgili Sonuçlar

1. Her aşamada çalışmalar kontrol edilmiştir maddesine erkek katılımcılar % 36.9 ile en fazla katılımı sağlarken kadınlarda bu oran % 28.6'dır. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 10.2, müdür yardımcılarının oranı % 22.1 öğretmenlerin ise evet oranı % 33.0'dır. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 17.2 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 4.4 ile Sincan'dır.

2. Gerekli güncelleştirmeler yapılmıştır maddesine erkek katılımcılar % 41.0 ile en fazla katılımı sağlarken kadınlarda bu oran % 26.2'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 10.1, müdür yardımcılarının oranı % 24.7 öğretmenlerin ise evet oranı % 32.4'dür. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 17.2 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 4.3 ile Sincan'dır.

3. Geri bildirim mekanizması etkin şekilde işletilmiştir maddesine erkek katılımcılar % 28.4 ile en fazla katılımı sağlarken kadınlarda bu oran % 24.3'tür. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 6.7, müdür yardımcılarının oranı % 19.4 öğretmenlerin ise evet



oranı % 26.7'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 13.8 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 10.5 ile Yenimahalle'dir.

4. Ödül sistemi etkin olarak çalıştırılmıştır maddesine erkek katılımcılar % 28.4 ile en fazla katılımı sağlarken kadınlarda bu oran % 25.8'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 6.7, müdür yardımcılarının oranı % 17.0 öğretmenlerin ise evet oranı % 30.5'dir. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 13.5 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 10.7 ile Yenimahalle'dir.

5. Gerekli raporlaştırmalar yapılmıştır maddesine erkek katılımcılar % 37.8 ile en fazla katılımı sağlarken kadınlarda bu oran % 25.5'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 6.4, müdür yardımcılarının oranı % 24.3 öğretmenlerin ise evet oranı % 32.6'dır. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 17.0 ile Keçiören en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 8.4 ile Yenimahalle'dir.

6. Okulun iç ve dış çevresine gerekli bilgilendirmeler zamanında yapılmıştır maddesine erkek katılımcılar % 32.7 ile en fazla katılımı sağlarken kadınlarda bu oran % 25.2'dir. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 6.8, müdür yardımcılarının oranı % 22.1 öğretmenlerin ise evet oranı % 29.0'dur. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 13.8 ile Çankaya en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 9.3 ile Yenimahalle'dir.

7. Sonuçlar okul çalışanları ve çevresiyle paylaşılmıştır maddesine erkek katılımcılar % 36.6 ile en fazla katılımı sağlarken kadınlarda bu oran % 27.3'tür. Görev değişkeni açısından bakıldığında bu maddeye müdürlerin evet oranı % 7.3, müdür yardımcılarının oranı % 20.6 öğretmenlerin ise evet oranı % 36.0'dır. İlçe değişkeni açısından ise en yüksek evet cevabı veren ilçe % 15.3 ile Keçiören en yüksek hayır cevabını veren ilçe ise % 8.3 ile Yenimahalle'dir.

Öneriler

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre uygulamaya yönelik öneriler; 1. İlköğretim okullarında stratejik planlamayla ilgili hizmet içi eğitimler verilebilir. 2. Stratejik planlamanın okullarda uzman ekipler tarafından okul çalışanları katılarak yapılabilir. 3. Vizyon ve misyon okullarda çalışanları katılarak hazırlanabilir. 4. Okullarda etkili ödüllendirme sistemi kurulabilir. 5. Okulda yapılan çalışmalar hakkında okulun çevresi bilgilendirilebilir. 6. Etkili bir geri bildirim mekanizması oluşturulabilir. 7. Okullarda vizyon ve misyonu uzman ekip hazırlayabilir. 8. Okullarda eğitim ve öğretimde teknoloji daha çok kullanılabilir. 9. Her okul ihtiyaçlarına göre stratejik planlar oluşturabilir. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre araştırmacılara yönelik öneriler ; 10. İlköğretim okullarında stratejik planlamayla ilgili nitel çalışmalar yapılabilir. 11. Stratejik planlama sürecine velilerin katılımı konusunda araştırmalar yapılabilir. 12. İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri'nin stratejik planlama ile ilgili çalışmaları konusunda araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Aksu, M. (2002). Eğitimde stratejik planlama ve toplam kalite yönetimi. Anı Yayıncılık.

Aytaç, T. (2000). Okul vizyonu nedir? nasıl geliştirilir?, yönetimde çağdaş yaklaşımlar , Ankara : Anı Yayıncılık.

Balcı, A. (2014). Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler [Research methods, techniques and principles in social sciences]. Ankara: Pegem Akademi.

Balcı, A. (1996). Etkili okul ve Türkiye'de uygulanabilirliği, *Yeni Türkiye*, Ocak,-Şubat.



Can, T. (1996). Kamu kuruluşları için stratejik planlama. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çalık, T. (2003). Eğitimde stratejik planlama ve okulların stratejik planlama açısından nitel değerlendirme. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11(2), 251-268.

Çalışkur, A. (2003). Müfredat Laboratuvar Okullarında Çalışan Yönetici ve Öğretmenlerin Stratejik Planlama, Misyon ve Vizyonla İlgili Görüşleri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Demirkaya, D. (2007). “İlköğretim Okullarında Stratejik Planlama Uygulamalarının Değerlendirilmesi”. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

DPT (2006). Kamu Kuruluşları İçin Stratejik Planlama Kılavuzu, Ankara.

Ertan, Z. (2000). İlköğretim Okullarını Öğrenen Organizasyona Dönüştürmede Yönetici ve Öğretmen Algıları (Ankara İli Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi: Ankara

Kanalan, E. (2004). Müfredat Laboratuvar İlköğretim Okullarında Planlı Okul Gelişimi Sürecinde Stratejik Plan Geliştirme Sorunları. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Özdemir, S. (1999). Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlamanın Türk Kamu Yönetiminde Uygulanabilirliği, Ankara.

Özgener, Ş. (1998). “Öğrenen organizasyon anlayışının gerçek yönetim uygulamalarına yansıtılması”, *Verimlilik Dergisi*, Ankara : Mpm Yayınları.

Ünsal, N. (2006). Stratejik Planlamanın Milli Eğitim Bakanlığı'nda Uygulanabilirliği. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

EXTENDED SUMMARY

1.Introduce

One of the most important systems that ensures the development, unity and solidarity of a country is the education system. Therefore, educational institutions need to realize learning. For this reason, our schools must be both the largest and the smallest system in order to keep up with these conditions. They must be the greatest because they must be aware of everything in the globalizing world; they should be small and have the ability to access information quickly and easily (Ertan, 2000). According to various studies in the field of education, teachers and students are the main factors that provide effective education and training at school. The teacher must be competent in his field and have a sense of self-development. The interaction of the school administrator with the teachers not only improves the school climate, but also positively affects the teachers' sense of competence (Balıcı, 1997, 129). In addition, teachers and administrators need to constantly improve themselves due to the following factors. 1- Global factors, 2- Technological change 3- Personal expectations and dissatisfaction 4- Social expectations and limitations (Sezal, 1997, 58).Strategic planning practices in schools should be given importance due to factors given above. Although researches on strategic planning were carried out in the literature review, no study was found about its applicability in schools. In a way, the research is a study aimed at eliminating this deficiency.



The main purpose of this research is to determine the current situation according to the views of administrators and teachers in Ankara on the applicability of strategic planning in primary schools. In order to achieve this main aim, answers to the following questions were sought.

1. To determine the applicability of strategic planning in primary schools, based on the views of administrators and teachers, and the current situation according to the views of primary school teachers and administrators.
2. To determine whether there are differences between the views of administrators and teachers regarding the applicability of strategic planning in primary schools.
3. To determine whether there is a significant difference between the views in sub-dimensions according to gender, duty and district.

2. Method

This research was conducted in the scanning model. Survey model is a research approach that aims to describe a past or present situation as it is. The individual, event or objects that are the subject of the research are tried to be defined in the conditions they are in (Karasar, 2003). In this study, the situation was determined with the opinions of the official primary school administrators and teachers in Ankara regarding the applicability of strategic planning in primary schools. As such, the research has a descriptive nature. Universe and Sample While creating the sample, random and stratified sampling methods, which are based on probability sampling methods, were used. At this stage, school administrators and teachers working in primary schools in Ankara were divided into eight sub-strata according to schools. Theoretical sample sizes for universes of different sizes and the required sample size of 95% were created by using the 35 table (Anderson, 1990 cited in Balcı, 2004, 95). The total number of administrators in the sample is 298, and the number of teachers is 377.

In the study, a measurement tool prepared by using the Strategic Planning Guide for Public Institutions of the DPT (2006) was used regarding the views of administrators and teachers on the applicability of strategic planning in primary schools. The measurement tool is organized in five separate sections. 1. Identity information 2. Situation Analysis 3. Mission and Vision 4. Desired to Go 5. Evaluation of Success. Expert opinion was taken for the content validity prepared for the research. The scale, which was reorganized in line with the opinions of the experts, has been made ready to apply. SPSS statistical package program was used to analyze the data obtained with the data collection tool. Chi-square test was used to determine the level of significance of frequency, percentage, sub-scales according to gender, branches, central districts and seniority in the evaluation and analysis of the answers, with information about the personal qualities of the administrators and teachers participating in the research. While performing the significance test, the confidence level was taken as $\alpha=0.05$

3. Findings, Conclusion and Recommendations

When the situation analysis, our mission and vision, the place desired to go and the dimensions of evaluating our success are examined according to gender, duty and district variables, it is seen that there are significant differences between them. Suggestions for practice according to the results obtained from this research;

1. In-service training on strategic planning can be given in primary schools.
2. Strategic planning can be done in schools by expert teams with the participation of school staff.
3. The vision and mission can be prepared by joining the employees of the schools.
4. An effective reward system can be established in schools.
5. The environment of the school can be informed about the work done at the school.
6. An effective feedback mechanism can be established.



7. In schools, a team of experts can prepare the vision and mission.
8. Technology can be used more in education and training in schools.
9. Each school can create strategic plans according to its needs.

According to the results obtained from this research, suggestions for researchers;

10. Qualitative studies on strategic planning can be done in primary schools.
11. Research can be conducted on the participation of parents in the strategic planning process.
12. Research can be conducted on the strategic planning studies of the Provincial and District National Education Directorates.





TÜRKİYE'DE TRAFİK KAZALARININ EKONOMİK MALİYETİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN EXAMINATION ON THE ECONOMIC COSTS OF TRAFFIC ACCIDENTS IN TURKEY

Dr. Öğretim Üyesi-Fatih KAPLANHAN

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi,
Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü

fatih.kaplanhan@izu.edu.tr

orcid.org/0000-0003-4138-1148

Abstract

Traffic accidents are one of the leading causes of death, and as a result, 1.3 million people die each year worldwide. Although all regions in the world are affected by these accidents, low- and middle-income countries share a disproportionate burden. Current estimates indicate that 2% of deaths caused by traffic accidents in Turkey. Despite the importance of this growing epidemic, data on traffic accidents are limited. Analysis of existing data sets to address the lack of information in this article has been published in scientific studies with data that can be accessed through the revision of calculating the costs of traffic accidents in Turkey presented an overview of the epidemiology. Data on Traffic Accidents was obtained from Ministry of Health, Social Security Institution, TurkStat, Insurance Association of Turkey, Municipalities, Ministry of Interior and the monetary cost of a five-year period and the size of this cost in GDP are pointed out. In addition to the property damage calculation, internationally accepted calculation methods moral damage / indirect cost, loss of life quality are also calculated, and preventive measures are mentioned to reduce accidents. The high loss determined by calculation is of the nature to motivate for the measures to be taken in this sense.

Keywords: *Traffic accidents' Costs, Road safety, The share of traffic accidents in the Gross National Product*

Öz

Trafik kazaları önde gelen ölüm nedenlerinden bir tanesidir ve bu nedenle dünya genelinde her yıl 1,3 milyon kişi hayatını kaybetmektedir. Dünyada bu kazalardan bütün bölgeler etkilense de düşük ve orta gelirli ülkeler orantısız bir yükü paylaşmaktadır. Mevcut tahminler, Türkiye'deki ölümlerin %2'sinin trafik kazalarından kaynaklandığını göstermektedir. Bu büyüyen salgının önemine rağmen trafik kazaları ile ilgili veriler sınırlıdır. Bu makalede bilgi eksikliğini gidermek için mevcut veri setlerinin analizi, bilimsel olarak yayınlanmış çalışmaların gözden geçirilmesi yoluyla ulaşılabilen veriler ile trafik kazalarının maliyeti hesaplanarak Türkiye'deki epidemiyolojisine genel bir bakış sunulmuştur. Trafik Kazaları ile ilgili veriler; Sağlık Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, TÜİK, Türkiye Sigortalar Birliği, Belediyeler, Emniyet Genel Müdürlüğünden temin edilerek beş yıllık bir dönemin parasal maliyeti ve bu maliyetin GSYH içindeki büyüklüğe dikkat çekilmiştir. Maddi hasar hesabına ek olarak uluslararası kabul görmüş hesaplama yöntemleri manevi hasar/dolaylı maliyet, yaşam kalitesi kaybı hesabı da yapılarak kazaların azaltılması için önleyici tedbirlere değinilmiştir. Hesaplama ile tespit edilen yüksek kayıp bu anlamda alınacak önlemler için motivasyon sağlayacak niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: *Trafik kazaları maliyeti, Yol güvenliği, Trafik kazaları maliyetinin Gayri Safi Milli Hasıladaki payı.*

GİRİŞ

Karayolu trafik kazaları sebebi ile dünya genelinde yılda 50 milyona yakın kişi yaralanmakta veya engelli kalmakta ve 1,3 milyondan fazla kişi hayatını kaybetmektedir. Ölenlerin yarısından fazlası 15-44 yaş aralığındadır. %2,2 ile trafik kazaları ölüm nedenleri içerisinde dokuzuncu sıradadır ve 2030 yılına kadar ise beşinci sırada olacağı tahmin edilmektedir. Trafik kazaları, 15-29 yaş arasındaki gençlerin önde gelen ölüm nedenidir ve dünya çapında 5-14 yaş arası gençler arasında ölümlerin ikinci önde gelen nedeni olarak görünmektedir. Trafik kazaları yüzünden her yıl, 25 yaşın altında 400.000 kadar insan ölmektedir. Ölümlü trafik kazalarının %90'ından fazlası, dünyada bulunan trafik araçlarının yarısından daha azına sahip olan düşük ve orta gelirli ülkelerde meydana gelmektedir. Tüm dünyada trafik kazaları toplamda 518 milyar ABD dolarına mal olmaktadır (World Health Organization, 2018) ve bu da ülkelerin yıllık GSYH'lerinin %1-2'sine tekabül etmektedir.

Bununla birlikte, hastalık yükü (Yeti Yitimine Ayarlanmış Yaşam Yılı - DALYs) maliyeti de trafik kazalarının maliyeti hesabına katılırsa, 2020 yılına kadar trafik kazalarının toplam ölüm nedenleri içerisinde üçüncü ölüm nedeni olacağı tahmin edilmektedir. Bunun yanında istatistikler, yüz bin araca düşen trafik kazası/ölü sayısı/yaralı sayısı oranındaki düşüş veya yükselişin ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile doğru orantılı olduğunu göstermektedir. Bu kaza oranlarında yüksek gelirli ülkelerde 2020 yılına kadar %27'lik bir düşüş olabileceği tahmin edilmektedir (Jha & Agrawal, 2004). Ayrıca dünya çapında trafik kazası yaralanmalarından sonucu ortaya çıkan engelli yaşam sürelerinin (DALY) yaklaşık %90'ı, düşük ve orta gelirli ülkelerde gözlenmektedir (Krug, Sharma, & Lozano, 2000).

Trafik kazası oranlarının azaltılması için öncelikle trafik kazalarının ülke ekonomisine etkisinin tespiti gerekmektedir. Zira, Türkiye'de trafik kazalarının maliyeti gerçeğe yakın hesaplanabilirse, trafik kazaları ile daha etkili mücadele edilebilecektir. Bunun için meydana gelen trafik kazalarının ve bu kazaların yayalar, sürücüler ve taşıtları için sonuçlarının gerçek verilerle ortaya konması şarttır. Bu sayede trafik kazalarının maliyetine dikkat çekilerek etkili önlemler almaya yetkililerin teşvik edilmesi sağlanacaktır. Trafik kazaları ile mücadele planları yapılırken bu planların gerçek verilere dayanması gerekir. Planlamanın gerçek verilerle yapılması, uzun vadede trafik kazaları ile mücadelede etkinlik kazanılmasını sağlar. Burada planlamanın önemi ortaya çıkmaktadır. Verimli bir planlama yapılabilmesi için gerçek bulgulara dayalı veriler, bilgiler ve hesaplamalara ihtiyaç vardır.

Trafik kazaları ile mücadelede verilerin takibi ve derlemesi ülkelere farklılık göstermektedir. Dünyada trafik kazası sonucu yaralanan kişilerin takip edilme süreleri farklılık göstermektedir. Bu süre, Hollanda ve Letonya'da yedi gün, Almanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, İspanya, İsveç, İsviçre, İzlanda ve Japonya'da otuz gün, Kore ve Macaristan'da ise süresizdir. Bu sebebi ile trafik kazası sonucu hastanede yatarak tedavi edilirken ve tedaviyi takiben taburcu edildikten sonra meydana gelen ölümler trafik kaza istatistiklerine farklı yansıtılmaktadır (Trafik Hizmetleri Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü).

2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu gereğince Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı kayıtlarından derlenerek Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri Türkiye'de, TÜİK tarafından yayınlanmaktadır. Türkiye'de, 2009 yılından önce istatistiki derlemeler sadece olayın olduğu andaki durumu baz almakta ve olayda yaralanan ve hastaneye taşınırken yolda, hastanede ya da hastaneden taburcu edildikten sonra ölenler, trafik kazasına bağlı ölümler olarak TÜİK verilerine yansıtılmamaktaydı. Ancak, 01.01.2009 tarihinden itibaren yeni ölüm belgelerinin kullanılmaya başlanması ile trafik kazası sonucu yaralandıktan sonra hastaneye taşınırken ve hastanede tedavi altında iken meydana gelen ölümler de TÜİK verilerine dahil edilmeye başlanmıştır. İlgili kamu

kurumları tarafından geliştirilen, 01.01.2013 tarihinden itibaren ülke genelinde elektronik ortamda kullanılmaya başlanan, Ölüm Bildirim Sistemi (ÖBS) yazılım programı ile istatistiklere 01.01.2015 tarihi itibarı ile kaza sonrası 30 gün içindeki kaza sebepli ölümler dahil edilmeye başlanılmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2018).

Karayolları Trafik Kanunu’nun 8/b-4 maddesinde, Sağlık Bakanlığı’nın trafik kazalarındaki görev ve yetkileri düzenlenmiş ve 12. maddenin ç bendinde, trafik kazalarında yaralanıp sağlık kuruluşlarına sevk edilenlerden kazanın sebep ve tesiriyle otuz gün içinde ölenlerin kayıtlarını tutmak ve takip eden ayın sonuna kadar kimlik numaraları ile elektronik ortamda Emniyet Genel Müdürlüğüne bildirmek, Sağlık Bakanlığı’nın görevleri arasında bulunduğu bildirilmiştir.¹ Trafik kazasını takiben otuz gün içerisinde ölenlerin kaydının tutulması, ülkemiz trafik kazasına bağlı ölüm istatistiklerinin doğru ve eksiksiz tespiti açısından olumlu bir adımdır.

Son dört yılda, ölüm ve yaralanmaların meydana geldiği trafik kazalarının sayısı azalma eğilimine girmiştir. Buna rağmen 2018 yılında Türkiye’de trafik kazalarda hayatını kaybedenlerin sayısı 6.675’tir ve yaralanan kişi sayısı 307.071’dir. Buna karşılık, zorunlu trafik sigortası kapsamında maddi tazminat (hasar) ödenen mağdur sayısı 2013’ten 2018’e doğru artış eğilimine girmiştir. 2014 yılında maddi tazminat (hasar) ödenen mağdur sayısı 994.183 iken 2018 yılında 1.428.092’ye ulaşmıştır².

Bu çalışmada; Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM), Jandarma Genel Komutanlığının (JGnK), Türkiye Sigorta Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği (TSB), Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Türkiye İstatistik Kurumu’ndan (TÜİK) temin edilen ayrıntılı trafik verileri kullanılarak, trafik kazalarında yaralanma ve ölüm oranlarını azaltma tedbirlerinin iyileştirilmesi ve bu çalışmalar için trafik kazalarının Türkiye ekonomisi üzerindeki eksiksiz maliyetinin anlaşılması amacıyla trafik kazalarına bağlı olarak ortaya çıkan maddi kayıpların ve verimlilik kayıplarının gerçek mali yükü tahmini hesabı yapılmaya çalışılacaktır.

Dünyada trafik kazalarının maliyetini hesaplama modelleri örnekleri her ülke için farklı bir perspektiften ele alınmıştır. Dünyada trafik kazalarını hesaplama modelleri geliştirildiği kadar bu modelleri revize ederek Türkiye’ye uyarlamaya çalışan çalışmalar da mevcuttur. Bu modellerden birisi Özen, Genç ve Kaya’nın 2014 yılında Türkiye Sigorta Birliği verilerini ve Uşak ilinde yaptıkları anket çalışması üzerine geliştirdikleri maliyet hesabıdır. İlgili çalışmada trafik kazaların maliyetinin yanında sigorta şirketlerinin etmiş oldukları zararların finansal sistemde yol açtıkları hasar da incelenmiştir. Çalışmada kaza maliyetlerinin toplamının sigortacılıkta %16,37’lik, finansal sistem içerisinde %0,36’lık ve GSYH içerisinde %0,55’lik paya sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2012 yılı için trafik kazalarının toplam maliyeti 4,3 milyar ABD doları olarak hesaplanmıştır. Bunun yanında sigorta şirketlerinin 2012 yılında 233 milyon ABD doları zarar ettiklerine de finansal sistemdeki kayba dikkat çekmek için yer verilmiştir. Çalışmada Sosyal Sigortalar Kurumu (SGK), Türkiye Sigortalar Birliği (TSB) ve Türkiye İstatistik Enstitüsü (TÜİK) verilerinin yanında Uşak ilinde başlarından trafik kazası geçmiş 506 kişiyle yüz yüze yapılan anket kullanılmıştır. Sağlık harcamaları hesaplanırken anket göz önüne alınmış, insanların tedaviye ortalama ne kadar para ödedikleri sorulmuştur. Daha sonra bulunan ortalama Türkiye’deki kaza sayısı ile çarpılmıştır. Burada gözden kaçırılan hususlar bir kazada birden fazla kişinin etkilenmesi ve insanların çoğunun sağlık sigortası sahibi olduğu için büyük oranda maliyete devletin katlanmakta olduğu gerçeğidir. Dolayısı ile trafik kazalarının sağlık/tıbbi maliyeti sağlıklı hesaplanmamıştır. İşgücü kaybı maliyeti anketten yola çıkılarak insanların kazadan sonra ne

¹ 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu, 13 Ekim 1983; T.C. Anayasası, 1982

² Türkiye Sigorta Birliği (TSB), <https://www.tsb.org.tr/resmi-istatistikler.aspx?pageID=909> erişildi. (Erişim tarihi: 15.12.2020)

kadar zaman işlerinden ayrı kaldıkları sorusu sorularak tespit edilmiştir. Diğer maliyetler ise resmî verilerden direkt olarak alınmıştır (Özen, Genç, & Kaya, 2014).

Trafik kazalarındaki ölümlerin Türkiye’de yol açtığı verimlilik kaybını ölçtükleri çalışmalarında Naci ve Baker 2008 yılında, Türkiye’de karayolu trafik kazalarındaki yaralanmalarının öneminin, ekonomik yükü hakkında bilgi eksikliği ve kısmen resmî istatistiklerde göz ardı edilmesi nedeniyle hesaplanamadığını vurgulamıştır. Çalışmada Türkiye’de karayolu trafiği ölümlerinden kaynaklanan üretim kayıplarının maliyetini tahmin etmek için ölümden önceki potansiyel yaşam süreleri hesaplanmıştır. Çalışmada, trafik kazaları, solunum yollarına bağlı hastalıklar ve diyabetle birlikte en fazla verimlilik kaybına sebep olan hastalık olarak tanımlanmıştır. Trafik kazalarındaki ölümlerin maliyetinin yılda 2,3 milyar ABD dolarlık bir üretkenlik kaybına sebep olduğunu söyleyen Naci ve Baker, bu rakamın Marmara depreminden kaynaklı kayıptan (1,2 – 2 milyar ABD doları) dahi daha fazla olduğunu söylemektedir. Çalışmada trafik kazalarındaki erken ölümlerin sebep olduğu verimlilik kaybının tespiti için 3 metot kullanılmıştır: 1) YPLL (CDC-Ulusal Hastalık Kontrol Merkezi metodu), 2) YPLL (hayat tablosu metodu), 3) PPYLL. 2000 yılı için Türkiye’de trafik kazaları sebepli verimlilik kaybı 2,6 milyar ABD doları olarak hesaplanmıştır (Naci & Baker, 2008).

KAZA MALİYETİ BİLEŞENLERİ VE HESAPLAMA YÖNTEMİ

Özellikle gelişmiş ülkelerde trafik kazalarının maliyet tahmini hesabı düzenli olarak yapılmaktadır (WHO Regional Office for Europe, 2009). İncelenen yöntemlerin çoğunda ortak olan maliyet bileşenler Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Trafik Kazalarının Maliyet Bileşenleri

Verimlilik kaybı	Ölüm, yaralanma, kazazedelerin mağdurları ve bakıcıları nedeniyle
Maddi hasar maliyetleri	Araç masrafları (onarım, çekme ve araç bulunma maliyeti) Taşıt dışı masraflar (kamu altyapısı, ör. trafik sinyal veya elektrik direkleri, refüj)
Medikal masraflar	Hastane ve tedavi giderleri vb.
Acil sağlık hizmetleri maliyetleri	Ambulans, itfaiye vb masraflar
Polis maliyetleri	Acil müdahale, saha araştırması, takip ve idare
Sigorta hizmetleri maliyetleri	İşletim giderleri, ödemeler vb.
Yargı sistemi maliyetleri	Zaman ve dosya masrafları vb.

Trafik kazalarının maliyeti hesabında en tartışmalı bileşen (ölüm, engellilik veya yaralanma sebebi ile geçici veya sürekli, kısmi veya tam iş görmezlik durumlarında) bireyin kaybının yol açacağı verimlilik azalması ve hayatın istatistiksel değeridir (HİD).

Objektif hesaplama yöntemi (üretim kaybı yaklaşımı), bireyin kaybının yol açacağı verimlilik azalmasını esas almaktadır. Birey bu yöntemde bir tür üretim faktörü olarak kabul edilmekte, işgücü kaybının net bugünkü değeri hesaplanmaktadır. Bu yöntemde bireyin marjinal verimliliği, piyasaların rekabetçi olduğu varsayımıyla ücretine eşitlenmektedir. Böylece, üretim kaybı ücretlerin toplamı ve ilişkili diğer üretim faktörleri esas alınarak hesaplanmaktadır. Standart beşerî sermaye yaklaşımında,

bir bireyin hayatının topluma olan değeri, gelecekteki üretim potansiyeli ile ölçülmektedir. Ayrıca gelecekteki emek kazançlarının net bugünkü değeri esas alınmaktadır. Uygulamada, kişinin yaşı, eğitim düzeyi, potansiyel gelir artışı, tüketim kalıpları gibi unsurlar hesaplamada kullanılmaktadır (Oğuz & Benli, 2018). Ulusal bir maliyet hesabında ise bu objektif hesaplama yönteminin kullanılması ancak kaza yapan bireylerin gelirini kişi başı GSYH’ye eşitleyerek yapılabilecektir.

Hayatın istatistiksel değeri hesaplanmasında kullanılabilir risk değerlendirme yöntemlerinden ilki, riski kabul etmek için talep edilen tutar (willingness to accept – WTA) yöntemidir. Bu yöntemde, kişinin riski kabul etmek için talep ettiği parasal değer belirlenir. Bunun için, zarar görenin riske ilişkin subjektif tercihini bilmek gerekmektedir. Ancak, her bireyin riske atfettiği subjektif tercihini bilebilmek mümkün olmadığından, riskin objektif şekilde değerlendirilmesi zorunludur. Genellikle anket yardımıyla yapılan bu çalışmalarda, toplumun riske atfettiği ortalama parasal değer tespit edilir ve bu parasal tutar üzerinden her bir bireyin riske ilişkin subjektif tercihi ortaya çıkarılır (Geistfeld, 1995).

Hayatın istatistiksel değeri hesaplanmasında kullanılan risk değerlendirme yöntemlerinden ikincisi, riski önlemek için ödemeye razı olunan tutar (willingness to pay – WTP) yöntemidir. Bu yöntemde, kişinin riski önlemek veya azaltmak için ödemeye razı olduğu tutar esas alınarak hayatın değeri hesaplanmaktadır (Al-Rukaibi, & Almutairi, 2020).

Trafik kazalarının sosyal maliyeti ve duygusal yükü hesabı yapılırken kazazede ve ailelerinin acı, keder ve ıstıraplarını yansıtmak için temsili bir miktar eklenmektedir. Riski önlemek için ödemeye razı olunan tutar (willingness to pay – WTP) yöntemi, acı, keder ve ızdırabın kaza maliyetlendirmesi için en uygun yöntem olarak kabul edilmektedir ve birçok gelişmiş ülke tarafından benimsenmiştir. Ancak, bu yöntemin gelişmekte olan ülkelerde uygulanması zordur, çünkü varsayımsal riskten kaçınmak için algılanan risk ve ödeme hakkında sorulan karmaşık anketlere dayanmaktadır (De Leon, Cal, & Sigua, 2005). İngiltere (Birleşik Krallık) Ulaştırma Araştırma Laboratuvarı (1995) acı, keder ve ızdırabın insan bedelini yansıtmak için ciddiyete bağlı olarak bir çarpışma toplam maliyetine ilave etmek için sabit yüzdelerin kullanılmasını önermiştir. Örneğin, ölümcül bir kaza için %38, ciddi bir kaza %50 ve hafif bir çarpışma %8 (Mundial, 2005) (Jacobs, 1995).

Türkiye’de trafik kazalarından kaynaklanan mali kayıp yükünün gerçek kapsamını tahmin etmek için Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM), Jandarma Genel Komutanlığının (JGnK), Türkiye Sigorta Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’den temin edilen veriler ile yapılan hesaplama aşağıdaki başlıklarda detaylıca anlatılacaktır.

Bu çalışmada trafik kazası maliyetleri üç kategoride incelenecektir:

- İnsan faktörü maliyetleri
- Maddi hasar maliyetleri
- Genel kaza maliyetleri

Bu üç kategori altında toplanan trafik kazası maliyeti bileşenler ayrı ayrı başlıklar altında incelenecektir.

Trafik Kaza Maliyetinin Tahmini İçin Uygunluk Kriterleri

Yol kazalarının maliyeti literatürde birkaç şekilde tahmin edilebilir. Tahmin yöntemleri her zaman aynı bileşenleri içermez ve bu nedenle karşılaştırılabilir değildir. (Ramon, Mercedes, & Montser, 2013) Bu makalede sunulan maliyet tahminlerinin en azından geniş ölçüde karşılaştırılabilir olmasını sağlamak için yalnızca belirli uygunluk kriterlerini karşılayan maliyet tahminleri dahil edilmiştir. Kriterler şunlardır:

Maliyet tahminleri enflasyon etkisini arındırmak için çok eski olmamalıdır. Kaza oranları, trafik hacmi ve GSYH'de zamanla hızlı değişimler oluşabilmektedir. Bu değişim uzun yıllar öncesine yapılan tahminlerin sonuçlarının muteberliğini şüpheli hale getirmektedir. Bu sebeple son altı yıldan eskiye gidilmemiştir. Resmi veriler/raporlar haricindeki kazalarda makul varsayımlar ile tahmin edilmelidir. Maliyet tahminleri; doğrudan ve dolaylı kaza maliyetlerini içermeli. Ek olarak yaşam kalitesindeki kayıpların ekonomik bir değerlendirmesini de içermelidir (bu husus aşağıda detaylandırılmıştır). Maliyet tahmini yapılan yılın (GSYH gibi) ekonomik verileri kullanılmalıdır.

Kayıp yaşam kalitesinin değerlendirilmesi; yol kazalarının neden olduğu erken ölüm ve acı, keder ve ızdırabın önlenmesi anlamına gelir. Bu kapsamda karayolu kazalarının maliyetlerinin nasıl tahmin edildiğine dair ayrıntılara girmek gerekmektedir. Maliyet maddelerinin kısa bir açıklaması ve bunları tahmin etmek için en çok kullanılan yöntemler Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan bir raporda verilmektedir (Alfaro, Chapuis, & Fabre, 1994). Bununla birlikte, aşağıdaki noktalara dikkat edilmelidir:

1. Ekonomistler arasında trafik kazalarının maliyetinin nasıl tahmin edileceği konusunda bir fikir birliği yoktur. En az tartışılan husus; kazaların doğrudan maliyetleridir. En tartışmalı olan ise yaşam kalitesinin kaybedilmesinin ekonomik değerlemesidir.
2. Yol kazalarının çoğu, ülkelerin ulusal hesaplarında detaylıca kaydedilmemektedir (Alfaro, Chapuis, & Fabre, 1994).

Kaybedilen yaşam kalitesinin maliyeti; pazarlanmayan, piyasada fiyatı olmayan bir malın ekonomik değerlemesini temsil ettiği için ulusal hesaplara kaydedilemez. Kaybedilen yaşam kalitesi maliyetlerinin tahmin edildiği ülkelerde, bu maliyetler genellikle toplam karayolu kaza maliyetlerinin yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır (Elvik, 1995). Bununla birlikte, bu maliyetlerin tahminleri oldukça belirsizdir. Bu gerçeğin ışığında, kaybedilen yaşam kalitesi maliyeti ayrıca hesaplanmıştır.

İnsan Faktörü Maliyetleri

Ekonomide mal ve hizmet üretimi için donanım ve sistemden sonra gerekli olan diğer bir üretim faktörü insandır. Üretim kaybı ise kaza yapan insanın, yaralanma veya ölümle sonuçlanan bir kaza geçirmemiş olsaydı üretebileceği mal ve hizmet miktarının değeridir. Ölümlü ve yaralanmalı trafik kazalarında kaybedilen çıktı, trafik kazasına atfedilebilecek çalışma süresinin kaybı üzerinden hesaplanır. Bu değerlerin nasıl hesaplandığına dair çeşitli ekonomik görüşler (Patamasiriwat, 1994) (Riewpaiboon & Piyauthakit, 2008) (Boontam, 2001) (Suwanrada, 2005) olsa da ilkeler genelde aynıdır. Çoğu araştırmacı çalışma hayatı, ölüm yaşı, beklenen gelir verilerini kullanarak zaman ve gelir bakımından kayıpları inceleyerek aynı prensibi kullanır. Yaralanma durumunda hem zarar görenler hem de bakım verenler için hastaneye yatış döneminde ve sonrasında gelir kayıpları tahmin edilir.

Trafik kazası sebebi ile üretim faktörü olan insanın verimlilik kaybı ölümlü kaza kaynaklı gelir kaybı, engellilik kaynaklı gelir kaybı, ağır yaralanma kaynaklı gelir kaybı, hafif yaralanma kaynaklı gelir kaybı, kazazede bakıcılarının gelir kaybı bileşenlerine ayrılarak tabloda belirtilen formüller ile hesaplanacaktır.

Tablo 2. Kayıp Çıktı Hesaplamada Kullanılan Formül Özeti

Trafik Kazaları Kaynaklı Kayıp Gelir Kaybı	Formül
1. Ölümlü Kaza Kaynaklı Gelir Kaybı	Ölümlü kaza sayısı x Beklenen Gelir
2. Engellilik Kaynaklı Gelir Kaybı	Engellilik sebebi ile yitirilen çalışma yılı x Beklenen Gelir
3. Ağır Yaralanma Kaynaklı Gelir Kaybı	Ağır Yaralanma Sayısı x Kaybolan İş günü Sayısı x Beklenen Gelir
4. Hafif Yaralanma Kaynaklı Gelir Kaybı	Hafif Yaralanma Sayısı x Kaybolan İş günü Sayısı x Beklenen Gelir
5. Kazazede Bakıcılarının Gelir Kaybı	Ciddi ve Hafif Kazazede bakıcılarının Gelir Kaybı Kazazede bakıcılarının gelir kaybı = Kazazede sayısı x Beklenen gelir

Ölümlü Kaza Kaynaklı Gelir Kaybı

Gelir kaybını tahmin etmek için; çalışma zamanı fonksiyonu, ücret fonksiyonu, kazazede yaş grupları ve GSYH ile ilgili veriler kullanılacaktır. Ücret fonksiyonunda uygun bir ölçü olan ortalama ücret oranlarının kullanılması makuldür ancak ortalama ücret verileri tartışmaya ve yoruma uygun olduğu için GSYH verilerinin kullanılması daha uygun görülmektedir.

2013 yılı TÜİK Trafik Kaza ve İstatistikleri raporu Tablo 1’de bulunan ölü ve yaralıların yaş grubuna göre dağılım oranları kullanılarak 2013-2018 yıllarında ölü ve yaralılar yaş gruplarına göre hesaplanacaktır.

Trafik Kaza İstatistikleri TÜİK raporlarında; ölü sayısı 2015 yılına kadar sadece kaza yerinde tespit edilen ölümleri kapsarken, 2015 yılından itibaren trafik kazasında yaralanıp sağlık kuruluşuna sevk edilenlerden kazanın sebep ve tesiriyle 30 gün içinde ölenleri de kapsamaktadır. Bu sebep ile 2013 ve 2014 yıllarına ait kaza sonrası 30 gün içerisindeki ölüm sayıları 2015 sonrası ortalamasından hareketle hesaplanmıştır. 2015 yılında kaza yerinde ölen sayısı toplam ölen sayısının %50,88’idir. 2016 yılında kaza yerinde ölen sayısı toplam ölen sayısının %47,85’idir. Bu iki yılın ortalaması ise %49,36’dır. Bu oran (%49,36) diğer (2013-2014) yıllara uygulanarak aşağıdaki tablo elde edilmiştir.

Tablo 3. Yıllara Göre (Kaza Yeri ve 30 Gün İçinde) Ölü ve Yaralı Sayılarının Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş Grup/Yıl	Ölü Sayısı						Yaralı sayısı					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2013	2014	2015	2016	2017	2018
0 - 9	302	270	387	339	331	309	19.303	20.920	22.738	22.530	22.342	23.765
10 - 14	142	145	186	159	175	156	13.405	14.083	14.585	14.320	14.634	15.524
15 - 17	173	169	291	262	281	200	15.599	16.847	17.875	17.709	16.894	16.322
18 - 20	279	291	436	424	388	369	23.540	25.253	27.191	26.615	25.247	25.995
21 - 24	335	409	522	492	533	490	29.031	31.193	34.059	33.081	32.264	32.515
25 - 64	3.516	3.270	4.205	4.212	4.266	3.771	157.301	159.177	169.498	170.300	169.375	172.077
65 +	729	675	1.474	1.365	1.272	1.349	15.060	16.585	17.656	18.411	17.898	20.031
Bilinmeyen	28	34	29	47	181	31	1.590	1.001	819	846	1.729	842
TOPLAM	5.504	5.264	7.530	7.300	7.427	6.675	274.829	285.059	304.421	303.812	300.383	307.071

Kaynak: TÜİK - Hesaplama

Ölen kazazedelerin gelir kaybını hesaplayabilmek için TÜİK tarafından yayınlanan istihdam oranı istatistikleri kullanılarak (15-64 yaş arası) istihdam ediliyorken ölenlerin sayısı bulunacaktır.

Tablo 4: 2013-2018 Yılları Arasında İstihdam Ediliyorken Trafik Kazası Sebebi ile Ölen Sayısı

Yıl	İstihdam Oranı	Toplam Ölü Sayısı (15-64 yaş)	İstihdam ediliyorken Ölen Sayısı (15-64 yaş)
2013	45,90%	5.837	2.679
2014	45,50%	5.614	2.554
2015	46,00%	5.454	2.509
2016	46,30%	5.390	2.496
2017	47,10%	5.468	2.575
2018	47,40%	4.830	2.289

Kaynak: TÜİK

Ölümlü kazalarda ortalama ölüm yaşını bulmak için çalışan nüfus olarak kabul edilen 15-64 yaş arasındaki gruplar içinde ağırlıklandırma metodu kullanılarak ortalama ölüm yaşı 39,32 olarak hesaplanmıştır. Dolayısı ile 15- 64 yaş arasında trafik kazasında ölenlerin zaman olarak ortalama üretim kaybı (65-39,32=) 25,68 yıldır.

Türkiye’de mevcut mevzuat ile normal şartlar altında bayanlar 58, baylar ise 60 yaşında emekli olabilmektedir. Hesaplama ortalama emeklilik yaşı 59 olarak kullanılacaktır. Çalışma

hayatına başlamadan trafik kazasında ölenlerin ortalama üretim kaybı; kanuni işe başlama yaşının 18 olduğu nazara alınarak (59-18=) 41 yıl üzerinden hesap yapılacaktır.

Tablo 5. Yıllara ve Yaş Gruplarına Göre Toplam Ölen Sayısı ve Ölüm Sebebi ile Kaybedilen Çalışma Yılı

Yaş	Trafik Kazası Sebebi ile Ölen Kişi				Ölüm Sebebi ile Kaybedilen Çalışma Yılı			
	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016
0 - 9	409	367	387	339	16.779	15.034	15.867	13.899
10 - 14	192	197	186	159	7.891	8.057	7.626	6.519
15 - 17	235	229	291	262	6.035	5.879	7.473	6.728
18 - 20	379	395	436	424	9.729	10.145	11.196	10.888
21 - 24	454	555	522	492	11.654	14.255	13.405	12.635
25 - 64	4.769	4.435	4.205	4.212	122.469	113.885	107.984	108.164
65 - +	989	916	1.474	1.365	0	0	0	0
Bilinmeyen	38	47	29	47	0	0	0	0
Toplam	7.466	7.139	7.530	7.300	174.556	167.255	163.552	158.833

Kaynak: TÜİK - Hesaplama

2013-2018 yılları arasında GSYH rakamlarını USD ve TL bazında ilgili yıllarda trafik kazalarında ölüm sebebi ile kaybedilen çalışma yılları çarpıldığında bu yıllarda toplam \$10.821,25 milyon veya 31.431,46 milyon ₺ GSYH kaybı olduğu hesaplanmaktadır.

Tablo 6. Trafik Kazalarında Ölüm Sebebi ile Kaybedilen GSYH Kaybı

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	TOPLAM
Kişi Başı GSYH (USD)	\$12.480	\$12.112	\$11.019	\$10.883	\$10.597	\$9.632	
Kişi Başı GSYH (TL)	23.766 ₺	26.489 ₺	29.899 ₺	32.904 ₺	38.660 ₺	45.463 ₺	
Kaza sebebi ile Yitirilen GSYH (milyon USD)	\$2.178,53	\$2.025,86	\$1.802,17	\$1.728,51	\$1.707,86	\$1.378,33	\$10.821,25
Kaza sebebi ile Yitirilen Kişibaşı GSYH (milyon TL)	4.148,48 ₺	4.430,42 ₺	4.890,05 ₺	5.226,17 ₺	6.230,61 ₺	6.505,73 ₺	\$31.431,46

Kaynak: TÜİK - Hesaplama

Engellilik Kaynaklı Gelir Kaybı

Dünya Sağlık Örgütü'nün Avrupa bölgesi için global trafik kazası sebebi ile engelli kalanların kaybettiği çalışma yılı tahmin hesabına (World Health Organization, 2015) göre yılda her 100.000 kişide 567 kişi çalışmaktan (çalışma yılından) mahrum kalmaktadır. Bu oran kullanılarak; 2013-2018 yılları arasında ne kadar çalışma yılından mahrum kaldığı ve GSYH bazında kayıp aşağıdaki gibi hesaplanacaktır;

Tablo 7. Trafik Kazaları Sebebi ile Engelli Kalanlardan Dolayı Kaybedilen GSYH (Bakım Dahil)

Yıl	Nüfus	DALYs	Kişi Başı GSYH		GSYH Kaybı	
			(USD)	(TL)	(USD)	(TL)
2013	76.667.864	434.707	\$12.480	23.766 ₺	\$5.425.302.025	10.331.176.777 ₺
2014	77.695.904	440.536	\$12.112	26.489 ₺	\$5.335.931.709	11.669.323.341 ₺
2015	78.741.053	446.462	\$11.019	29.899 ₺	\$4.919.534.359	13.348.803.353 ₺
2016	79.814.871	452.550	\$10.883	32.904 ₺	\$4.924.894.886	14.890.501.260 ₺
2017	80.810.525	458.196	\$10.597	38.660 ₺	\$4.855.499.587	17.713.844.863 ₺
2018	82.003.882	464.962	\$9.632	45.463 ₺	\$4.478.514.089	21.138.567.903 ₺
TOPLAM					\$29.939.676.656	89.092.217.497 ₺

Kaynak: WHO

DALYs, engellilerin şu andaki durum ile her bir bireyin o toplum için belirlenmiş doğuştan beklenen yaşam süresi kadar yaşadığı ve mükemmel sağlığa sahip olduğu ideal durum arasındaki farkı gösterdiği için bu veri engellilerin bakımı sebebi ile kaybedilen değerleri de kapsamaktadır.

Ağır Yaralanma Kaynaklı Gelir Kaybı

Trafik kazası sebebi ile günübirlik, ayaktan veya yatarak tedaviler ile ilgili veriler SGK'dan temin edilmiştir. Ağır yaralanmalarda iyileşme tedavi/iyileşme süresi; hastanedeki tıbbi tedavi günlerinin sayısının ve evdeki iyileşme günlerinin sayısının toplamını içerir. Wannarha Sumirattana (1996), iyileşme günlerinin sayısının, hastanedeki tıbbi tedavi günlerinin sayısının 2 katına eşit olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışma bu bulguyu benimsemekte ve bu nedenle ciddi yaralanmalar için hastanede yatış günlerinin sayısı hastanedeki tıbbi tedavi günlerinin iki katı olarak aşağıdaki gibi hesaplama yapılacaktır.

Tablo 8. Ağır Yaralı Kaynaklı Gelir Kaybı

	a	b	c=axb	d=2xc	e=c+d	f=e/360	g	h	i=gxf	j=hxf
YI	Ortala	Topla	Toplam	Toplam	Kaybol	Kaybol	Kişi	Kişi	Kaybol	Kaybo
L	ma	m	Yatış	Hastane	an	an	Başı	Başı	an	lan
	Yatış	Yatan	Günü	harici	işgünü	ışyılı	GSY	GSY	GSYH	GSYH
	Gün	Kişi	(medica	bakım			H	H	(milyo	(milyo

Sayısı	l treatme nt)	(hospitaliz ation)	(USD)	(TL)	n USD)	n TL)				
201	10,92	58.48	638.37	1.276.740	1.915.1	5.320	\$12.4	23.76	66,4	126,4
201	11,13	50.05	557.35	1.114.714	1.672.0	4.645	\$12.1	26.48	56,3	123,0
201	11,91	61.59	733.52	1.467.048	2.200.5	6.113	\$11.0	29.89	67,4	182,8
201	12,31	63.89	786.27	1.572.540	2.358.8	6.552	\$10.8	32.90	71,3	215,6
201	13,14	66.19	869.79	1.739.596	2.609.3	7.248	\$10.5	38.66	76,8	280,2
201	14,12	65.73	928.14	1.856.280	2.784.4	7.735	\$9.63	45.46	74,5	351,6
Genel Toplam									412,6	1.279,

Kaynak: SGK

Hafif Yaralanma Kaynaklı Gelir Kaybı

Hastaneye yatış süresinin uzunluğu hastanedeki tıbbi tedavi gün sayısını ve evde toparlanma günlerini içerir. Hafif yaralanmalarda; Wannarha Sumirattana (1996), iyileşme günlerinin sayısının, hastanedeki tıbbi tedavi günlerinin sayısına eşit olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışma bu bulguyu benimsemekte ve hafif yaralanmalarda ortalama kayıp iş günü 2 gün üzerinden hesaplanacaktır.

Tablo 9. Hafif Yaralı Kaynaklı Gelir Kaybı

	a	b	c=a+b	d=c	e=c+d	f=e/360	g	h	i=gxf	j=hxf
YIL	Ayakta Tedavi (Kişi Sayısı)	Günübirlik	Toplam İstirahat Günü (medical treatment)	Toplam Hastane harici bakım (hospitalization)	Kaybolan işgünü	Kaybolan işyılı	Kişi Başı GSYH (USD)	Kişi Başı GSYH (TL)	Kaybolan GSYH (milyon USD)	Kaybolan GSYH (milyon TL)
2013	361.014	73.901	434.915	434.915	869.830	2.416	\$12.480	23.766	30,2	57,4
2014	318.390	69.128	387.518	387.518	775.036	2.153	\$12.112	26.489	26,1	57,0
2015	397.947	101.438	499.385	499.385	998.770	2.774	\$11.019	29.899	30,6	83,0
2016	419.866	123.681	543.547	543.547	1.087.094	3.020	\$10.883	32.904	32,9	99,4
2017	440.307	133.840	574.147	574.147	1.148.294	3.190	\$10.597	38.660	33,8	123,3
2018	446.254	151.427	597.681	597.681	1.195.362	3.320	\$9.632	45.463	32,0	151,0
Genel Toplam									185,4	571,0
									USD	₺

Kaynak: SGK

Kazazede Bakımı Kaynaklı Gelir Kaybı

Trafik kazası sebebiyle yaralananların veya engelli kalanların sebep olduğu maliyetlerden birisi de kendilerine bakan kişilerin üretime katılmayarak sebep oldukları verimlilik kaybıdır. Trafik kazası sebebiyle engelli kalanların bakım maliyetleri Dünya Sağlık Örgütü’nün DALYs hesabı içerisinde hesaplanmıştır. Trafik kazalarında yaralananların bakımı dolayısı ile üretim faaliyetlerine katılamayan bakıcının verimlilik kaybı maliyetleri hesaplanırken ise her yaralı ile bir kişinin ilgileneceği varsayımı altında hesaplama yapılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Ağır yaralı hasta ve hafif yaralı hasta bakıcılarının da aynı gün sayısında iş kaybına uğradığı hesaplanmıştır.

Tablo 10. Ağır Yaralı Hasta Bakıcılarının Gelir Kaybı

YIL	i=gxf	j=hxf
	Kaybolan GSYH (milyon USD)	Kaybolan GSYH (milyon TL)
2013	66,4 USD	126,4 ₺
2014	56,3 USD	123,0 ₺
2015	67,4 USD	182,8 ₺
2016	71,3 USD	215,6 ₺
2017	76,8 USD	280,2 ₺
2018	74,5 USD	351,6 ₺
TOPLAM	412,6 USD	1.279,7 ₺

Kaynak: TÜİK - Hesaplama**Tablo 11. Hafif Yaralı Hasta Bakıcılarının Gelir Kaybı**

YIL	i=gxf	j=hxf
	Kaybolan GSYH (milyon USD)	Kaybolan GSYH (milyon TL)
2013	30,2 USD	57,4 ₺
2014	26,1 USD	57,0 ₺
2015	30,6 USD	83,0 ₺
2016	32,9 USD	99,4 ₺
2017	33,8 USD	123,3 ₺
2018	32,0 USD	151,0 ₺
	185,4 USD	571,0 ₺

Kaynak: TÜİK**Yaşam Kalitesi Kaybı**

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), yaşam kalitesini; bireyin, içinde yaşadığı kültür ve değerler sisteminde, hedefleri, beklentileri, standartları ve ilgileri ile bağlantılı olarak kendi pozisyonunu algılama biçimi olarak tanımlamıştır. Diğer ülkeler için trafik kaza maliyeti hesaplarında; kaybedilen yaşam kalitesinin ekonomik değerlemesini içeren maliyetler, ortalama olarak GSYH'nin %2,5'ine karşılık gelmektedir. %0,5 ila %5,7 arasında değişen büyük bir varyasyon vardır. Kaybedilen yaşam kalitesinin maliyetleri hariç tutulursa, trafik kazası maliyetleri GSYH'nin %0,3 ila %2,8 arasında değişmektedir ve ortalama GSYH'nin %1,3'üne denktir. Yol kazalarının tahmini maliyetlerinin GSYH ile ağırlıklandırılması durumunda; ortalama yaşam kalitesinin değerlemesi dahil ortalama %3,1 ve yaşam kalitesinin değer kaybı hariç %1,4 oranındadır.

Kaybedilen yaşam kalitesi gibi bir maliyet bileşenini tam hesaplayabilmek imkansızdır. Bu imkansızlığın sebebi yaşam kalitesinin tanımın dolayısıyla formülünün çok fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Zira Liu (1976) yaşam kalitesinin bireylere göre çok çeşitlilik gösteren bir kavram olabileceğini ve dünyadaki "her bir birey" kadar yaşam kalitesi tanımı yapılabileceğini belirterek bireylerin önemli buldukları şeyler temelinde yaşam kalitesinin ele alınabileceğini belirtmiştir. Farklı bir bakış açısı ile Baker ve Inagliata yaşam kalitesinin tanımının, onu çalışan araştırmacıların sayısı kadar farklı sayıda olabileceğini belirtmişlerdir (Baker & Intagliata, 1982).

Tahmini hesaplar mutlaka belirsizlikleri içerir ancak prensip belirsizlikleri asgari seviyeye indirmektir. Bununla birlikte, yaşam kalitesindeki kayıpların maliyetlerinin kaba tahminlerinin bile bu maliyet kalemini tamamen göz ardı etmekten daha iyi olduğu konusunda geniş bir mutabakat vardır.

Yaşam kalitesi kaybı olarak nitelendirilen trafik kazasından kaynaklanan acı, keder ve ızdırabın ekonomik değerlemesi için Birleşik Krallık Ulaştırma Araştırma Laboratuvarı 1995’te, kazasının derecesine göre sabit yüzdelerin kullanılmasını önermiştir. Örneğin, ölümcül bir kaza için %38, ağır yaralanmalı bir kaza için %50 ve hafif kazalarda %8 (Mundial, 2005); (Jacobs, 1995). Tarafımızca da bu prensip ve oranlar benimsenerek 2013-2018 yıllarına uygulanarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 12. Yaşam Kalitesi Kaybı Hesabı

Maliyet	Alt Başlık	2013 (₺)	2014 (₺)	2015 (₺)	2016 (₺)	2017 (₺)	2018 (₺)
Üretkenlik kaybı (A1)	Ölümden kaynaklı	4.148.483.367	4.430.418.130	4.890.048.583	5.226.172.356	6.230.609.518	6.505.728.022
	Engellilikten kaynaklı	10.331.176.777	11.669.323.341	13.348.803.353	14.890.501.260	17.713.844.863	21.138.567.903
	Ciddi yaralanma kaynaklı	126.428.386	123.031.609	182.764.204	215.592.129	280.219.922	351.633.574
	Hafif yaralanma kaynaklı	57.422.917	57.027.439	82.950.889	99.358.961	123.314.017	150.957.618
	Hasta Bakım	183.851.303	180.059.048	265.715.094	314.951.090	403.533.939	502.591.192
Yaşam maliyeti kalitesi (A2)		6.809.820.094	7.584.298.560	8.630.638.311	9.546.940.907	11.374.529.131	13.229.353.996

*: Yaşam maliyeti kalitesi = (ölüm)%38 + (engellilik+ciddi yaralanma)%50 + (hafif yaralanma) %8

Tıbbî Maliyet

Tıbbî maliyet: trafik kazası sebebi ile hastaneye kaldırılma, acil veya gelecekte yapılacak tıbbî tedavi, ilaç, diğer tıbbî gereçler, evde ve nakil sırasında yardım/bakım gereksinimine ilişkin maliyetlerin toplamıdır. SGK’dan temin edilen verilerde trafik kazası kaynaklı tıbbî maliyetler cinsiyet ve yıl bazlı olarak aşağıda verilmiştir.

Tablo 13. Trafik Kazası Kaynaklı Tıbbî Maliyetler (SGK) (₺)

TEDA VI	CINSI YET	Toplam KISI						Toplam TUTAR (Bin ₺)						Toplam
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Ayaktan	E	254.	222.	278.	291.	304.	304.	39.0	34.0	44.6	47.2	52.3	53.2	270.6
	K	106.	95.7	119.	128.	136.	142.	16.0	14.0	18.2	19.8	22.3	23.4	113.9
Toplam		361.	318.	397.	419.	440.	446.	55.0	48.0	62.8	67.1	74.6	76.7	384.5
Günü birlik	E	53.1	49.4	72.6	87.9	94.8	105.	8.46	8.01	11.7	14.0	15.8	16.3	74.51
	K	20.7	19.6	28.8	35.7	38.9	46.2	2.83	2.71	4.08	5.00	5.72	6.22	26.58
Toplam		73.9	69.1	101.	123.	133.	151.	11.3	10.7	15.8	19.0	21.6	22.5	101.0
Yatarek	E	42.6	36.5	44.7	46.2	47.4	46.7	182.	158.	181.	194.	205.	217.	1.139
	K	15.8	13.5	16.7	17.6	18.7	19.0	53.6	47.7	55.4	60.1	64.7	70.4	352.2
Toplam		58.4	50.0	61.5	63.8	66.1	65.7	235.	206.	236.	254.	269.	288.	1.491
Genel Toplam		493.	437.	560.	607.	640.	663.	302.	265.	315.	340.	366.	387.	1.976

Kaynak: SGK - Hesaplama

Maddi Hasar Maliyetleri

Trafik kazalarında çoğu araçlar yollar, trafik işaretleri ve teçhizatı dahil olmak üzere kamusal ve özel mülke zarar vermektedir. Maddi hasar maliyetleri: taşıtların ve karayolu levhaları gibi özel veya kamuya ait mülke verilen hasarların onarım maliyetlerin toplamıdır. Maddi hasarlar; Türkiye Sigorta Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği verileri kullanılarak hesaplanacaktır. Trafik kazaları ile araçlarda oluşan maddi hasarlar büyük oranda trafik poliçeleri veya kasko kapsamında karşılanmaktadır. Kasko poliçeleri bütün hasarı karşılamaktadır. Sigorta şirketlerinin araçlar için koyduğu on yaş sınırlaması gibi nedenler ile bütün araçların kasko poliçesi yoktur. Araçların yaş ortalamasının 13 olduğu ülkede kasko oranı %26 ile %28 arasındadır. Kasko; yangın, deprem, doğal afet, hırsızlık gibi diğer durumlarda da hasarları karşılamaktadır. Bu gibi nedenler ile maddi hasar hesaplaması Zorunlu trafik poliçeleri üzerinden yapılacaktır. Türkiye’de zorunlu trafik poliçesinin düzenlenme oranı %77 ila %80 arasındadır.

Tablo 14. Trafik Sigortaları Üzerinden Maddi Hasar Hesabı (₺)

	a	b	c	d=b/ c	e	f	B1=e / d	B2=f/d	B1 x 2
	Yazılan Primler (₺)	Poliçe Adet	Motorlu Kara Taşıt Sayısı	Poliçe Oran	Sigortalı ara / 3. Sahıslara Tazminat Ödemeler i	Diğer Ödemel er (Masraf Ödemel eri)	Sigortalı ara / 3. Sahıslara Tazminat Ödemeler i	Diğer Ödemel er (Masraf Ödemel eri)	Güncellen miş Maddi Hasar Hesabı (₺)
20 13	4.869.622.63 5	14.111. 306	17.939. 447	78,6 6%	1.791.572 .727	39.417.5 71	2.277.593 .833	50.110.8 42	4.555.187. 666
20 14	4.802.337.83 2	15.062. 936	18.828. 721	80,0 0%	1.922.257 .051	19.357.2 18	2.402.827 .786	24.196.5 87	4.805.655. 573
20 15	6.663.872.09 6	15.522. 432	19.994. 472	77,6 3%	2.296.008 .822	38.810.4 70	2.957.493 .008	49.991.8 35	5.914.986. 015
20 16	12.266.231.5 79	16.502. 412	21.090. 424	78,2 5%	2.841.264 .370	75.063.3 94	3.631.194 .656	95.932.5 71	7.262.389. 312
20 17	10.920.592.8 10	17.524. 114	22.218. 945	78,8 7%	3.445.627 .473	97.899.8 11	4.368.734 .837	124.127. 845	8.737.469. 674
20 18	12.590.740.0 22	18.691. 256	22.865. 921	81,7 4%	4.842.308 .365	143.198. 037	5.923.830 .936	175.181. 111	11.847.66 1.872

Kaynak: TSB - Hesaplama

Araç Hasar Maliyetleri

Zorunlu Trafik Poliçesini bütün araçlar kanunen yaptırmak zorundadır ancak bunda da oran %77 ile %80 arasındadır. Bu poliçe oranı bütün araçlara endeksenerek hesaplama yapılacaktır. Kaza durumunda trafik poliçesi sadece üçüncü/karşı tarafın maddi hasarını ödemektedir. Kaza yapan iki aracın hasar birbirine yakındır/eşit olduğu varsayımıyla Zorunlu Trafik Poliçeleri kapsamında ödenen maddi hasarın iki katı alınarak hesaplama yapılacaktır.

Tablo 15. Trafik Sigortaları Üzerinden Maddi Hasar Hesabı (₺)

	a	b	c	d=b/c	e	f
	Yazılan Primler (₺)	Poliçe Adet	Motorlu Kara Taşıt Sayısı	Poliçe Oranı	Sigortalılara / 3. Şahıslara / Tazminat Ödemeleri	Diğer Ödemeler (Masraf Ödemeleri)
2013	4.869.622.635	14.111.306	17.939.447	78,66%	1.791.572.727	39.417.571
2014	4.802.337.832	15.062.936	18.828.721	80,00%	1.922.257.051	19.357.218
2015	6.663.872.096	15.522.432	19.994.472	77,63%	2.296.008.822	38.810.470
2016	12.266.231.579	16.502.412	21.090.424	78,25%	2.841.264.370	75.063.394
2017	10.920.592.810	17.524.114	22.218.945	78,87%	3.445.627.473	97.899.811
2018	12.590.740.022	18.691.256	22.865.921	81,74%	4.842.308.365	143.198.037

Kaynak: TSB**Araç Harici Maddi Hasar Maliyetleri.**

Türkiye Sigorta Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği verilerine göre araç-dışı hasar maliyeti zorunlu trafik poliçeleri için yapılan ödemelerden (Diğer Ödemeler - Masraf Ödemeleri) hesaplanmıştır.

Tablo 16. Trafik Sigortaları Üzerinden Yapılan Araç Dışı Hasar Maliyeti Hesabı (₺)

	f	h=f/d	B2= 2 x h
	Diğer Ödemeler Tutarı* (₺)	Güncellenmiş Diğer Ödemeler Tutarı* (₺)	Toplam Diğer Ödemeler Tutarı* (₺)
2013	39.417.571	50.110.842	100.221.684
2014	19.357.218	24.196.587	48.393.175
2015	38.810.470	49.991.835	99.983.670
2016	75.063.394	95.932.571	191.865.142
2017	97.899.811	124.127.845	248.255.690
2018	143.198.037	175.181.111	350.362.222

Kaynak: TSB**Genel Kaza Maliyetleri**

Genel kaza maliyetleri; sigorta şirketlerinin maliyetleri ve trafik kazalarına bağlı itfaiye, polis ve mahkemelere kamu bütçesinden ödenen dolaylı maliyetleri kapsamaktadır.

Sigorta Yönetim Maliyetleri

Uluslararası Sigorta şirketlerinin mal ve kaza sigortalarından elde ettiği gelir bu poliçeler için yazılan primlerdir. Kar marjları ise %3 ile %8 arasındadır. Hesaplama kar marjı ortalama %5,5 alınacak, Gelirden kar çıkartılarak giderler hesaplanacaktır.

Tablo 17. Sigorta Şirketleri Maliyeti Hesabı (₺)

	a	b = a x %5,5	c = a- b
	Yazılan Primler (₺)	Kar (%5,5) (₺)	Gider (₺)
2013	4.869.622.635	267.829.245	4.601.793.390
2014	4.802.337.832	264.128.581	4.538.209.252
2015	6.663.872.096	366.512.965	6.297.359.131
2016	12.266.231.579	674.642.737	11.591.588.842
2017	10.920.592.810	600.632.605	10.319.960.205
2018	12.590.740.022	692.490.701	11.898.249.320
TOPLAM	52.113.396.973	2.866.236.834	49.247.160.140

Kaynak: TSB – Hesaplama**Polis Yönetimi Maliyeti**

Ölümlü ve yaralanmalı trafik kazalarına polislerin geldiği düşünülerek, vaka sayısı Polis Yönetim Maliyetleri hesaplanırken ölümlü ve yaralanmalı kaza sayısı ile sınırlanmıştır. Her vaka ile 2 polisin 1 saat ilgilendiği varsayılmıştır.

Tablo 18. Polis Tarafından Trafik Kazaları İçin Harcanan Mesai Maliyeti (₺)

	Ölümlü, Yaralanmalı Kaza Sayısı	Polis Mesaisi (saat)	Harcanan Zaman	Yıllık Ücret	Toplam Kayıp (₺)
2013	161.306	322.612	119,5	33.408	3.991.786
2014	168.512	337.024	124,8	34.908	4.357.346
2015	183.011	366.022	135,6	35.340	4.790.821
2016	185.128	370.256	137,1	45.816	6.282.833
2017	182.669	365.338	135,3	50.412	6.821.266
2018	186.532	373.064	138,2	57.876	7.996.834

Kaynak: TSB**Yargı Sistemi Maliyeti**

Yargı sistemi maliyeti; trafik kazası ile ilişkili eksper, bilirkişi, dava ve haberleşme giderlerini kapsamaktadır. Bu maliyetler, sigorta şirketi istatistiklerinden ve polis kovuşturma kayıtlarından çıkarılabilir. Bu madde gelişmekte olan ülkelerde kolayca belirlenemeyebilir.

Bu çalışmada Türkiye Sigortalar Birliği istatistiklerinden faydalanılmıştır. Muallak tazminat karşılığının hesaplanmasında, tahakkuk eden veya hesaben tespit edilen tazminat tutarına, hesaplanmış veya tahmin edilmiş eksper, bilirkişi, danışman, dava ve haberleşme giderleri de dâhil olmak üzere tazminat dosyalarının tekemmülü için gerekli olan tüm gider payları ilave edilmekte ancak kural olarak rücu, sovtaj ve benzeri gelir kalemleri (Eksper, bilirkişi, danışman, dava ve haberleşme giderleri) tenzil edilmemektedir. Bu çalışmada Türkiye Sigortalar Birliği istatistiklerinde “Diğer

Muallak Tazminatlar” adı altında toplanmıştır. Bu verilere göre trafik kazası kaynaklı yargı masrafları aşağıdaki gibidir.

Tablo 19. Trafik Kazası Kaynaklı Yargı Masrafları

Yıl	Diğer Muallak Tazminatlar (₺)
2013	8.470.524
2014	8.674.925
2015	13.307.392
2016	44.844.293
2017	57.179.545
2018	58.094.099

Kaynak: TSB

Acil Kurtarma Maliyeti (İtfaiye)

Acil kurtarma maliyetleri hesaplanırken İstanbul Belediyesi İtfaiyesi istatistikleri kullanılmıştır. Trafik kazası sebebiyle yapılan itfai çıkışlar tüm Türkiye’ye oranlanarak Türkiye’deki trafik kazası sebepli itfai çıkışların maliyetleri hesaplanmıştır.

Tablo 20. Trafik Kazalarının Tahmini İtfaiye Maliyeti

a	b	c2	b/c=d	a x d = e	f	g	f/g=h	e / h = i	
İstanbul BB İTFAİYE DAİRE BAŞKANLI Ğİ Bütçesi(₺)	İtfai Olay	İtfai Çıkış (Trafik kazası)	T. Kasası Sebepli İtfai	İstanbul İTFAİYE E Maliyeti Trafik	Nüfus İstanbul	Nüfus TR	Nüfus İst/TR	TR İTFAİYE Maliyeti Trafik Kazası	
201	266.070.000	97.213	1.439	1,48%	3.938.51	14.160.46	76.667.86	18%	21.323.975
201	372.801.000	94.947	1.349	1,42%	5.296.72	14.377.01	77.695.90	19%	28.624.445
201	473.479.500	106.647	1.507	1,41%	6.690.61	14.657.43	78.741.05	19%	35.942.564
201	519.930.000	116.312	1.655	1,42%	7.398.06	14.804.11	79.814.87	19%	39.885.927
201	542.127.000	127.284	1.410	1,11%	6.005.46	15.029.23	80.810.52	19%	32.290.703
201	490.050.000	122.113	1.261	1,03%	5.060.50	15.067.72	82.003.88	18%	27.541.040

Kaynak: İBB

Trafik Gecikmesi Maliyeti

Mevsim ve günün değişik saatlerinde farklılık göstermekle birlikte trafik kazalarında; Kentsel tüm acil vakalarda ortalama ulaşım süresi 7,95 dakikadır, kırsal tüm acil vakalarda ortalama ulaşım süresi ise 12,23 dakikadır (Yılmaz, Karakuş, Çevik, Dogan & Kutur, 2014), (Ankara İl Sağlık Müdürlüğü, 2015). Yıllar itibarı ile trafik yoğunluğundaki artışta dikkate alınarak kırsal ve kentsel ulaşım sürelerinin ortalaması ((7,95+12,23)/2=) 10,09 dakika bütün ölümlü ve yaralanmalı kaza sayısı ile çarpılarak kazaya karışan araçların ambulans gelene kadar geçirdikleri süre bulunmuştur. Ambulans ekibinin olaya mahalline intikal süresinin tıbbi müdahale ve araçların olay mahallinden

çekilme süresine eşit olduğu ve her bir kazadan dört kişinin etkilendiği/geciktiği varsayılarak aşağıdaki gibi hesaplama yapılmıştır.

Tablo 21. Trafik Kazalarının Tahmini Gecikme Maliyeti

	a	b = a	c = a+b	d = c x	e	f=exd/60/24/3	fxGSYH	fxGSYH
	Ambula ns Ulaşım Süresi	Yerinde Müdahal e Süresi (dakika)	Toplam Kaybola n Süre (dakika)	Toplam Kaybola n Süre (dakika)	Ölümlü, Yaralanma lı Kaza	Kaybolan Süre (yıl)	Gecikm e sebebi ile Yitirilen	Gecikme sebebi ile Yitirilen GSYH (₺)
2013	10,09	10,09	20,18	80,72	161.306	24,8	\$309.17	588.748 ₺
2014	10,09	10,09	20,18	80,72	168.512	25,9	\$313.46	685.522 ₺
2015	10,09	10,09	20,18	80,72	183.011	28,1	\$309.70	840.352 ₺
2016	10,09	10,09	20,18	80,72	185.128	28,4	\$309.40	935.493 ₺
2017	10,09	10,09	20,18	80,72	182.669	28,1	\$297.28	1.084.557
2018	10,09	10,09	20,18	80,72	182.670	28,1	\$270.21	1.275.414
TOPLA					1.063.296	163	1.809.24	5.410.085

Kaynak: TÜİK - Hesaplama

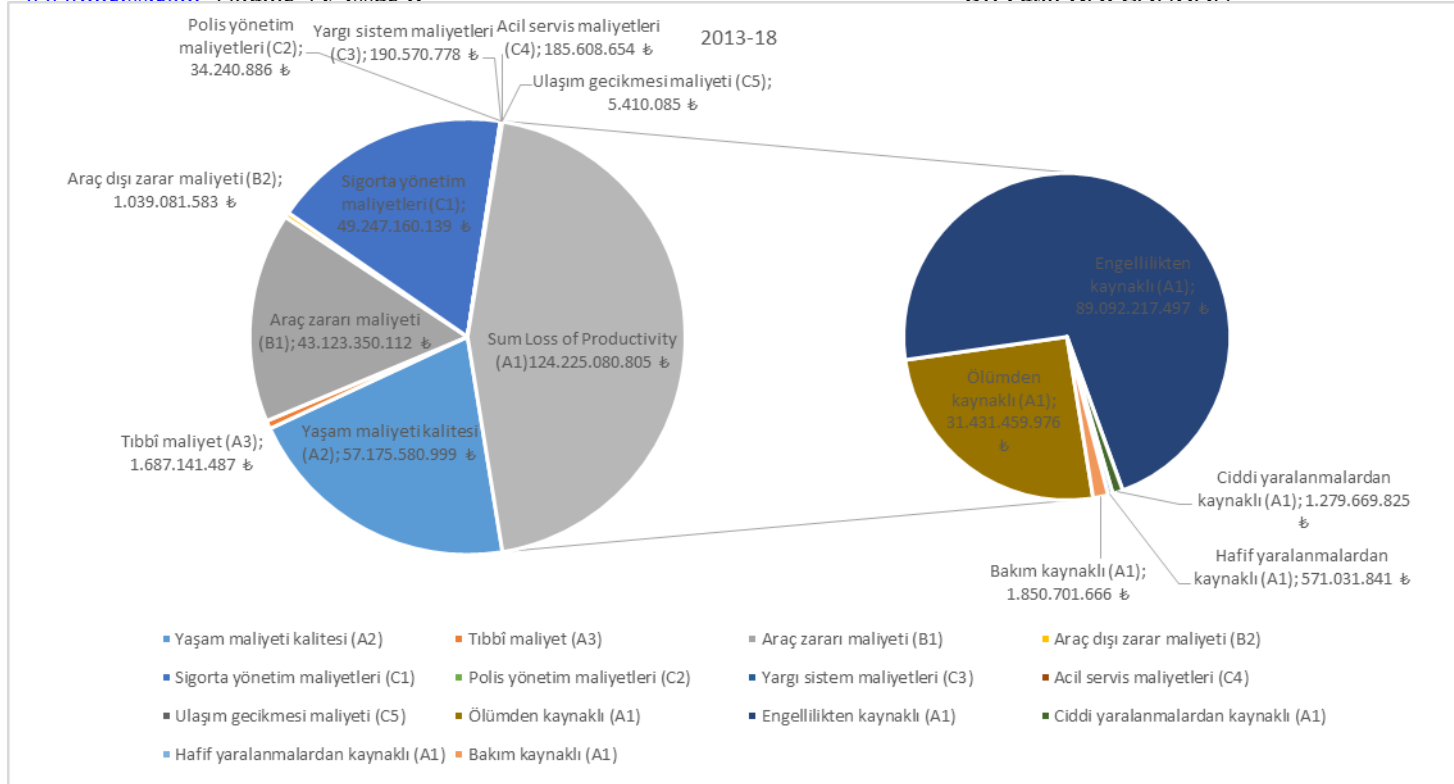
Kaza Maliyeti Değerleri

Türkiye’de trafik kazalarının ekonomi üzerindeki toplam maliyetini bulmak için yukarıda zikredilen kalemler toplanmıştır. Tablo 21’de özetlenen maliyetlerden anlaşılacağı üzere yaşam kalitesi kaybı ile 2013-2018 yılları arasında toplam maliyet 276.913.225.529 ₺; yaşam kalitesi kaybı eklenmeden 219.737.644.529 ₺’dir.

Tablo 22. Türkiye’de Trafik Kazaları Maliyeti (2013-2018)

Türkiye’de Trafik Kazalarının Ekonomik Maliyeti Üzerine Bir İnceleme

Kategori	Maliyet Unsuru	Alt Başlık	2013 (₺)	2014 (₺)	2015 (₺)	2016 (₺)	2017 (₺)	2018 (₺)	2013-2018 (₺)
İnsan maliyeti unsurları (A)	Üretgenlik Kaybı (A1)	Ölümden kaynaklı	4.148.483.367	4.430.418.130	4.890.048.583	5.226.172.356	6.230.609.518	6.505.728.022	31.431.459.976
		Engellilikten kaynaklı	10.331.176.777	11.669.323.341	13.348.803.353	14.890.501.260	17.713.844.863	21.138.567.903	89.092.217.497
		Ciddi yaralanma kaynaklı	126.428.386	123.031.609	182.764.204	215.592.129	280.219.922	351.633.574	1.279.669.825
		Hafif yaralanma kaynaklı	57.422.917	57.027.439	82.950.889	99.358.961	123.314.017	150.957.618	571.031.841
		Bakım kaynaklı	183.851.303	180.059.048	265.715.094	314.951.090	403.533.939	502.591.192	1.850.701.666
	Yaşam maliyeti kalitesi (A2)	6.809.820.094	7.584.298.560	8.630.638.311	9.546.940.907	11.374.529.131	13.229.353.996	57.175.580.999	
	Tıbbi maliyet (A3)	237.101.781	206.676.170	236.783.333	253.040.914	366.181.689	387.357.600	1.687.141.487	
Mülkiyet zararları maliyet unsurları (B)	Araç zararı maliyeti (B1)		4.555.187.666	4.805.655.573	5.914.986.015	7.262.389.312	8.737.469.674	11.847.661.872	43.123.350.112
	Araç harici zarar maliyeti (B2)		100.221.684	48.393.175	99.983.670	191.865.142	248.255.690	350.362.222	1.039.081.583
Genel kaza maliyet unsurları (C)	Sigorta Yönetim maliyeti (C1)		4.601.793.390	4.538.209.251	6.297.359.131	11.591.588.842	10.319.960.205	11.898.249.320	49.247.160.139
	Polis Yönetim maliyeti (C2)		3.991.786	4.357.346	4.790.821	6.282.833	6.821.266	7.996.834	34.240.886
	Yargı sistemi maliyeti (C3)		8.470.524	8.674.925	13.307.392	44.844.293	57.179.545	58.094.099	190.570.778
	Acil servis maliyeti (C4)		21.323.974	28.624.445	35.942.564	39.885.927	32.290.703	27.541.040	185.608.654
	Ulaşım gecikmesi maliyeti (C5)		588.748	685.522	840.352	935.493	1.084.557	1.275.414	5.410.085
Yaşam Kalitesi dahil Toplam			31.185.862.398	33.685.434.533	40.004.913.713	49.684.349.458	55.895.294.721	66.457.370.705	276.913.225.529
Yaşam Kalitesi hariç Toplam			24.376.042.303	26.101.135.974	31.374.275.402	40.137.408.551	44.520.765.590	53.228.016.709	219.737.644.529
GSYH (Bin ₺)			1.809.713.087	2.044.465.876	2.338.647.494	2.608.525.749	3.110.650.155	3.724.387.936	Ortalama (2013-2018)
Yaşam Kalitesi dahil Toplam / GSYH			1,72%	1,65%	1,71%	1,90%	1,80%	1,78%	1,76%
Yaşam Kalitesi hariç Toplam / GSYH			1,35%	1,28%	1,34%	1,54%	1,43%	1,43%	1,39%



Şekil 1. Trafik kazası maliyet bileşenleri



SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma kapsamında trafik kazası maliyetleri; insan maliyeti kalemleri, mülkiyet zararları maliyeti kalemleri ve genel kaza maliyeti kalemleri altında hesaplanmaya çalışılmıştır. Ancak, bilgilerin düzenli toplanmadığı ve eldeki verilerin sağlıklı olmadığı görülmüştür.

Trafik kazalarının maliyetleri sadece maddi boyutta değildir. Özellikle ölümlü ve yaralanmalı kazalarda ülkenin beşerî sermayesi ortadan kalkmakta ya da uzun süre iş gücünden uzak kalmaktadır. Kayıtlı ve kayıt dışı ekonomide değer kaybı resmî istatistiklere yansıtılamamaktadır. Özellikle insani maliyetler, dolaylı olarak kaynak kaybına yol açan kazaların sonucudur. Kazalar maddi kayıplara yol açtığı gibi psikolojik bozukluklara da sebep olmaktadır. Kaza sonrası engelliliğe bağlı ortaya çıkan maliyetlerden birisi insanların hayat standartlarında oluşan kayıp ve kaza sonrası sahip oldukları kısıtlılıklardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde trafik kazalarının azaltılması yönündeki önlemlerin sadece maddi getirisi olmayıp beşerî ve insani yönü de vardır. Bu yüzden hesaplanması mümkün olmayan toplumsal ve psikolojik boyutun ve maddi boyutun da mutlaka göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Kazalar sonucunda parçalanmış hatta yok olan aileler, bozulan psikolojiler ve travmalar muhakkak önemli fakat maliyet hesaplanması zor konulardır. Sosyal bir devletin trafik kazaları ile mücadelede, kazaların psikolojik ve toplumsal boyutları ile de ilgi olması gerekmektedir.

Burada trafik kazalarının parasal maliyeti/zararı üzerine yapılan hesaplamalar sonucunda elde edilen veriler ulaştırma sistemi ve altyapısı sektöründe alınan kararlar hakkında kamuya açık bilgiler olarak kullanılabilir. Trafik kazalarının azaltılmasına yönelik alınacak tedbirlerin sağlayacağı avantajlar bu kapsamda değerlendirilebilir. Hesaplama ile tespit edilen yüksek kayıp bu anlamda alınacak önlemler için motivasyon sağlayacak niteliktedir. Bunun yanında trafik kazalarının finansal maliyetinin olumsuz etkilerini ifade eden kayıpların tahmin edilmesi için bu çalışma kapsamında geliştirilen metodoloji, ulaşım sisteminin dış maliyetlerinin içselleştirilmesi sorunlarına dikkat çekmekte ve bölümler arası gelişim programlarına ulaşım altyapısının daha etkin bir şekilde dahil edilmesinde yardımcı olacaktır. Zira trafik kazası kaynaklı kayıpların azaltılması sadece basit önlemler ile değil eğitim ve bu kapsamda gösterilen farkındalığın artırılmasıyla mümkündür. Öte yandan trafik kazalarının yol açtığı zararların tahmin edilmesi için geliştirilen bu metodoloji, ulaşım sistemindeki yatırım projelerinin gerekliliğini, bakış açılarını ve önceliklerini daha mutlak bir biçimde değerlendirmeyi ve fon dağıtımını ile ilgili sorunları çözmeyi sağlayacaktır. Ayrılan bu fonun miktarını hesaplarken ortaya çıkan maliyetin yaşanan kayıp ile mukayese edilmesi ve kazancın bu bağlamda değerlendirilmesi önem teşkil etmektedir. Bu metodolojiye göre, trafik kazalarına bağlı kayıpların maliyetinin yıllık yaklaşık değeri yaşam kalitesindeki kayıp dâhil edildiğinde (2013-2018 yıllarında) 276.913.225.529 ₺ ve GSYH'ye oranı %1,75'tir. Yaşam kalitesindeki kayıp dâhil edilmediğinde ise toplam kayıp 219.737.644.529 ₺'dir.

Hesaplamalarda ortaya çıkan sorunlardan bir diğeri de eksik raporlamaların/bildirimlerin hatalı hesaplamaya sebebiyet vermesidir. Doğru raporlama sağlandığında, yetkililere ve politika yapıcılara söz konusu zararlarla ilgili gerçek değerleri verir. Bu doğrultuda yol güvenliği ile ilgili mevcut politika ve programları değerlendirmek için araç tespitleri yapmak gerekmektedir. Diğer yandan, karayolu trafik kazalarının maliyetinin tahmin edilmesinin, sürekli veri kalitesinin iyileştirilmesine ek olarak bir dizi ankete ihtiyaç duyulduğu da bu çalışma kapsamında ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, ulusal düzeyde trafik kazalarının maliyeti hakkında en azından bir tahminde bulunmak, çok kesin veriler olmasa da oldukça yararlıdır. Bu tahminler, yetersiz raporlamanın azaltılması, kayıpların incelenmesinin artırılması ve WTP yaklaşımına doğru ilerlemeyle düzenli olarak geliştirilebilir.

Yapılan kapsamlı hesaplamalar trafik kazalarının 2016 yılındaki maliyetinin 49.684.349.458 ₺, 2017 yılındaki maliyetinin 55.895.294.721 ₺; ve 2018 yılındaki maliyetinin 66.457.370.705 ₺ olduğunu ortaya koymuştur. Sadece bu 3 yıldaki maliyet, trafik kazalarının ülke ekonomisinde yol açtığı yükü gözler önüne sermektedir. Bu kazaların sadece maddi yönlü boyutuna bakıldığında ise 2016 yılındaki maliyetin 40.137.408.551 ₺; 2017 yılındaki maliyetin 44.520.765.590; ve 2018 yılındaki maliyetin 53.228.016.709 ₺ olduğu görülmektedir.

Trafik kazalarının kamunun üzerinde mali yükü olduğu kadar bireysel olarak da zararları büyüktür. Kaza neticesinde yaralanan kazazedelerin hastane sürecinde yaşadıkları sıkıntılar ve tedavi sürecinde katlandıkları maliyetler bu bireysel zararların başlıcalarıdır. Ayrıca tedavi süresince iş gücünden uzak kalan kazazedenin ücret kaybı yaşadığı da açıktır. Bu iş gücü kaybı aynı zamanda ülkenin sahip olduğu üretim potansiyeline de ulaşamamasına sebep olmaktadır. İnsan ile ilgili bu kayıp sadece maddi boyutta kalmamaktadır. Doğrudan bireyi, ailesini ve toplumu ilgilendirdiği için aynı zamanda insani bir yöne de sahiptir.

Kazaların azaltılması için önleyici tedbirler alınmasının rolü büyüktür. Bu tedbirler DSÖ tarafından 2004 yılında hazırlanan raporda Haddon Matrix'inde 3 ana başlıkta değerlendirilmiştir: İnsan faktörü, araç ve ekipman faktörü ve çevre faktörüdür. Farkındalık, bilgi sahibi olma ve polis gücü insan faktörü içerisinde yer alırken, trafiğe çıkabilirlik, aydınlatma, frenleme, yol tutuş ve hız yönetimi araç ve ekipman faktörünün alt başlıklarıdır. Hız limitleri, yol dizaynı ve yayalara sunulan imkânlar (kaldırım vs.) ise çevre faktörünün içerisinde yer almaktadır. Bu çerçevede kazaların azaltılmasında insan faktörü 3 temel faktörden birisidir. Bu sebeple trafik kazaları önleme politikasında istihdam edilecek kolluk gücü sayısı (polis + jandarma sayısı) ve bu gücün etkin kullanımının meydana gelen kaza sayısını azaltması beklenmektedir. Zira alınan önlemlerin icrasında kolluk gücü sayısının önemli etkisi vardır.

Literatürdeki çalışmalar, uygulanan cezai ve diğer önleyici tedbirlerin kaza sayısının azaltılmasında etkisi olduğunu göstermektedir. Hatta günlük rutin devriyesini yapan polislerin dahi taşıt sürücülerince yolda görülmesinin yani polislerin yolda görünürlüğünün artmasının dahi kazaları %20-%40 arasında azalttığına dair ampirik çalışmalar da ortaya konmuştur. Kolluk gücü sayısının, gözetiminin ve icra gücünün artması ile meydana gelen kazalar arasında negatif bir korelasyon olduğu açıktır. Çalışmalar bunun doğrudan etkisi olduğu kadar sürücülerin daha az hata yapmasını sağlayan ve dikkatli olmaları yönünde motivasyonlarını artıran psikolojik bir etkisinin de olduğunu göstermektedir. Rezapour vd. (2018) tarafından yapılan çalışmada 1.000 mil başı harcanan bütçe, 100 mil başı görevli kolluk sayısı ve kolluk kuvvetlerinin alanda harcadığı zaman ile trafik kazaları arasında negatif ilişki açık şekilde ortaya konmuştur. Bu çalışmada bütçe ve trafik kazası kaynaklı ölüm oranı arasında -0,03; görevli personel sayısı ve trafik kazası kaynaklı ölüm oranı arasında -1,725 ve görevlilerin alanda geçirdiği etkin zaman ve trafik kazası kaynaklı ölüm oranı arasında -0,008'lik bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Bu bağlamda istihdam edilen kolluk gücünün kazaların azaltılmasındaki etkisi yadsınamayacak kadar büyüktür.

Kaza öncesi süreçte kamunun yapacağı kolluk gücü istihdamı ve yol sağlığı-güvenliğine yönelik yatırımların getirisinin daha fazla olacağı öngörülmektedir. Örneğin 2018 yılı için değerlendirdiğimizde hali hazırda emniyette personel istihdam yatırımlarının %10 artırılmasının maliyetinin bütçeye yükü yaklaşık 2,3 milyar tutarında olacaktır. Fakat bu yatırımın literatürde de vurgulandığı üzere kaza sayısının yaklaşık %17 oranında azalması ile trafik kazalarının maddi maliyetini yaklaşık 9 milyar ₺ ve yaşam kalitesi kaybının da eklendiği toplam maliyetinin ise 11,3 milyar ₺ azalması beklenmektedir. Aynı şekilde uzun dönemli ve nispeten daha maliyetli yol sağlığı ve güvenliği yatırımları ile özellikle ölümlü ve yaralanmalı kaza sayısını azaltacağı ve kaza maliyetlerinin uzun dönemde kademeli olarak düşüreceği açıktır.

Trafik kazalarının azaltılmasına yönelik alınacak önlemlerin maddi değil toplumsal boyutu da olması sebebiyle katlanılacak maliyet sadece maddi nitelikte düşünülmemelidir. Eğitim ile farkındalığın artırılması ve denetimlerin sıklaştırılması ile de kaza sebeplerinin ortadan kaldırılmasıyla trafik kazalarının azalacağı ve ortaya çıkan maliyetin düşeceği açıktır. Bu konuda tüm paydaşlara büyük rol düşmektedir.

KAYNAKÇA

- Alfaro, J. L., Chapuis, M., & Fabre, F. (1994). *Socioeconomic Cost of Road Accidents Report EUR 15464 EN. COST 313*. Brussels, Belgium: Commission of the European Communities.
- Al-Rukaibi, F., A., S., A., N., & Almutairi, M. (2020). Traffic crashes cost estimation in Kuwait. *International journal of crashworthiness*, 25(2), 203-212. doi:10.1080/13588265.2019.1567966
- Ankara İl Sağlık Müdürlüğü. (2015). *112 İstasyonları Yeniden Konuşlandırma İçin Ankara İli Trafik Kazaları Fizibilite Raporu*. Ankara: Sağlık Bakanlığı.
- Baker, F., & Intagliata, J. (1982). *Quality of life in the evaluation of community support systems. Evaluation and program planning*, 5(1).
- Boontam, A. (2001). The Number of Lost Years and the Loss of National Income due to Deaths in Road Accidents in Thailand 1995–1999. *Public Health Journal*, 31(2), 126-135.
- De Leon, M. R., Cal, P. C., & Sigua, R. G. (2005). Estimation of socio-economic cost of road accidents in Metro Manila. *Journal of the Eastern Asia Society for Transportation Studies*, 6, 3183-3198.
- Elvik, R. (1995). An analysis of official economic valuations of traffic accident fatalities in 20 motorized countries. *Accident analysis & prevention*, 27(2), 237-247.
- Geistfeld, M. (1995). Placing a price on pain and suffering: A method for helping juries determine tort damages for nonmonetary injuries. *Calif. L. Rev.*, 83, 773-854.
- Jacobs, G. (1995). Costing Road Accidents in Developing Countries. *TRL Overseas Road Note 10.*, 321. 09 10, 2019 tarihinde http://www.transportlinks.org/transport_links/ adresinden erişildi. (Erişim tarihi: 15.12.2020)
- Jha, N., & Agrawal, C. S. (2004). *Epidemiological study of road traffic accident cases: A study from Eastern Nepal*. Regional Health Forum WHO South-East Asia Region. Vol. 8. No. 1.
- Krug, E., Sharma, G., & Lozano, R. (2000). The Global Burden of Injuries. *American Journal of Public Health*, 90(4), 523–526.
- Mundial, B. (2005). *Transport Economics, Policy and Poverty Thematic Group. Economic Appraisal of regulatory reform-checklist of issues, Transport Notes 16.*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Naci, H., & Baker, T. D. (2008). Productivity losses from road traffic deaths in Turkey. *International Journal of Injury Control & Safety Promotion*, 15(1), 19-24.
- Oğuz, F., & Benli, E. (2018). Hayatımız Kaç Para Eder? *Ankara Barosu Dergisi*, 76(1), 23-52.
- Özen, E., Genç, E., & Kaya, Z. (2014). Türkiye’de Trafik Kazası Maliyetlerinin Tahmini: Sigortacılık ve Finansal Sistem Açısından Bir Değerlendirme. *Journal of Yasar University*, 9(33), 5649-5673.
- Patamasiriwat, D. (1994). The Economic Cost of Road Accidents. *TDRI White Paper*(9), 43.
- Ramon, A., Mercedes, A., & Montser, G. (2013). Impact of road traffic injuries on disability rates and long-term care costs in Spain. *Crash. Accident Analysis & Prevention*, 60-95.
- Riewpaiboon, A., & Piyauthakit, P. (2008). Economic burden of road traffic injuries: a micro-costing approach. *Southeast Asian journal of tropical medicine and public health*, 39(6), 1139.
- Sağlık Bakanlığı. (2018). 06 06, 2018 tarihinde www.obs.gov.tr adresinden erişildi. (Erişim tarihi: 16.12.2020)
- Suwanrada, W. (2005). The Cost of Road Accidents in Thailand—An Analysis of the Efficiency of Road Safety Budget and Risk Behavior by Road Users. *Office of the Thai Health Promotion Foundation*.

Trafik Hizmetleri Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü . (tarih yok). *Trafik İstatistik Yıllığı*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü.

WHO Regional Office for Europe. (2009). *European status report on road safety: towards safer roads and healthier transport choices*. Copenhagen.

World Health Organization. (2018). *Global status report on road safety*. Geneva: 2018 (WHO/NMH/NVI/18.20). Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO).

World Health Organization. (2015). *European Region, Global Health Estimates Leading Causes of DALY by Region*.

Yılmaz, B. K., Karakuş, B. Y., Çevik, E., Dogan, H., Mehmet, S. A., & Kutur, A. (2014). Metropolde 112 acil sağlık hizmeti. *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 77(3), 37-40.

EXTENDED SUMMARY

1.Introduction

Road traffic injuries (RTIs) are one of the leading causes of global deaths, contributing to 1,3 million lives lost each year. Although all regions in the world are affected from these accidents, low- and middle-income countries share a disproportionate burden. The significance of this public health threat is growing in Turkey, where current estimates show that 2,0 percent of all deaths in the country are due to RTIs. Despite the significance of this growing epidemic, data pertaining to RTIs in Turkey are limited. To address the gap in knowledge, this article presents an overview of the epidemiology of RTIs in Turkey through an analysis of available secondary data sets and a comprehensive review of scientifically published studies.

2. Method

To estimate the true extent of the burden of financial loss resulting from traffic accidents in Turkey, the General Directorate of Security (EGM), the Gendarmerie General Command (JGnK), the Association of Insurance Reinsurance and Pension Companies of Turkey, the Social Security Institution (SGK), the World Health Organization (WHO) and The calculation was made with the data obtained from the Turkish Statistical Institute (TUIK).

3. Findings, Discussion and Results

It is predicted that the return on investments in law enforcement employment and road health-safety to be made by the public in the pre-accident period will be higher. For example, when we evaluate it for 2018, the cost of increasing the current security personnel employment investments by 10% will be approximately 2.3 billion dollars. However, as emphasized in the literature, this investment is expected to decrease by approximately 17% in the number of accidents, and the financial cost of traffic accidents is expected to decrease by approximately 9 billion ₺ and the total cost, including the loss of quality of life, is expected to decrease by 11.3 billion ₺. Likewise, it is clear that long-term and relatively more costly road health and safety investments will reduce the number of fatal and injury accidents and the accident costs will gradually decrease in the long term.



**MÜZİKLE İLK OKUMA YAZMA ÖĞRETİMİNİN İLKOKUL
BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKUMA HIZLARINA VE
OKUMA HATALARINA ETKİSİ**

*THE EFFECT OF TEACHING ELEMENTARY READING AND WRITING
BY MEANS OF MUSIC ON 1ST GRADE STUDENT'S READING SKILLS
AND READING ERRORS*

Bil. Uzm. Burak ŞAHİN

Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı
Sınıf Eğitimi Doktora Programı

buraaksahin@icloud.com

orcid.org/0000-0001-6597-9852

Doç. Dr. Yalçın BAY

Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü

yalcinbay@anadolu.edu.tr

orcid.org/0000-0002-8449-9931

Abstract

Learning to read and write is one of the most basic and necessary skills of every individual. In the research, 29 children's songs were composed and the lyrics were written by the researcher in a way to contribute to the teaching of each sound at the stage of feeling, recognizing and distinguishing the sound in the first literacy teaching process. It is aimed to determine the effect of these songs on the students' reading speed and ability to follow the rules of reading. The research was carried out in a primary school with a middle socioeconomic level, in two 1st grades, the experimental and the control group. 24 students in the experimental group and 19 students in the control group were observed for 4 months. While no intervention was made in the control group, the first literacy process was completed by using 29 children's songs in the experimental group. Embedded (nested) mixed design was used as a method in the research. In terms of reading skills, the students in the experimental and control groups were observed

for 4 months and the data obtained were recorded in the "Aloud Reading Skill

Observation Form". At the end of the first literacy teaching process, the reading speed of the students who started reading the narrative and informative text (1 minute) was measured. The data were interpreted by converting into tables and graphics and an average of 40% in oral reading skills between the two groups in favor of the experimental group; students' reading speed in narrative text was 15.4; In the informative text, it was determined that they read 14.6 words faster.

Keywords: *Music, Education via music, Reading, Elementary reading, Reading errors, Reading speeds, Reading comprehension.*

Öz

Okuma yazmayı öğrenmek her bireyin en temel ve gerekli becerilerinden biridir. Bu beceriyi iyi öğrenebilmek ise iyi bir ilk okuma yazma öğretiminden geçer. Yapılan araştırmada ilk



okuma yazma öğretimi sürecinde her bir sesin öğretimine katkı sağlayacak şekilde sözleri araştırmacı tarafından yazılan 29 çocuk şarkısı bestelenmiştir. Araştırmada, bu şarkıların, öğrencilerin okuma hızlarına, okuma becerilerine ve okuma hatalarına etkisini tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırma orta sosyoekonomik düzeye sahip bir ilkokulda, deney ve kontrol grubu olmak üzere iki 1. Sınıfta gerçekleştirilmiştir. Deney grubunda 24, kontrol grubunda 19 öğrenci 4 ay süreyle gözlenmiştir. Kontrol grubuna hiç müdahalede bulunulmazken, deney grubunda araştırmacı tarafından yazılan ve bestelenen 29 adet çocuk şarkısı kullanılarak ilk okuma yazma süreci tamamlanmıştır. Araştırma yöntemi olarak gömülü (iç içe) karma desen kullanılmıştır. Okuma becerileri yönünden deney ve kontrol grubundaki öğrenciler 4 ay süresince

gözlemlenmiş ve elde edilen veriler “Sesli Okuma Becerisi Gözlem Formu”na kaydedilmiştir. Süreç sonunda okumaya geçen öğrencilerin hikaye edici ve bilgilendirici metni okuma hızları (1 dakika) ölçülmüştür. Veriler tablo ve grafiklere dönüştürülerek yorumlanmıştır. İki grup arasında deney grubu lehine sesli okuma becerilerinde ortalama %40’lık bir fark gözlemlenirken; öğrencilerin okuma hızlarında da yine deney grubu lehine hikaye edici metinde 15,4; bilgilendirici metinde ise 14,6 kelimelik bir fark olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Müzikle eğitim, Okuma, İlk okuma, Okuma hataları, Okuma hızları, Okuduğunu anlama.

GİRİŞ

Kendini ifade etme ve iletişim kurma isteği, insanın yaradılışından beri içinde var olan bir dürtüdür. Bu dürtüyle birlikte insan, çevresinde bulunan nesnelere ile iletişime geçmek, canlı ve cansız varlıklarla etkileşim halinde olmak ve varlığını hissettirmek, iz bırakmak ister.

Geçmişte sembollerden ve hiyerogliflerden oluşan bir yazı dili kullanan insanoğlu, daha sonra harf ve rakamlardan oluşan çok sayıda alfabe ve çok fazla sayıda farklı dil ortaya koymuştur. Üretilen her bir dil ise, ait olduğu kültürden etkilenir ve o kültürü etkiler. Dil aynı zamanda bir milletin var oluşunun en büyük göstergelerinden biridir. Bu sebeple bireyin ait olduğu milletin diline olan hakimiyeti de oldukça önem taşımaktadır. Bir bireyin kendi ana diline hakimiyetinin temelinde de aldığı ilk okuma yazma eğitimi yatar (Ünalın, 2012).

Her birey öğrenme yetisiyle doğar. Bununla birlikte insanın hayatı boyunca gerçekleştireceği tüm öğrenmelerinin temelinde de ilk okuma yazma vardır (Erbasan ve Erbasan, 2020). Okuma yazma öğrenmek, müzik ve ritim öğrenme ile temelde benzer bir süreç izler. Her insanın dil gelişimi olduğu kadar doğuştan gelen bir müzik ve ritim duygusu ile gelişimi de vardır ve uygun bir yönlendirme ile bu ritim duygusu zamanla çok daha verimli bir şekilde gelişimini sürdürür. Bu ritim duygusu ve müzik kulağı daha çocukluktan başlar. Çocuklar işitsel ve ritmik tüm uyaranlara tepki verebilecek bir mekanizmaya sahiptir. Bu tepkiler büyük kaslardan başlayarak küçük kaslara doğru zamanla gelişir ve değişir. Küçük yaşlardan müzikle tanışan ve şarkı söylemeye başlayan çocukların dil gelişimleri de olumlu olarak etkilenmektedir. Ancak bu noktada çocuklar öncelikle şarkıların sözlerine daha sonra ise ritmine ve müziğine dikkat etmektedirler (Dündar, 2003; Hargreaves ve Zimmermann, 1992; Welch, Sergeant ve White, 1998).

İlk okuma yazma becerisi ise bir öğrencisinin ilk ve en önemli beceridir. Bu yüzden çocuğun bu süreci ilgiyle ve aktif katılımıyla geçirmesi oldukça önemlidir (Senemoğlu, 2013). Çocuk, aktif katılımıyla gerçekleştirdiği bir eylemde başarılı olduğunda içindeki yeterli duygusu gelişir, bununla birlikte aktif ve başarılı bir birey olarak toplumdaki yerini alır (Burger, 2006).

İlk okuma yazma öğretim süreci o kadar önemlidir ki iyi bir ilk okuma yazma eğitimi alan çocuk, eğitim hayatının ilerleyen dönemlerinde de başarılı olmakta, sosyal ve duygusal olarak iyi yetişmiş bir birey olmalarını sağlamaktadır. Daha oyun çağındaki çocuğun eline kalemi alıp defterine ne anlama geldiğini bilmediği bu sembolleri kullanarak bir şeyler yazmaya başlaması onun için hem fiziksel hem de psikolojik açıdan sancılı ve yorucu bir süreçtir. Bu yüzden ilk okuma yazma



sürecini çocuk açısından ne kadar eğlenceli ve zevkli bir hale getirirsek bu zorlu süreci o kadar verimli atlatılabilecektir. Bu durum günümüz çocukları için aşılabilir bir zorluk değildir. Henüz bebekten maruz kaldıkları birçok sesli ve görüntülü uyaran sayesinde ilkököl çağına öğrenmeye çok daha hazır bireyler olarak gelirler. Ancak bu “sürekli uyaranla karşılaşma” durumu onların odaklarını bir noktaya vermekte çok daha fazla zorlanmalarına da sebep olur. Zaten halihazırda yaş itibarıyla odaklanma süreleri kısa olan ilkököl çağındaki çocukların ilgilerini her zaman canlı tutmak her alanda olduğu gibi ilk okuma yazma eğitimi alanında da oldukça önemlidir ve bu konuda çeşitli materyallere başvurulması gerekmektedir (Cunningham ve Stanovich, 1997; Herbers vd., 2012; Strickland ve Riley-Ayers, 2006).

Sınıf öğretmeni sınıf ortamını ilk kez tadan çocukların ilgi ve meraklarını hep yukarıda tutmalıdır. Sınıf öğretmenliği mesleki rol olarak diğer tüm öğretmenliklerden farklıdır ve çocuğun oyun alanından tahta sıralara, oyuncaklardan kalem ve kitaba geçtiği ve çocuk açısından karmaşık sayılabilecek bu dönemde onlara en büyük yol gösterici rolündedir. Her ne kadar eğitim öğretim ortamında olsalar da bu dönemdeki çocuklar oldukça oyuncu bir eğilimdedir. Dikkat süreleri oldukça kısadır, uzun süre bir noktaya odaklanamazlar, çabuk sıkılırlar ve sürekli olarak başka şeylerle ilgilenmek isterler. Bu nedenle tüm bu ilk okuma yazma eğitimi verimli ve efektif bir biçimde yürütmek de yine sınıf öğretmenine düşen bir sorumluluktur (Yılmaz, Taşçı ve Fidan, 2013).

Okuma

Okuma, yazılı bir metni seslendirme, metin içindeki bilgileri alma, bu bilgileri kavrayıp öğrenme anlamlarına gelmekle birlikte Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre okuma: “Yazılı bir ürünü oluşturan harflere ve işaretlere bakıp bu harfleri sesli veya sessiz bir şekilde çözümlenmek ve anlamak” olarak tanımlanmıştır (TDK, 1998). Okuma, ilk okuma yazma öğretiminde en temel basamaklardan biridir ve yalnızca okumak değil; okuduğunu anlayabilmek, yorumlayabilmek ve okuduklarına yeni yorumlar katarak kendini ifade edebilmek oldukça önemlidir (Bay, 2008). Okuma sürecinin özellikle iki aşaması çok önemlidir:

- İlk olarak öğrenci okuyacağı sesleri hissedip tanımalı ardından bu sesleri harfler ile eşleştirmeli ve zihninde düzenlemelidir. Daha sonra bu harfler hecelere, heceler kelimelere, kelimeler cümlelere dönüşecektir.
- İkinci olarak ise ileri düzeyde okuma yer almaktadır. Bu düzeyde öğrenci, yazılı olan metindeki bilgileri alır, keşfeder, sorgular ve yorumlar (Güneş, 2019).

Ses Esaslı Cümle Yöntemi

2005 ve 2015 yıllarında değişen program ile ilkököl birinci sınıflarda ilk okuma yazma sürecinde ses esaslı cümle yöntemine geçiş yapılmıştır.

Ses esaslı cümle yöntemine göre, okuma yazma sürecinde ilk gruptan itibaren önce sesler hissettirilmektedir. Daha sonra harfi okuma yazma, harflerden hece oluşturma, hecelerden kelime oluşturma, kelimelerden cümle oluşturma aşamaları gelmektedir. Cümlelerden oluşturulan metinler okutulmakta ve yazdırılmaktadır. Son olarak ise bağımsız okuma yazma çalışmaları yaptırılmaktadır (Baştuğ ve Demirtaş Şenel, 2019).

Ses esaslı cümle yöntemi, öğrencinin ön bilgilerinden hareketle yeni bilgileri yapılandırması görüşünü esas alan ve parçadan bütüne giden bir yapı izler. Bu yönüyle yapılandırmacı yaklaşımın ilke ve uygulanış biçimine uygun bir yöntemdir. Bir ses verilmeden önce günlük yaşamla iç içe ve bir bütün oluşturacak şekilde, yani hayatın içinden örneklerle hissettirilmeye çalışılır (MEB, 2019; Sulak, 2018).

Ses esaslı cümle yöntemi sırasıyla: İlk okuma yazmaya hazırlık; ilk okuma yazmaya başlama ve ilerleme; bağımsız okuma ve yazma temel aşamalarından oluşmaktadır.



Müzikle İlk Okuma Yazma Öğretimi ve Çocuk Şarkıları

Müzik insanlık tarihi boyunca insanların oluşturduğu toplumları sürekli ilgilendiren; değişik işlevleriyle onların iç içe bulunduğu, zamana ve ortama göre, eğitim kültür ve gelişmişlik düzeyi ile de doğru orantılı bir biçimde etkisi değişen, insanların estetik duygularına hitap eden bir bilim ve sanat dalı olmuştur. Müzik, sözle anlatılamayanı anlatma sanatı (Munch, 1990); tasarım, izlenim, duygu ve düşünceleri, başka araçların da yardımıyla belirli estetik anlayışına göre işleyip bunu birleştirilmiş seslerle anlatan bir bütün (Uçan, 1994); bireylerin ve toplumların dünyada kullandıkları en yaygın ortak anlatım aracı ya da dünyadaki bütün insanların kullandığı ortak bir dil (Küçüköncü, 2000) gibi, birçok uzman tarafından farklı açılardan tanımlanmıştır. Müzik aynı zamanda insanlar için eğitsel bir yön de taşımaktadır (Biber Öz, 2001; Küçüköncü, 2000; Uçan, 1996).

Geçmişte şarkıların çocuğun dil eğitiminde kullanıldığında olumlu etkileri olduğu düşünülmemekteydi ancak günümüzde yapılan bazı araştırmalarda çocuğun gün boyu tekrar ettiği şarkıların kısa ve uzun dönem hafızasında yer ettiğini ortaya koymakla birlikte, onların dil gelişimlerinde oldukça büyük pay sahibi olduğu ortaya çıkmıştır (Murphey, 2010; Murphey, 1992). Dolayısıyla müziğin eğitim öğretimde kullanılmasında da son derece fayda vardır. Müzik çocuğun hayatına ne kadar erken dokunursa çocuğun bilişsel gelişimine katkısı ve ileriki yıllarda ona olan faydası o kadar fazla olur. Bu yüzden müzik gereksiz bir dal, alan veya ders olarak görülmemeli ve müziğe başlı başına bir eğitim öğretim aracı olarak bakılmalıdır.

Çağdaş eğitim anlayışında birey, bedensel, devinisel, duyuşsal ve bilişsel yapılarıyla bir bütün olarak ele alınıp her alanda da dengeli bir şekilde eğitilmelidir (Uçan, 1984'dan aktaran Çilden, 2001). Bu yüzden müzik, eğitimin her aşamasında olduğu gibi ilk okuma yazma aşamasında da bir öğretim materyali olarak kullanılabilir ve kullanılmalıdır. Bu yaştaki çocuklar basit melodilerden ve akılda kalıcı sözlerden daha çok hoşlanmaktadır ve kullanılacak müzik materyalleri de bu iki kıstasa uygun olarak seçilmelidir. İlk okuma yazma öğretiminde kullanılacak olan şarkılar aynı zamanda eğlenceli ve çocuğun bedensel olarak da katılım sağlayabileceği şekilde seçilmelidir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada ilk okuma yazma öğretimi sürecinde sınıf içinde yapılan sesi hissetme, tanıma ve ayırt etme ile okuma ve yazma etkinliklerinde, her bir sesin öğretimi aşamasında kullanılmak üzere bestelenen çocuk şarkılarının okuma hatalarına, okuma becerilerine ve okuma hızlarına etkisini belirlemek amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, 1. sınıf öğrencilerinin öğrenmelerini çok daha eğlenceli hale getiren ve onların ritim duygusu kazanmalarına katkı sağlayan çocuk şarkılarının, ilk okuma yazma öğretim sürecinde ve sınıf içi etkinliklerde kullanılmasının; okuma hatalarına, okuma becerilerine ve okuma hızlarına etkisinin belirlenmesi açısından önemlidir. Bununla birlikte müzikle ilk okuma yazma öğretiminin olumlu etkilerinin ortaya konması ve ilk okuma yazma öğretim süreçlerinde kullanılması açısından önem arz etmektedir. Araştırma, sınıf öğretmenlerinin ve eğitim fakültelerinde öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarının kendilerini yeni yöntemler konusunda geliştirmeleri konusunda ışık tutacaktır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma Eskişehir ili Tepebaşı ilçesinde bulunan orta sosyoekonomik duruma sahip bir ilkokulun 1. sınıfında okuyan 24'ü deney 19'u kontrol grubu olmak üzere toplam 43 öğrenci ile sınırlıdır.



YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

İlk okuma yazma öğretiminde kullanılan çocuk şarkılarının ilkökul 1. sınıf öğrencilerinin okuma becerilerine, okuma hatalarına ve okuma hızlarına olan etkisini ortaya çıkarmaya çalışan bu araştırmada, karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntemi baz alan araştırmalarda nicel ve nitel araştırma yöntemleri bir arada kullanılmakta, araştırmaya ilişkin olarak nicel veriler toplanmakta, bu nicel verilere dayalı yorumlamalar ve karşılaştırmalar yapılmakta, aralarında anlamlı farklılıkların olup olmadığı incelenmektedir. Bu şekilde nitel ve nicel modeller aynı araştırma içerisinde birbirine destek olacak ve birbirini daha da güçlendirecek şekilde kullanılmaktadır (Şimşek, 2015). Karma yöntem araştırmacının, araştırma problemlerini anlamak için hem nitel hem de nicel verilerden topladığı farklı iki veri setini birbiriyle bütünleştirebilmenin avantajını ve ayrıcalıklarını kullanıp sonuçlar çıkarabildiği bir araştırma yöntemidir (Creswell, 2019).

Karma yöntemin, açımlayıcı, açıklayıcı, çeşitleme ve gömülü olmak üzere toplamda dört araştırma şekli bulunmaktadır. Bu araştırmada gömülü (iç içe) karma desen kullanılmıştır. Gömülü karma desende nitel veya nicel yöntemlerden biri diğerine göre fazla ön plana çıkmaktadır. Yani araştırma büyük ölçüde nitel veya nicel bir araştırmadır ancak elde edilen verilerin desteklenmesi, genellenmesi veya açıklanması için alternatif yöntemle elde edilen verilere de ihtiyaç vardır (Cresswell ve Plano Clark, 2011).

Araştırmanın nicel boyutunda deneme modellerinden biri olan yarı deneysel modelin alt modellerinden olan eşitlenmemiş kontrol gruplu model kullanılmıştır. Eğer gruplar araştırmacının müdahalesi olmadan önceden oluşmuşsa (sınıf ortamı gibi) ve araştırmacı bu grupların birini deney grubu, diğerini kontrol grubu olarak belirlemişse burada yarı deneysel bir çalışmadan söz etmek mümkündür (Şimşek, 2015). İlgili araştırmada da gruplar yani sınıflar önceden oluşturulduğu için bu model tercih edilmiştir. Eşitlenmemiş kontrol gruplu modelde deney ve kontrol gruplarının benzer özelliklere ve niteliklere sahip olmalarına dikkat edilmesi çok önemlidir. Araştırmada kullanılacak grupların hangisinin deney ve hangisinin kontrol grubu olacağına yansız atama yoluyla karar verilir (Şimşek, 2015).

İlkokul birinci sınıf öğrencilerine herhangi bir ön test yapılma olanağı olmadığından araştırmanın başında öğrencilerin ilk okuma yazma becerileri konusunda hazırbulunuşluklarına yönelik bir ön gözlem yapılmıştır. Ön gözlem sonucunda öğrencilerin hangi okuma ve yazma becerilerine sahip oldukları ve hangi becerilerde eksiklerinin oldukları kayıt altına alınmıştır.

Araştırma Ortamı ve Katılımcılar

Bu araştırma, Eskişehir ilinde Tepebaşı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı bir devlet ilkokulunun 1. sınıfında okuyan 24'ü deney 19'u kontrol grubu olmak üzere 2 şubedeki toplam 43 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı ilkökul, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile seçilmiştir. Amaçlı örnekleme, olasılıklı örneklemenin aksine nicel araştırma geleneği içerisinde gelişip, nitel araştırmalarda da kullanılmış bir örnekleme yöntemi değil; tam anlamıyla nitel araştırma geleneği içerisinde ortaya çıkmış bir örnekleme yöntemidir. Ölçüt örnekleme yönteminde ise temel amaç önceden karar verilmiş birtakım ölçütleri karşılayan bütün durumları çalışmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Örneklemin, araştırmanın problemiyle ilgili olarak seçilen iki grubun belirli ölçütleri yerine getirmesi gerekmesi gerekmektedir. Bu araştırma sağlanan ölçüt, araştırmanın uygulanacağı okulun, öğrencilerinin ve bulunduğu çevrenin sosyoekonomik düzeyinin orta düzeyde olmasıdır. Bu şekilde araştırma sonuçları Türkiye'de bulunan ilkokulların sosyoekonomik statüleri göz önüne alındığında daha geniş bir şekilde genellenebilir olmuştur.



Araştırmanın yapılacağı deney ve kontrol grubu seçilirken;

- Sınıf öğretmenlerinin benzer mesleki kıdemde olmalarına,
- Sınıf içerisinde benzer sayıda sığınmacı öğrenci olmasına,
- Sınıf mevcutlarının benzer olmasına,
- Sınıf mevcudundaki kız/erkek oranının benzer olmasına,
- Öğrencilerin benzer biliş düzeylerinde olmalarına,
- Sınıf içerisinde benzer sayıda özel gereksinimi olan öğrenci olmasına dikkat edilmiştir.

Araştırma öncesinde Anadolu Üniversitesi etik kurulunun kararı doğrultusunda Eskişehir İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmış, okul yönetimi ve sınıf öğretmenleri ile gerekli görüşmeler yapılmış, araştırma hakkında tüm bilgiler şeffaf bir şekilde karşı tarafa aktarılmıştır. Bu görüşmeler sonrasında ilgili araştırma için 2 adet sınıf deney ve kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Araştırma öncesinde sınıf öğretmenlerine, öğrencilerine ve velilerine Öğretmen Gönüllü Katılım Formu, Öğrenci Gönüllü Katılım Formu ve Veli İzin Formu imzalatılmıştır.

Bu araştırma, deney ve kontrol grupları sınıflarının yüz yüze eğitime devam eden öğrencileri ile birlikte yürütülmüş; yalnızca uzaktan eğitime devam eden öğrenciler araştırmaya dahil edilmemiştir.

Araştırmanın deney grubunu oluşturan sınıfta yüz yüze eğitime devam eden toplam 24; araştırmanın kontrol grubunu oluşturan sınıfta ise yüz yüze eğitime devam eden toplam 19 öğrenci oluşturmuştur. Deney ve kontrol gruplarındaki kaynaştırma öğrencileri, özel gereksinimi bulunan öğrenciler ve sığınmacı öğrenciler süreç boyunca gözlemlenmiş olsa da araştırma verilerine dahil edilmemişlerdir. Bununla birlikte yüz yüze eğitime başlayıp araştırmaya dahil edilen; daha sonra çeşitli sebeplerden dolayı uzaktan eğitime devam etme durumunda kalan veya sınıf tekrarı yapmasına karar verilen öğrenciler de araştırmadan çıkarılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri sınıf ortamında 4 ay süreyle gözlem yapılarak toplanmış ve Sesli Okuma Becerisi Gözlem Formuna kaydedilmiştir.

Çocuk Şarkıları

Araştırma süresince öğretilecek her yeni ses için 1 çocuk şarkısı olmak üzere toplam 29 çocuk şarkısının sözleri yazılmış ve bestelenmiştir. Şarkıların sözleri Türkçe alanında uzman kişilerin kontrolüyle yazılmış ve şarkı içeriklerinin ana temalara uygun olmasına dikkat edilmiştir. Şarkıların besteleri yine müzik alanında uzman kişilerin kontrolünden geçmiştir. Çocuk şarkıları ortalama 2-3 dakika uzunluğunda, yaş itibarıyla çok karmaşık ve nota sayısı fazla olan melodileri anlamada güçlük çekeceği için aynı oktav içerisinde yer alan notalar kullanılarak bestelenmiştir. İlkokul 1. sınıf çocuklarının ses aralıkları göz önünde bulundurularak besteleme yapılmıştır. Şarkıların melodileri çocukları eğlendirecek şekilde eğlenceli olarak bestelenmiştir. Her çocuk şarkısı;

- Birbirini tekrar etmeyen farklı melodilerde,
- Piyano, ksilofon, bass gitar, bağlama, ud, saksafon, blok flüt, pan flüt, tambur, synthesizer, org, kanun, organ gibi pek çok çeşitte ve hem doğu hem de batı müziğinde kullanılan müzik aletleri ile,
- Akustik davul, elektronik davul, asma davul, bongo, djembe, darbuka, tef gibi yine hem batı hem de doğu ezgilerinde kullanılan perküsyon araçları ile,



İntro ile başlayıp outro ile sonlanacak biçimde,

- 1,2 ve 3. grup seslerde toplamda 2 dörtlükten oluşan söz bölümü ve iki dörtlükten oluşan çift tekrarlı nakarat olacak biçimde,
- 4. ve 5. grup seslerde toplamda 3 dörtlükten oluşan söz bölümü ve bir dörtlükten oluşan iki nakarat olacak biçimde,
- Beste ve söz uyumu ile prozodiye dikkat edilerek her notaya bir hece gelecek şekilde,
- Genellikle 4/4'lük ve bazen de 3/4'lük, 6/8'lik gibi farklı ritimler kullanılarak bestelenmiştir.

Bestelenen çocuk şarkılarının sözleri;

- Öğretilen sesin kelimelerin başında, içinde ve sonunda kullanımına dikkat edilecek şekilde,
- Çocukların günlük yaşamında kullandığı ve karşısına çıkabilecek temaları içerecek şekilde nesnelere, meyvelere, sebzelere, meslekler ve olgu isimleri kullanılarak,
- Şarkıların içeriklerine çocuğun bilemeyeceği düşünülen aynı zamanda çocuklarda merak isteği uyandıracak var sayılan birkaç kelime de eklenerek,
- Cümlelerin uzun olmamasına, anlaşılır olmasına ve çocukların yaşlarına uygun eğlenceli sözler olmasına dikkat edilerek,
- Şarkı sözlerinde anlamsal bütünlüğe dikkat edilerek ancak kelime kullanmadaki esneklikten feragat etmemek amacıyla tek temaya bağlı sözlerden kaçınılarak,
- Türkçe kökenli kelimelerin kullanımına ağırlık verilerek,
- Çocuğun eğlenirken sesleri geleneksel yöntemle göre çok daha etkili bir biçimde öğrenebilmesini sağlamak amacıyla yazılmıştır.

E HARFİ ŞARKISI

Orta Hızda

Söz-Müzik: Burak Şahin

1.E mel e ce el e le hep bir lik te bah çe ye
2.Ke di ler ve kö pek ler bah çe de bek le di ler

1.em re se her e vin den gel di mey ve ye me ye.
2.seb ze mey ve gö rün ce biz de ye riz de di ler.

Lez zet li mi lez zet li mey ve le ri sev me li
e rik el ma ye me li ça bu cak bü yü me li.

Görsel 1. E harfi için bestelenen çocuk şarkısının sözleri ve notaları

Görsel 1.'de yer alan çocuk şarkısında "E" sesi hissettirilmeye çalışılmış ve sözleri bu amaç ile yazılmıştır. Şarkı içerisinde "E" sesini barındıran birçok özel isimle birlikte çeşitli yiyecek isimlerine de yer verilmiştir. Şarkının bestesi ilkökul birinci sınıf öğrencilerinin söyleyebileceği bir ses aralığında

yapılmıştır. Şarkı, sınıf öğretmenlerinin melodika, metalofon, flüt gibi enstrümanlarla kolaylıkla çalabileceği şekilde bestelenmiştir.

K HARFİ ŞARKISI

Orta Hızda

Söz-Müzik: Burak Şahin



1. Kır lan grıç ka nary a kıl kuyruk i le kar tal kek lik ler ley lek ler kuş lar hep ka nat çı r par.
2. Kü çü cük ka nat lı ke di cik ka dar tat lı u ça rak ka ça rak kuş lar hep ka nat çar par.

Ke le bek kan gu ru ka ra ca ka ra ba tak ku ba ğa ka ri des kun duz i le kös te bek.
Ko yun lar ku zu lar ker ten ke le kır ka yak kı sa cık kuyruk lu kı zil til ki kel ay nak.

Görsel 2. K harfi için bestelenen çocuk şarkısının sözleri ve notaları

Görsel 2.'de yer alan çocuk şarkısında "K" sesi hissettirilmeye çalışılmış ve sözleri bu amaç ile yazılmıştır. Şarkı içerisinde "K" sesini barındıran hayvan isimlerine yer verilmiş ağırlıklı olarak çeşitli kuş isimleri kullanılmıştır. Sözler, çocuklara sesi hissettirirken aynı zamanda onlara hayvan sevgisini de aşılacaktır. Şarkı, ilkököl birinci sınıf öğrencilerinin seslerinin yetebileceği bir ses aralığında bestelenmiş ve sınıf öğretmenlerinin melodika, metalofon, flüt gibi enstrümanlarla rahatlıkla çalabileceği şekilde bestelenmiştir.

Sesli Okuma Becerisi Gözlem Formu

Araştırma süresince deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin sesli okuma becerileri 4 ay boyunca gözlemlenmiş ve bu gözlem verileri Sesli Okuma Becerisi Gözlem Formu'na kaydedilmiştir. Sesli Okuma Becerisi Gözlem Formu;

- Atlayarak Okuma (Normal okuma – Harf hece kelime atlama – Satır atlama)
- Ekleyerek Okuma (Normal okuma – Harf hece kelime ekleme – Cümle ekleme)
- Tekrarlayarak Okuma (Normal okuma – Harf hece kelime tekrarlama – Cümle tekrarlama)
- İzleyerek Okuma (Normal okuma – Parmakla veya el-kol ile izleme – Cetvel, kalem vb. izleme)
- Okuma Esnasında Oturma Biçimi (Dik ve uygun oturma – Çok öne eğik veya geriye dayanarak oturma – Düzensiz)
- Okuma Esnasında Kitap Tutma (Uygun tutma – Düzensiz – Yanlış tutma)
- Okuma Esnasında Ses Tonu (Normal ses tonu – Çok yüksek veya çok alçak – Düzensiz)
- Okuma Hızı (Normal – Çok hızlı veya çok yavaş – Düzensiz)
- Sesli Okuma Kuralları (Noktada-virgüilde durma – Vurgu-tonlama yapma – Düzensiz)

Okuma Esnasında Nefes Kontrolü (Kontrollü nefes alıp verme – Mırıltılı veya yutkunarak okuma – Düzensiz nefes alıp verme) şeklinde 10 maddeden oluşan bir yapılandırılmış gözlem formudur. Öğrencilerin her maddeyi yapabilme durumu 3 bağlamda değerlendirilmiştir. Her öğrenci uygulama süreci boyunca gözlemlenmiş ve her öğrenci için ayrı formlar tutulmuştur.

Verilerin Toplaması

Bu araştırmanın verileri nitel veri toplama yöntemlerinden olan gözlem yöntemi ile toplanmıştır. Araştırma sonunda deney ve kontrol grupları bir dizi son teste tabi tutulmuştur.

Gözlem

Gözlem, araştırma için belirlenmiş bir ortamda gerçekleşen davranışı ayrıntılı olarak tanımlamak gayesiyle kullanılan bir yöntemdir. Eğer bir araştırmacı, belirlediği bir ortamda oluşan bir davranışa ilişkin kapsamlı, zamana yayılmış ve oldukça ayrıntılı bir görsel elde etmek istiyorsa gözlem uygun bir yöntem olarak kullanılabilir (Bailey, 1982'den aktaran Şimşek ve Yıldırım, 2018).

Gözlem; kişilerin, eşyaların ve hadiselerin sistemli bir şekilde izlenerek sürecin betimlenmesidir. Gözlem sayesinde davranışların doğasıyla ve yaşayışlarıyla ilgili kapsamlı, ayrıntılı ve zamana yayılmış veriler toplanabilir. Gözlem, aynı zamanda insan davranışını doğal ortamında gözlemlenip kaydının alınabilmesini sağlamaktadır (Balaban Salı, 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Araştırma sırasında alan çalışması kullanılmış ve yapılandırılmış bir gözlem süreci yürütülmüştür. Araştırmacı, araştırmayı kurgulanmış bir ortamda değil katılımcıların doğal ortamlarında gözlemleyerek yapmıştır. Araştırmacının kimliği katılımcılar tarafından bilinir durumdadır ve araştırmacı dışarıdan gözlemci olmuştur; araştırma süresince araştırmanın seyrine dair herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Bu, araştırmacının sınıf ortamını en doğal şekilde gözlemlemesini ve araştırmada kullanılmış olan “çocuk şarkıları” değişkeninin ortaya çıkardığı olumlu ve olumsuz sonuçları daha nesnel olarak gözlemleyebilmesini sağlamıştır.

Araştırma süresince okuma yazma öğretimini kapsayan 4 aylık süreçte deney grubunda toplamda 32 gün düzenli olarak gözlem yapılmıştır. Gözlem, ilk okuma yazma eğitimi süresince yeni sesin verildiği her ders devam etmiştir. Kontrol grubunda ise sınıf ortamında her ay sonunda bir kez gözlem yapılmış ardından öğrencilerin defterleri incelenip veriler ilgili formlara işlenmiştir.

Araştırmada gözlem verilerinin işlendiği formlarında ölçülen her bir madde Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) kendi program geliştirme modeline göre ve tüm ilk okuma yazma öğretim süreci ile becerilerini kapsayacak biçimde belirlenmiş olup Bay (2008)'in da kendi doktora ve post doktora tezinde kullandığı uzman görüşlerine göre hazırlanmış olan formlardır.

Sesli Okuma Hızı Son Testi

Deney ve kontrol grubundaki öğrenciler tüm sesleri öğrenip ilk okuma yazma sürecini tamamlayıp okur yazar hale geldiklerinde bir dizi son teste tabi tutulmuşlardır. Yapılan bu son testlerin verileri işlenmiş, deney ve kontrol grupları arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkarılmıştır.

Araştırma sonunda deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin okuma becerilerini ölçebilmek ve karşılaştırmak için MEB tarafından onaylanmış ve okullarda ders kitabı olarak okutulan Türkçe 1 kitabının 47 ve 48. sayfalarında bulunan Kırmızı Balon isimli metin hikaye edici; 105, 106 ve 107. Sayfalarında bulunan Dedemin Madalyası isimli metin bilgilendirici metin olarak seçilmiştir. Bireysel son testler aynı şartlarda ve aynı sürede gerçekleştirilmiştir. Her iki grup öğrencileri 1 dakika boyunca hikaye edici metin olarak seçilen Kırmızı Balon metnini daha sonra yine 1 dakika boyunca bilgilendirici metin olarak seçilen Dedemin Madalyası metnini sesli olarak okumuşlardır. Her



öğrencinin hikaye edici ve bilgilendirici metinde 1 dakika süre ile kaç kelime okudukları kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmanın verileri analiz edilirken ihtiyaca uygun olarak farklı analiz yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmanın verileri çözümlenirken hangi veri analiz yöntemlerinin kullanılması gerektiği hususunda literatür taranmış ve nitel bulguların betimsel analiz, nicel bulguların yüzdelerle dağılımı yoluyla analiz edilmesine karar verilmiş ve çözümlenmiştir.

Betimsel Analiz

Betimsel analize göre elde edilen veriler, daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizin temel amacı, araştırmada elde edilmiş olan bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunmaktır. Bu amaca yönelik elde edilmiş olan bulgular, önce sistemli ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden ve sonuç ilişkileri üzerinde durulur ve araştırma sonunda bazı sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Yüzdelerle Dağılımı

İlgili araştırmanın yarı deneysel modelini kapsayan bulgularının analizleri sürecinde 4 ay boyunca gözlemlenen deney ve kontrol gruplarının Sesli Okuma Becerisi Gözlem Formu'na işlenen verilerinin frekansları ve yüzdeleri Excel programı ile çıkartılmıştır. Sonrasında bu frekans ve yüzdelerle dağılımları yine Excel programı kullanılarak çubuk grafikleri halinde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Uygulamanın bitiminin ardından araştırmanın son test aşamasında deney ve kontrol grubu öğrencilerin okuma becerilerini karşılaştıran hikaye edici ve bilgilendirici metin okuma testlerinin verileri Excel'de işlenmiş, araştırmanın "Bulgular" kısmında sunulmuştur. Araştırmada elde edilen sonuçların anlaşılabilirliğini artırmak amacıyla veriler sütun grafikleri kullanılarak sunulmuş ve yorumlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın bulgularına yer verilmiş ve bu bulgular hakkında yorumlamalar yapılmıştır. Bölümün içerisinde deney ve kontrol gruplarının sesli okuma becerilerine ve hatalarına ait bulgular ile sesli okuma (hikaye edici ve bilgilendirici metin) hızlarına ait bulgulara yer verilmiştir.

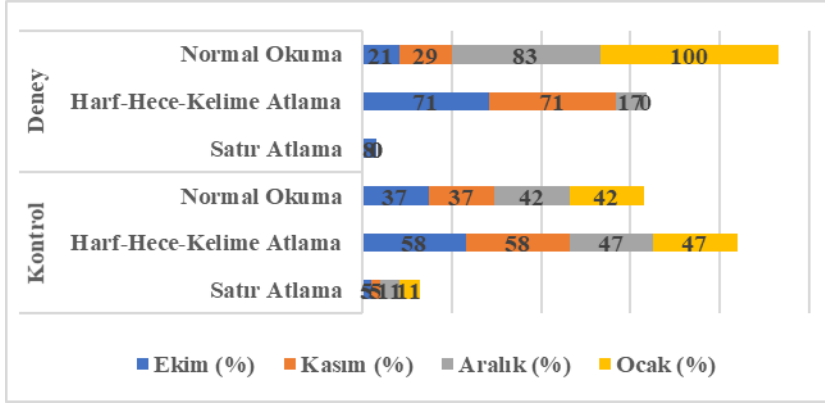
Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Sesli Okuma Hataları ile Sesli Okuma Kurallarına Uyma Durumları

İlk okuma yazma öğretimi sürecinde bu araştırma için bestelenen ve her bir sesin öğretimi aşamasında kullanılan çocuk şarkılarının öğrencilerin okuma hızlarına, okuma becerilerine ve okuma hatalarına olan etkilerini ortaya çıkarmayı amaçlayan bu araştırmanın bulguları deney ve kontrol gruplarının ders ortamında 4 ay süreyle yapılan gözlem sonucu toplanmış ve Sesli Okuma Becerisi Gözlem Formu'na kayıt edilmiştir. İlk okuma yazma öğretim sürecinde çocuk şarkılarıyla eğitim alan deney grubu ile geleneksel şekilde eğitim alan kontrol grubu arasındaki farklılıkları ifade eden bulgular anlaşılabilirliği arttıracak ve iyi betimleyecek şekilde çeşitli grafikler ile gösterilmiş ve yorumlanmıştır.



Atlayarak Okuma

Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin atlayarak okuma oranları normal okuma, harf-hece-kelime atlama ve satır atlama bağlarına göre 4 ay boyunca gözlemlenmiş ve elde edilen bulgulara Grafik 1.'de yer verilmiştir.



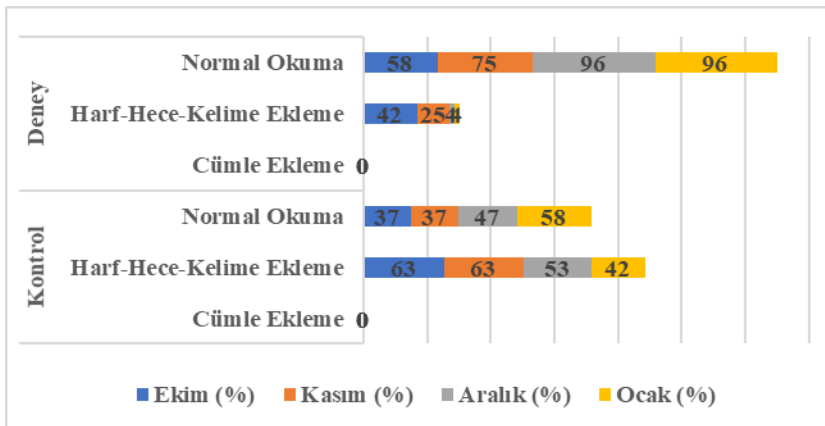
Grafik 1. Deney ve kontrol gruplarının atlayarak okuma durumları

Grafik 1. incelendiğinde, ekim ayında deney grubu öğrencilerinin %21'in normal; kontrol grubu öğrencilerinin ise %37'sinin normal okudukları gözlemlenmiştir. Araştırmanın son ayı olan ocak ayında deney grubu öğrencilerinin %100'ünün normal okuyup; kontrol grubu öğrencilerinin ise %42'sinin normal okuduğu ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmanın sonunda deney ve kontrol grupları arasında deney grubu lehine %53'lük bir fark olması araştırmanın amacına ulaştığını kanıtlar niteliktedir.

Ekleyerek Okuma

Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin ekleyerek okuma oranları normal okuma, harf-hece-kelime ekleme ve cümle ekleme bağlarına göre 4 ay boyunca gözlemlenmiş ve elde edilen bulgular Grafik 2.'de verilmiştir.



Grafik 2. Deney ve kontrol gruplarının ekleyerek okuma durumları

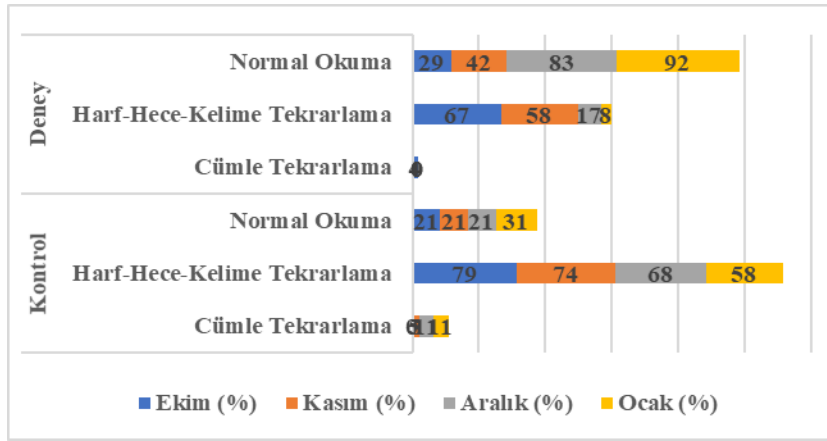
Grafik 2.'ye bakıldığında, ekim ayında deney grubundaki öğrencilerin %58'inin normal; kontrol grubundaki öğrencilerin ise %37'sinin normal okuduğu gözlemlenmiştir. Araştırmanın son

ayı olan ocak ayında deney grubundaki öğrencilerin %96'sının normal okuduğu; buna karşılık kontrol grubundaki öğrencilerin %58'inin normal okuduğunu görülmektedir.

Araştırmanın sonunda %38'lik deney grubunun başarılı olduğu bir sonuç ortaya çıkmıştır. Bu da müzikle ilk okuma yazma öğretiminin başarılı şekilde geçtiğini göstermektedir.

Tekrarlayarak Okuma

Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin tekrarlayarak okuma oranları normal okuma, harf-hece-kelime tekrarlama ve cümle tekrarlama bağlarına göre 4 ay boyunca gözlemlenmiş ve elde edilen bulgular Grafik 3.'te verilmiştir.



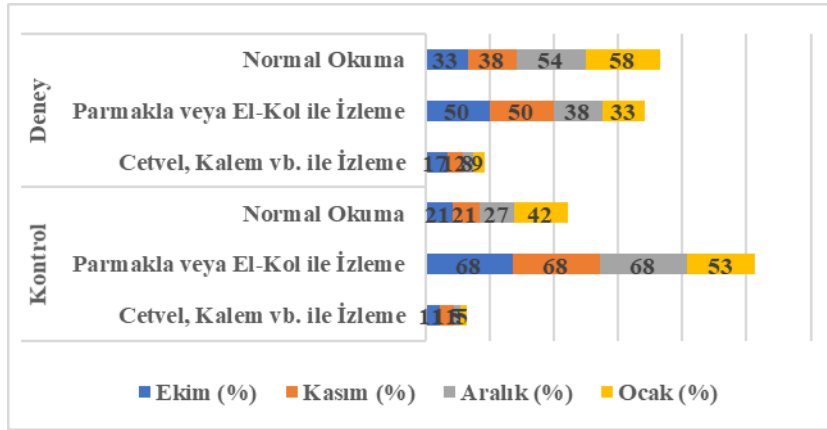
Grafik 3. Deney ve kontrol gruplarının tekrarlayarak okuma durumları

Grafik 3. yorumlandığında, ekim ayında deney grubu öğrencilerinin %29'unun normal; kontrol grubu öğrencilerinin ise %21'inin normal okuduğu görülmektedir. Araştırmanın son ayı olan ocak ayındaysa deney grubu öğrencilerinin %92'sinin normal; kontrol grubu öğrencilerinin sadece %31'in normal okuyabildikleri görülmektedir.

Araştırmanın bitiminde deney ve kontrol grupları arasında tekrarlayarak okuma durumlarına göre araştırmanın amaçlarını destekler nitelikte oldukça büyük bir fark gözlemlenmektedir. Bu durumda araştırmanın hedeflediği sonuçlara ulaştığı söylenebilir.

İzleyerek Okuma

Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin izleyerek okuma oranları normal okuma, parmakla veya el-kol ile izleme ve cetvel, kalem vb. ile izleme bağlarına göre 4 ay boyunca gözlemlenmiş ve elde edilen bulgular Grafik 4.'te verilmiştir.



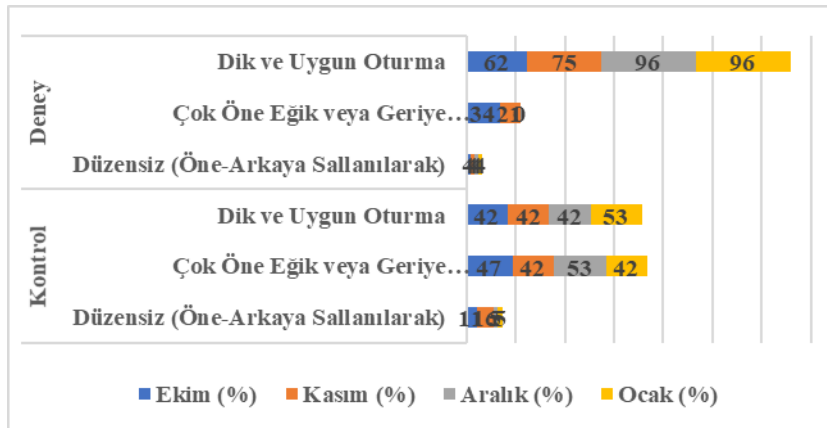
Grafik 4. Deney ve kontrol gruplarının izleyerek okuma durumları

Grafik 4. incelendiğinde, ekim ayında deney grubu öğrencilerinin %33'ünün normal; kontrol grubu öğrencilerinin ise %21'inin normal okudukları görülmektedir. Araştırmanın son ayı olan ocak ayında ise deney grubundaki öğrencilerinin %58'inin normal; kontrol grubu öğrencilerinin %42'sinin normal okudukları saptanmıştır.

Araştırma sona erdiğinde deney ve kontrol grupları arasında parmak, el, cetvel veya kalem kullanmadan okuma oranlarının birbirine yakın olduğu görülmekte ve farkın diğer maddelerdeki kadar fazla olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Okuma Esnasında Oturma Biçimi

Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin okuma esnasında oturma biçimlerinin oranları dik ve uygun oturma, çok öne eğik veya geriye dayanarak oturma ve düzensiz (öne-arkaya sallanılarak) bağlamlarına göre 4 ay boyunca gözlemlenmiş ve elde edilen bulgular Grafik 5.'te verilmiştir.



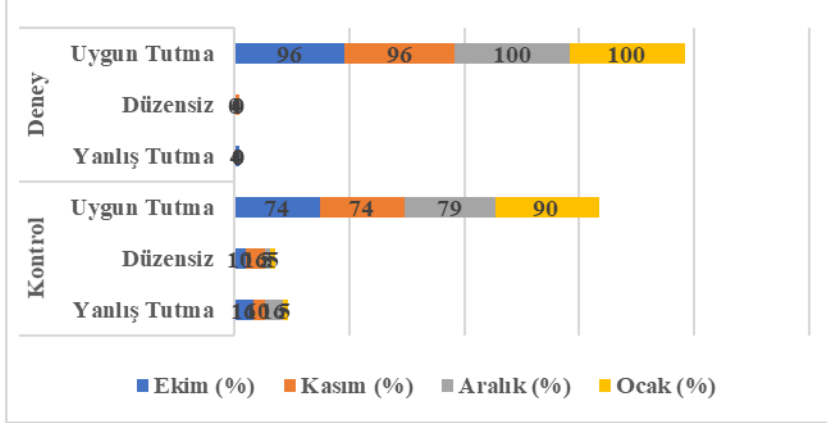
Grafik 5. Deney ve kontrol gruplarının okuma esnasında oturma biçimleri

Grafik 5.'e göre, ekim ayında deney grubunun %62'si dik ve uygun bir biçimde; kontrol grubunun ise %42'si dik ve uygun bir biçimde oturmaktadır. Araştırmanın sonuna gelinen ocak ayında ise deney grubunun %96'sı dik ve uygun bir biçimde oturabilirken; kontrol grubunun %53'ünün dik ve uygun bir biçimde oturduğu görülmektedir.

Araştırmanın bitiminde öğrencilerin okurken oturma durumları arasında bariz farklılıklar olduğu göze çarpmakta ve deney grubu bu konuda yine daha iyi bir iş ortaya koymaktadır. Bu araştırmamızın amacına ulaşması açısından oldukça yararlı bir bulgudur.

Okuma Esnasında Kitap Tutma

Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin okuma esnasında kitap tutma oranları uygun tutma, düzensiz ve yanlış tutma bağlamlarına göre 4 ay boyunca gözlemlenmiş ve elde edilen bulgular Grafik 6.'da verilmiştir.



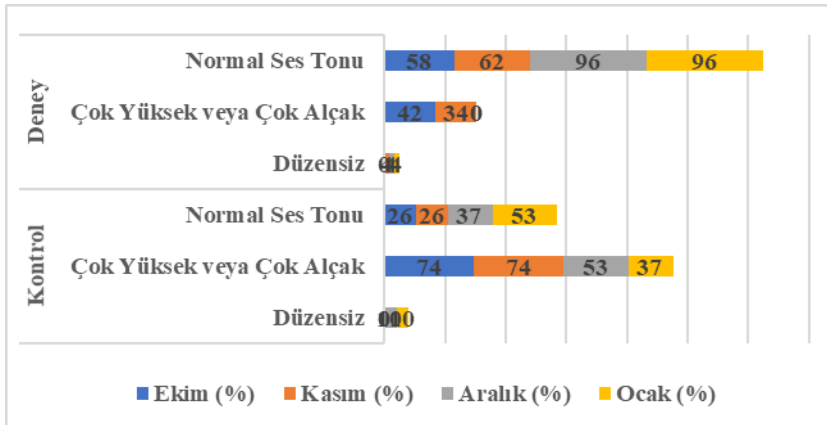
Grafik 6. Deney ve kontrol gruplarının okuma esnasında kitap tutma durumları

Grafik 6.'ya göz atıldığında, araştırmanın başı olan ekim ayında deney grubundaki öğrencilerin %96'sı kalemli uygun tutarken; kontrol grubundaki öğrencilerin ise %74'ünün kalemli uygun tuttuğu gözlemlenmiştir. Araştırmanın sonunda yani ocak ayında ise deney grubundaki öğrencilerin %100'ünün kalemli uygun tuttuğu; kontrol grubundaki öğrencilerin %90'ının kalemli doğru tuttuğu görülmektedir.

Deney ve kontrol gruplarının okurken kitap tutma becerileri arasında -deney grubunun daha başarılı olduğu gerçeği ile birlikte- çok bariz farklılıklar görülmediği anlaşılmaktadır. Bu da bizi araştırmanın öğrencilerin okurken oturma pozisyonlarına etkisinin bulunmadığı yorumuna ulaştırmaktadır.

Okuma Esnasında Ses Tonu

Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin okuma esnasında ses tonu düzeyleri normal ses tonu, çok yüksek veya çok alçak ve düzensiz bağlamlarına göre 4 ay boyunca gözlemlenmiş ve elde edilen bulgular Grafik 7.'de verilmiştir.



Grafik 7. Deney ve kontrol gruplarının okuma esnasında ses tonu durumları

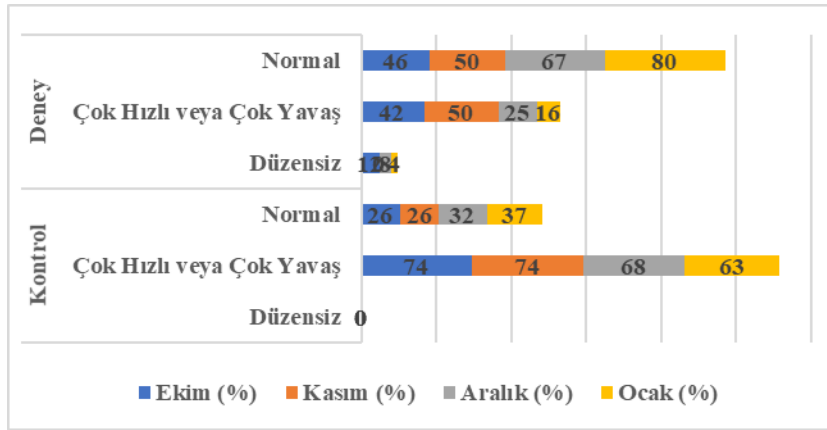
Grafik 7.'ye göre, ekim ayında deney grubundaki öğrencilerin %58'i normal ses tonunda okurken; kontrol grubunda ise öğrencilerin %26'sı normal bir ses tonunda okur vaziyettedir.

Araştırmanın son ayı olan ocak ayında ise deney grubunda normal okuyan öğrenci oranı %96'yken; kontrol grubunda ise normal tonla okuyan öğrenci oranı ancak %53'e çıkabilmiştir.

Bulgulara da görüldüğü üzere araştırma sonunda deney ve kontrol grubu öğrencilerinin okurken ses tonlarını ayarlama konusundaki becerileri oldukça farklı düzeydedir. Bu durum araştırmanın okuma esnasında ses tonlarını ayarlayabilmesi konusunda da amacına ulaştığını göstermektedir.

Okuma Hızı

Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin okuma hızı düzeyleri normal, çok hızlı veya çok yavaş ve düzensiz bağlamlarına göre 4 ay boyunca gözlemlenmiş ve elde edilen bulgular Grafik 8.'de verilmiştir.



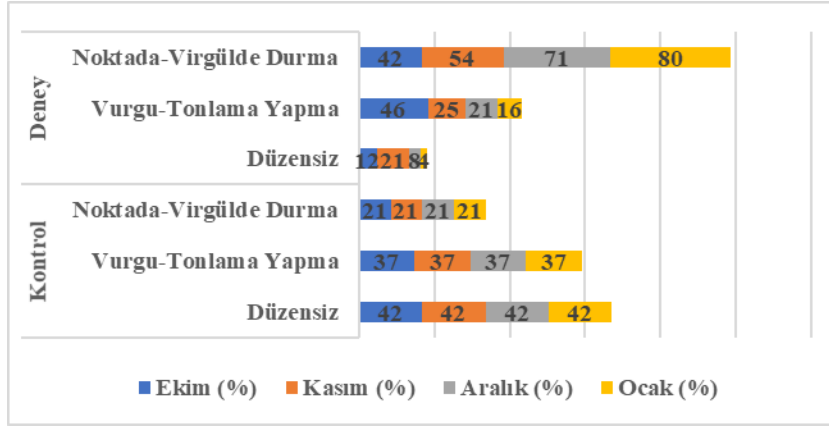
Grafik 8. Deney ve kontrol gruplarının okuma hızı durumları

Grafik 8. incelendiğinde, ekim ayında deney grubunun %46'sı normal hızda okurken; kontrol grubunda bu oran normal okumada %26'dır. Araştırmanın sonuna yani ocak ayına bakıldığında ise deney grubunda normal hızda okuyabilen öğrenci oranı %80'e çıkmış; kontrol grubunda ise normal okuyabilen öğrenci oranı %37 olmuştur.

Araştırma için en önemli kriterlerden biri olan okuma hızına bakıldığında ise deney ve kontrol grupları arasında %43'lük fark araştırmanın bu konuda da amacına ulaştığını göstermektedir. Deney grubu öğrencileri araştırma sonunda amaçlandığı üzere kontrol grubu öğrencilerine göre bariz şekilde daha hızlı ve daha doğru okumaktadırlar.

Sesli Okuma Kuralları

Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin sesli okuma kurallarına uyma düzeyleri noktada-virgülden durma, vurgu-tonlama yapma ve düzensiz bağlamlarına göre 4 ay boyunca gözlemlenmiş ve elde edilen bulgular Grafik 9.'da verilmiştir.



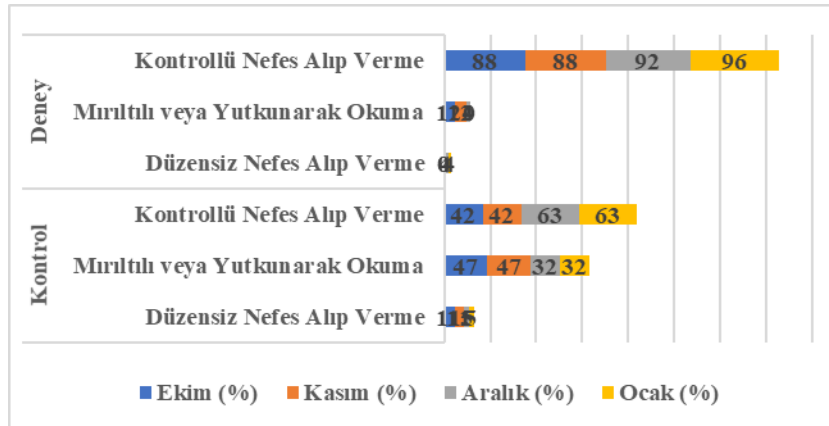
Grafik 9. Deney ve kontrol gruplarının sesli okuma kurallarına uyma durumları

Grafik 9.'a bakıldığında, ekim ayında deney grubu öğrencilerinin %42'sinin noktada-virgülden durarak okuduğu; kontrol grubu öğrencilerinin %21'inin noktada-virgülden durarak okuduğu gözlemlenmektedir. Araştırma sonunda yani ocak ayı ise deney grubu açısından araştırmanın etkililiğini kanıtlar niteliktedir. Öğrenciler ocak ayında %80 gibi bir oranla sesli okuma kurallarına dikkat edebilirken; kontrol grubunda bu oran %21'de kalmıştır. Araştırma sonunda deney ve kontrol grupları arasında ciddi farklılıklar olduğu görülmektedir.

Araştırmada deney ve kontrol grubu arasındaki farkın en bariz şekilde görülebildiği becerilerden biri de öğrencilerin okuma esnasında sesli okuma kurallarına uyma durumlarıdır. Görüldüğü üzere araştırma, bu konuda da beklenen başarıya ulaşmış ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine %59'luk bir fark ile araştırmanın sonlanmasını sağlamıştır.

Okuma Esnasında Nefes Kontrolü

Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin okuma esnasında nefes kontrolü düzeyleri kontrollü nefes alıp verme, mırıltılı veya yutkunarak okuma ve düzensiz nefes alıp verme bağamlarına göre 4 ay boyunca gözlemlenmiş ve elde edilen bulgular Grafik 10.'da verilmiştir.



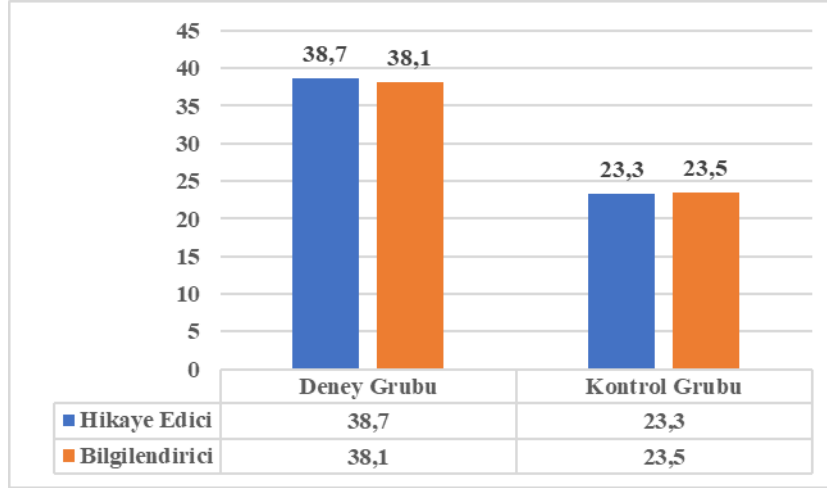
Grafik 10. Deney ve kontrol gruplarının okuma esnasında nefes kontrolü durumları

Grafik 10.'a göz atıldığında, ekim ayında deney grubu öğrencilerinin %88'i kontrollü nefes alıp verirken; kontrol grubunda ise bu oran %42 ile oldukça düşüktür. Araştırma sonunda ocak ayında deney grubundaki öğrencilerin %96 gibi büyük bir oranı okuma esnasında kontrollü bir biçimde nefes alıp verebilirken; kontrol grubunda ise bu oran %63'e kadar yükselmiştir.

Okuma esnasında nefes kontrolü doğrudan öğrencinin okuma hızını da etkilediğinden üzerinde durulması gereken bir beceridir. Araştırma burada da amacına ulaşmış ve bitiminde deney ile kontrol grupları arasında deney grubunu daha iyi kılan %33'lük bir fark ortaya çıkarmıştır.

Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Sesli Okuma Hızları

Araştırmanın sonunda deney ve kontrol grubu öğrencilerinin aralarındaki farklı türdeki metinleri okuma hızları test edilmiştir. Deney ve kontrol grubu öğrencileri kendilerine verilen Kırmızı Balon ve Dedemin Madalyası isimli hikaye edici ve bilgilendirici metinleri 1 dakika süreyle okumuşlardır. Testin ardından Grafik 11.'deki bulgulara ulaşılmıştır.



Grafik 11. Deney ve kontrol gruplarının 1 dakika süreyle okuma hızı kelime ortalamaları (hikaye edici-bilgilendirici metin)

Grafik 11. incelendiğinde, deney grubundaki öğrenciler 1 dakika içerisinde Kırmızı Balon isimli hikaye edici metinden ortalama 38,7 kelime okurken kontrol grubu öğrencileri 23,3 kelime okumuşlardır. Deney ve kontrol grupları arasında 15,4 kelimelik bir fark olduğu gözlemlenmektedir. Bu kelime farkı ciddi ve kayda değer bir farktır. Burada araştırmanın amacına ulaştığından söz etmek mümkündür.

Deney ve kontrol grubu öğrencileri kendilerine verilen Dedemin Madalyası isimli bilgilendirici metni 1 dakika süreyle okumuş ve şu bulgulara ulaşılmıştır:

Deney grubunu oluşturan öğrencilerin her birinin 1 dakikada okuduğu kelime ortalaması 38,1; kontrol grubunu oluşturan öğrencilerin ise 23,5'tir. Sonuçların yine deney grubunun lehine olmuştur ve arada kayda değer bir fark olduğu görülmektedir. Ancak aradaki kelime farkı 14,6'dır. Bu da deney ve kontrol grubu arasındaki farkın bilgilendirici metinde, hikaye edici metine göre daha az olduğunu göstermektedir. Yine de araştırma sonunda beklenene paralel olarak deney grubunun sesli okuma becerilerinin kontrol grubuna nazaran daha iyi düzeyde olduğu görülmektedir.

Bulgular yorumlamak gerekirse, her ses için bestelenen çocuk şarkılarıyla ilk okuma yazmayı öğrenen deney grubu öğrencilerin hikaye edici ve bilgilendirici bir metni sesli okuma hızları karşılaştırıldığında deney grubunun lehine bir sonuç alındığı görülmektedir. Bu da araştırmanın amaçlarından olan müzikle ilk okuma yazma öğretiminin okuma hızlarını olumlu etkilediğini göstermektedir.

TARTIŞMA

Alanyazın incelendiğinde benzer araştırmaların çoğunluğunun okul öncesi dönemdeki öğrencileri kapsadığı ve genellikle müziğin sadece dil gelişimine etkisi boyutuyla incelendiği görülmektedir. İlkokul seviyesindeki araştırmaların çoğunluğunun ise 3 ve 4. sınıfları kapsadığı ve ilk okuma yazma öğretim sürecini kapsayan benzer araştırmalar yabancı alanyazında bulunsa da Türkçe literatürde bu denli kapsamlı bir araştırmaya rastlanmadığı ortaya çıkmaktadır. Ertek Babaç ve Yıldız (2018) da araştırmalarında ilgili alanda yapılan çalışmaları taramışlar ve müzik yoluyla eğitimi konu alan araştırmaların çoğunlukla erken çocukluk dönemini kapsar bir nitelikte olduğunu belirtmişlerdir.

Bu araştırmayla en fazla benzerlik gösteren araştırmalar incelendiğinde Çaydere Öztosun ve Bulut Alır'ın (2017) araştırmaları karşımıza çıkmaktadır. Çaydere Öztosun ve Bulut Alır (2017) araştırmalarında bu araştırmanın sonucuyla benzer olarak müzik destekli ilk okuma yazma öğretimi ünsüz sesleri tanıma ve hece oluşturma kazanımlarında etkili olduğunu belirtirken; ilgili araştırmadan farklı olarak soluk alarak cümle kurma, harflerin ünlü olanlarını tanıma, kelimeler üretme ve cümle oluşturma becerileri ve kazanımlarına karşı herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır. Çaydere Öztosun ve Bulut Alır, (2017) araştırmalarında bu araştırmadan farklı olarak araştırmaya özel şarkılar bestelememişlerdir. Yangın, vd. (2016) ise araştırmalarında ilkökul 4. sınıf fen bilimleri dersinde 5 hafta boyunca araştırma için bestelenen çocuk şarkılarıyla desteklenen eğitim süreci yürütmüşlerdir. Araştırma sonunda ise çocuk şarkılarının, öğrencilerin derse olan ilgilerini, tutumlarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Tan (2016) da araştırmasında ilkökul 2. sınıf öğrencilerinin matematik dersinde doğal sayılarla çarpma işlemi konusunun araştırmacı tarafından bestelenen şarkılarla işlendiği grubun tıpkı bu araştırmadaki gibi dersle ilgili becerilerinde gözle görülür farklar ortaya çıktığını belirtmiştir.

Yine bu araştırmanın sonuçları arasında yer alan müziğin ilkökul öğrencilerinin okuma becerilerini geliştirmesi durumu Ertek Babaç ve Yıldız'ın (2018) "dil gelişiminde müziğin yeri nedir?" sorusunu aradıkları araştırmasında müzikle erken yaşta tanışan 0-6 yaş arası çocukların dil gelişimindeki olumlu değişimi ortaya çıkardıkları araştırması ile benzer sonuçlar göstermiştir. Gordon, Fehd ve McCandliss, (2015) bu araştırmayla benzer olarak müzikle eğitimin okur yazarlık becerilerini artırıp artırmadığı sorusuna cevap aramışlar ve müzik eğitiminin fonolojik farkındalık becerilerinde kazanımlar sağladığını ve müzik eğitiminin hem müziği hem de dil bilişini destekleyen beyin mekanizmalarındaki değişiklikler yoluyla okuryazarlık gelişimini artırabileceğini ortaya çıkan bulgular bağlamında desteklemişlerdir. Tomlinson (2013) ise araştırmasında küçük yaşlarda müzikle tanışan çocukların ön bilgilerinin zenginleştirdiklerini ortaya koymuştur.

Özcan ve Özcan (2016) ilk okuma yazma sürecinde öğrencilerin yaşadıkları problemleri ortaya çıkarmayı amaçladıkları araştırmalarında ilk okuma yazma öğrenmede çocukların dil birimlerinin algılanmasına yönelik problemlerle, aile ve programdan kaynaklanan güçlüklerinin olduğu belirtmişler ve öğrencilerin birbiriyle benzer sesleri karıştırdıklarını ortaya koymuşlardır. Bu araştırmada öğrenilen her sesi olabildiğince iyi hissettiren çocuk şarkıları kullanıldığı için deney grubu öğrencileri benzer sesleri birbirinden kolaylıkla ayırabilir hale gelmişlerdir. Fisher, (2001) hem okul öncesi hem de birinci sınıfları kapsayan araştırmasında tam anlamıyla bu araştırmaya benzer amaçlar güden müzikle ve müziksiz dil öğrenimini karşılaştırmıştır. Araştırmasının sonunda araştırmasında yer alan 4 sınıftan müziğin yine bu araştırmada olduğu gibi aktif bir şekilde kullanıldığı sınıflarda dil ve okuma becerilerinde diğer sınıftaki öğrencilere göre büyük farklar olduğunu ortaya koymuştur.

Bolduc (2008) araştırmasında okul öncesi öğrencilerine verilen müzik eğitiminin onların okuma ve yazma yetenekleri üzerine yapılmış araştırmaların analizini yaptığı araştırmasında müzik ile desteklenmiş eğitim alan öğrencilerin okuma yazma potansiyellerinin oldukça arttığını ortaya koymuştur. Çelikkol (2007) ise müziği, 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin kelime öğrenmelerindeki etkisi boyutunda incelemiş, sonuçlar yine bu araştırmada benzerlik göstererek müzikle öğrenmenin klasik öğrenmeye göre daha etkili olduğunu ve başarıyı arttırdığını, öğrencileri derse daha çok güdülediğini ve müzikle eğitimin öğrencilerin derse katılımlarının arttırmasına katkı sağladığını belirtmiştir. Long



(2007), ilkokul öğrencilerinin ritim temelli müzik çalışmalarına katıldıktan sonra okuma davranışlarında olumlu yönde değişimler olduğunu göstermiştir.

Şendurur ve Akgül Barış (2002) ise araştırmalarında müzik eğitimi alan grubun; almayan gruba göre not ortalamalarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuş, bununla birlikte müziğin sadece duygulara hitap etmekle kalmadığını bilişsel gelişimi de olumlu etkilediğini belirtmişlerdir. Bu araştırmada da müzikle ilk okuma yazma eğitimi alan deney grubu öğrencileri kontrol grubu öğrencilerine göre süreci bilişsel açıdan çok daha donanımlı olarak tamamladıkları ortaya koyulmuştur. Ancak müzikle eğitimin uygulayıcı olan öğretmenlerin yeterlikleri konusunda Yokuş ve Önk Avşar (2014) sınıf öğretmeni adaylarının müzik dağarlarının düşük düzeyde olduğunu ortaya koyarken, sınıf öğretmeni adaylarının müzik dağarlarının arttırılması ile ilgili çalışmaların yapılması gerekliliğini bu araştırmanın da önerilerinde görülebileceği üzere belirtmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde deney grubundaki öğrencilerin sesli okuma becerilerinin her birinde kontrol grubuna oranla daha iyi bir sonuç alınmıştır. Deney grubu öğrencileri, kontrol grubu öğrencilerine göre atlayarak okumada %58'lik, ekleyerek okumada %38, tekrarlayarak okumada %61, izleyerek okumada %16, okuma esnasında oturma biçiminde %43, okuma esnasında kitap tutmada %10, okuma esnasında ses tonunda %43, okuma hızında %43, sesli okuma kurallarında %59 ve okuma esnasında nefes kontrolünde %33'lük bir farkla istenilen sesli okuma becerilerini yerine getirmeyi başarmış ve deney grubu öğrencilerinin kontrol grubundaki öğrencilerden sesli okuma becerileri yönünden daha başarılı olduğu ortaya konulmuştur. Deney grubunun kontrol grubuna göre en başarılı olduğu sesli okuma becerisi %61'lik farkla tekrarlayarak okuma durumuyken; kontrol ve deney grupları arasındaki farkın en az olduğu sesli okuma becerisi %10'luk bir farkla okuma esnasında kitap tutmadır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre müzikle eğitimin ilk okuma yazma sürecinde sesli okuma becerilerinden izleyerek okuma becerisine olan etkisinin en az olduğu sonucu çıkarılmıştır. Tüm bu sonuçların ortalaması alındığında ise araştırma sonunda amaçladığı doğrultuda deney grubu öğrencilerinin %90'ının istenilen sesli okuma becerilerine sahip olduğu saptanırken; kontrol grubu öğrencilerinin ancak %49'u istenilen sesli okuma becerisine sahip olabilmıştır. İki grup arasındaki %41'lik fark araştırmanın, öğrencilerin sesli okuma becerilerini yerine getirebilmelerine olumlu etki ettiğini göstermektedir.

Araştırmanın deney grubu öğrencileri 1 dakika süre içerisinde hikaye edici metinden ortalama 38,7 kelime, bilgilendirici metinden ortalama 38,1 kelime okumuşken; kontrol grubunu oluşturan öğrenciler ise hikaye edici metinden ortalama 23,3 kelime, bilgilendirici metinden ortalama 23,5 kelime okumuşlardır. Deney ve kontrol grubu öğrencileri arasında 1 dakikalık sürede deney grubu lehine hikaye edici metin için ortalama 15,4 kelimelik; bilgilendirici metin içinse ortalama 14,6 kelimelik bir fark ortaya çıkmıştır. Bu durumda araştırmanın amaçladığı üzere ilk okuma yazma öğretim sürecinde kullanılan çocuk şarkılarının öğrencilerin okuma hızlarına olumlu etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

İlk okuma yazma öğretim süreci boyunca her yeni sesin öğretimine yeni bir çocuk şarkısı ile başlanmasının, deney grubu öğrencilerinin derse olan isteklerini ve okumaya karşı olan olumlu tutumlarını arttırdığı gözlemlenmiştir. Deney grubundaki öğrenciler çocuk şarkıları sayesinde öğrendikleri sesleri daha iyi hissetmiş, tanımış ve diğer seslerden ayırt etmişler, sesin kelimenin neresinde bulunduğu ise kolaylıkla bulur hale gelmişlerdir. Buna ek olarak deney grubu öğrencilerinin kontrol grubu öğrencilerine oranla okumaya yönelik olumlu tutumlarının ve ilgilerinin arttığı sonucuna da ulaşılmıştır. Bu sonuçların yanı sıra süreç sonunda deney grubundaki öğrencilerin bazılarının müzik aleti çalmak istedikleri ve tüm sınıfın ritim duygularının geliştiği, müziğe karşı sevgilerinin, ilgilerinin ve isteklerinin arttığı, hep birlikte ritim tutma becerisi kazandığı gözlemlenmiştir. Bu noktada müzikle eğitim onların sadece ilk okuma yazma becerilerini geliştirmekle kalmamış; bununla birlikte okumaya ve yazmaya karşı daha olumlu bir tutum



geliştirmelerine, müzik ve ritim becerilerini geliştirmelerine ve müziğe karşı sevgi ile isteklerine de katkıda bulunmuştur.

Okuma tamamen zihinde canlandırma eylemidir. Öğrencilerin de bu canlandırmayı yaparken doğru şemalarla ve doğru ritimlerle yapmaları önem arz etmektedir. Sadece eğitimsel araştırmalarda değil nörobiyolojik araştırmalarda da ritim ve müziğin bilişsel fonksiyonların gelişiminde katkısı olduğu ortaya koyulmuştur. Türkçe fonetik ve sesin oldukça öne çıktığı bir dildir. Çünkü Türkçe konuşulduğu gibi yazılmakta ve yazıldığı gibi okunmaktadır (Bay, 2008). Ek olarak diğer öğretim yöntemlerinin aksine ses esaslı cümle yönteminin temelinde ses vardır. Müzikle öğretimin ses esaslı cümle yöntemine entegrasyonu çok daha kolaydır. Buna bağlı olarak ilk okuma yazma öğretim sürecinde seslerin müzikle verilmesi önem arz etmektedir. Bu araştırmada da ses esaslı cümle yöntemine çocuk şarkılarının entegrasyonunun oldukça başarılı sonuçlar verdiği açıkça görülmektedir.

Bu sonuçlardan yola çıkarak MEB Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan ilk okuma yazma öğretimi kısmı, çocuk şarkılarına ve müziğe daha fazla yer verecek şekilde yeniden düzenlenmeli ve müzikle ilk okuma yazma öğretimine daha çok ağırlık verilmeli; ilkokullarda müzik atölyeleri yapılabilmesi ve müzik odalarının açılması konusunda gerekli alt yapı çalışmalarının düzenlenmeli; sınıf öğretmenlerine, okuma öğretimi süreçlerine müziği de entegre edebilmeleri için temel nota bilgileriyle birlikte, basit orff çalgılarını çalmayı öğrenebilecekleri hizmet içi eğitimler verilmeli ve sınıf öğretmenleri bu konuda daha donanımlı hale getirilmeli; sınıf öğretmenliği lisans programında bulunan ilk okuma yazma öğretimi dersine, çocuk şarkılarıyla ilk okuma yazma öğretimi kalıcı bir yöntem olarak eklenmeli ve sürece etkisi açısından önemi daha fazla vurgulanmalı önerilerinde bulunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Bailey, K.D. (1982). *Methods of Social Research* (2nd ed.). New York: The Free Press'den aktaran Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 175-177.
- Balaban Salı, J. (2015). Verilerin toplanması. A. Şimşek (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde* (s. 134-161). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.
- Baştuğ, M. ve Demirtaş Şenel, G. (2019). Her Ses/Harf İçin Özel Uygulamalı İlk Okuma ve Yazma Öğretimi El Kitabı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Bay, Y. (2008). Ses temelli cümle yöntemiyle ilk okuma yazma öğretiminin değerlendirilmesi (Ankara ili örneği). Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Biber Öz, N. (2001). İnsanın kültürel gelişiminde müzik eğitiminin önemi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (14) 1, 101-106.
- Bolduc, J. (2008). The effects of music instruction on emergent literacy capacities among preschool children: A literature review. *Early Childhood Research & Practice*, 10 (1), 1-5.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (1 b.). (İ. D. Sarioğlu, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Cresswell, J.W. ve Plano Clark, V.L. (2011). *Designing and Conducting Mixed Methods Research* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J.W., (2019). *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş*. (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cunningham, A.E. ve Stanovich, K.E. (1997). Early reading acquisition and its relation to reading experience and ability 10 years later. *Developmental Psychology*, 33 (6), 934-944.
- Çaydere Öztosun, Ö. ve Bulut Alır, E. (2017). İlkokuma eğitimi ve müzik. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (4), 2058-2080.



- Çelikkol, Ö. (2007). Kelime kazanımında müziğin etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Dündar, M. (2003). Anaokulu ve ilköğretim birinci sınıfında ritim eğitimi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (23) 2, 171-180.
- Erbasan, Ö. ve Erbasan, Ü. (2020). Sınıf öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretimi sürecinde karşılaştığı sorunlar. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8 (1), 113-125.
- Ertek Babaç, E. ve Yıldız, G. (2018). Dil gelişiminde müziğin yeri. *Fine Arts*, 13 (3), 10-22.
- Fisher, D. (2001). Early language learning with and without music. *Reading Horizons*, 42 (1), 39-49.
- Gordon, R.L., Fehd, H.M. ve McCandliss, B.D. (2015). Does music training enhance literacy skills? A meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, 6 (0), 1-16.
- Güneş, F. (2019). İlk Okuma Yazma Öğretimi Yaklaşım ve Modeller. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Hargreaves, D.J. ve Zimmerman, M.P. (1992). Developmental theories of music Learning. R. Cowell (Ed.). *Handbook of research on music teaching and learning* içinde (s. 377-391). New York, NY: Schirmer Books.
- Herbers, J.E., Cutuli, J., Supkoff, L.M., Heistad, D., Chan, C.K., Hinz, E. ve Masten, A.S. (2012). Early reading skills and academic achievement trajectories of students facing poverty, homelessness and high residential mobility. *Educational Researcher*, 41 (9), 366-374.
- Küçüköncü, Y. (2000). Sınıf öğretmenliğinde müzik eğitimi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (7), 8-12.
- Long, M. (2007). The effect of a music intervention on the temporal organisation of reading skill. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Londra: Londra University, Institute of Education.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı. Ankara: MEB Yayınevi.
- Munch, C. (1990). Ben Bir Orkestra Şefiyim. İstanbul: Afa Yayınları.
- Murphey, T. (1992). The discourse of pop songs. *TESOL Quarterly*, 26 (4), 770-774.
- Murphey, T. (2010). Music and Song. Oxford: Oxford University Press.
- Özcan, A.F. ve Özcan, A.O. (2016). İlk okuma yazma öğrenmede çocukların yaşadıkları güçlükler, nedenleri ve çözüm önerileri nitel bir araştırma. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 69-103.
- Senemoğlu, N. (2013). Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Strickland, D.S. ve Riley-Ayers, S. (2006). Early literacy: Policy and practice in the preschool years. *Preschool Policy Brief*, 10 (0), 1-12.
- Sulak, S.E. (2018). İlk okuma-yazma öğretim yöntemleri. F. Güneş ve S. Sidekli (Editörler). İlkokuma ve Yazma Öğretimi içinde (s. 103-159). Ankara: Eğiten Kitap.
- Şendurur, Y. ve Akgül Barış, D. (2002). Müzik eğitimi ve çocuklarda bilişsel başarı. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 165-174.
- Şimşek, A. (2015). Araştırma modelleri. A. Şimşek (Ed.), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde (s. 80-106). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.
- Tan, N. (2016). İlkokul matematik derslerinde şarkı kullanımının öğrencilerin başarı, tutum ve sözcük dağarcığı üzerindeki etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.



TDK. (1998). Türkçe Sözlük (9.Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Tomlinson, M.M. (2013). Literacy and music in early childhood: Multimodal learning and design. *Sage Open*, 3 (3), 1-10.

Uçan A. (1996). İnsan ve Müzik İnsan ve Sanat Eğitimi. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Uçan, A. (1984). Eğitim bilimleri sempozyumu bildiriler. Ankara'dan aktaran Çilden, Ş. (2001). Müzik, çocuk gelişimi ve öğrenme. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 1-8.

Uçan, A. (1994). Müzik Eğitimi (Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar). Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Ünalın, Ş. (2012). Dil ve Kültür. Ankara: Eskiyei Yayınları.

Welch, G.F., Sergeant, D.C. ve White, P.J. (1998). The role of linguistic dominance in the acquisition of song. *Research Studies in Music Education*, 10 (1), 67-74.

Yangın, S., Sarıkaya, M. Bulut, S. ve Yangın, N. (2016). Fen bilimleri dersinde çocuk şarkıları ile desteklenmiş öğretimin ilkökul 4. sınıf öğrencilerinin başarılarına etkisi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (8), 1-12.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, N., Taşçı, G. ve Fidan, M. (2013). İlkokul birinci sınıf öğretmenlerinin 60-66 aylık öğrencilerine ilişkin görüşleri. *XII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*'nda sunulan bildiri. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

Yokuş, H. ve Önk Avşar, S. (2014). Müzik öğretmeni ve sınıf öğretmeni adaylarının eğitim müziği dağıtımına ilişkin yeterlilikleri. *Sanat Eğitimi Dergisi*, 2 (1), 50-63.

EXTENDED SUMMARY

1.Introduction

In this study, the children's songs composed to be used in the teaching of each sound in the classroom in the process of feeling, recognizing and distinguishing the sound and in the reading and writing activities during the first literacy teaching process were investigated on the reading errors, reading skills and reading skills of the first literacy learners. It was aimed to determine the effect on the speed.

2. Method

Embedded (nested) mixed design was used in this research. In the quantitative dimension of the research, the unequalized control group model, which is one of the sub-models of the quasi-experimental model, was used. In the related research, this model was preferred because groups, namely classes, were created beforehand. A preliminary observation was made at the beginning of the study for the readiness of the students for their first literacy skills and it was recorded which reading and writing skills the students had and which skills they lacked. This research was carried out with two first-year students, the experimental and the control group, in a state primary school affiliated to the Tepebaşı District National Education Directorate in Eskişehir. The primary school where the research was conducted was selected by criterion sampling, one of the purposive sampling methods. A total of 24 who continued face-to-face education in the classroom, which constituted the experimental group of the research; The control group of the study consisted of a total of 19 students who continued face-to-face education in the class. In the research, 29 children's songs composed for 29 sounds taught in the first literacy process were used as the basic data collection tool. In order to record the research process, the Reading Aloud Observation Form was used. At the end of the research, a series of post-tests were conducted to measure the reading speed (story and informative



text) of the experimental and control group students. The reading speed of the experimental and control groups was measured in 2 dimensions. In the process of analyzing the data of the research, it was decided to analyze the qualitative findings through descriptive analysis and quantitative findings through percentage distribution.

3. Findings, Discussion and Results

The findings of this research were collected as a result of the observation made in the classroom environment of the experimental and control groups for 4 months and recorded in the Reading Aloud Observation Form. In the first literacy teaching process, the findings expressing the differences between the experimental group, which was trained with children's songs, and the control group, which was trained in the traditional way, were shown and interpreted with various graphics in a way to increase the understanding and describe them well. At the end of the study, the reading speed of different types of texts between the experimental and control group students was tested. Experimental and control group students read the narrative and informative texts called Red Balloon and Grandfather's Medal for 1 minute. Obtained findings are shown with a column chart and interpreted.

It is seen that the majority of similar studies cover pre-school students and the majority of the studies at the primary school level cover the 3rd and 4th grades, and similar studies covering the first literacy teaching process are found in the foreign literature, such a comprehensive study has not been found in the Turkish literature. Ertek Babaç and Yıldız (2018) also scanned studies in the related field in their research and stated that music generally intensifies in early childhood. The studies that show the most similarity with this research are Çaydere Öztosun and Bulut Alır, (2017); Gordon, Fehd and McCandliss, (2015); Fisher, (2001) can be listed as. Özcan and Özcan (2016) revealed that students confuse similar sounds with each other.

In his research, Tan (2016) stated that the group in which the subject of multiplication by natural numbers in mathematics lesson was taught with songs composed by the researcher, showed visible differences in the skills related to the lesson, just like in this study. Fire, etc. (2016), on the other hand, conducted an educational process supported by children's songs composed for the research and concluded that their positive attitudes towards the lesson increased.

Bolduc (2008) and Long (2007) reached similar results with the results of these studies in their research. Again, this research showed similar results with Ertek Babaç and Yıldız's (2018) research that revealed the positive change in the language development of children were introduced to music at an early age.

At the end of the research, it was determined that 90% of the students in the experimental group had the desired reading aloud skills; Only 49% of the control group students were able to have the desired reading aloud skill.

While the students in the experimental group of the study read 38.7 words from the narrative text on average and 38.1 words from the informative text in 1 minute; The students in the control group read an average of 23.3 words from the narrative text and 23.5 words from the informative text on average. It was observed that the beginning of each new sound learning with a new children's song during the first literacy teaching process increased the experimental group students' desire for the lesson and their positive attitudes towards reading. In addition to these results, at the end of the process, it was observed that some of the students in the experimental group wanted to play a musical instrument, and the whole class's sense of rhythm improved, their love, interest and desire for music increased, and they gained the ability to keep rhythm together.

Based on these results, necessary arrangements in the first literacy teaching part of the MEB Turkish Teaching Program; realization of infrastructure works in primary schools; profildin necessary in-service training to classroom teachers; Suggestions were made about adding the first literacy

teaching lesson with children's songs as a permanent method in the primary education teaching undergraduate program.





**KURTULUŞ SAVAŞI'INDA AZERBAIJAN VE RUSYA'NIN
TÜRKİYE'YE MADDİ YARDIMLARI**

**FINANSIAL SUPPORT OF AZERBAIJAN AND RUSSIA TO TURKEY
DURING THE WAR OF INDEPENDENCE**

Dr. Meltem TEKEREK

meltemtekerek@gmail.com

orcid.org/0000-0001-5212-5313

Abstract

While the First World War was going on, Russia got out of battle in 1917, and the Bolshevik Revolution took place in Russia. In May 1918, Azerbaijan declared its independence, in October 1918, the Armistice of Moudros was signed between the Entente Powers and the Ottoman Empire, and the Ottomans withdrew their forces from Azerbaijan. The leaders of the struggle that started in Anatolia were negotiating matters of support with Azerbaijan and Bolshevik Russia to provide the needed financial support. Both two countries attitude towards assistance was not negative but Azerbaijan partially hesitant faced several obstacles, Russia hoped for Turkey's participation in the Bolshevik States group in exchange for financial assistance. Aids began in 1920 and continued in 1921 by increasing. These aids lasted until 1922 sometimes as gold or money, sometimes as weapons, ammunition or petroleum products. In the study carried out to reveal the amount of aid provided in this process, it has been tried to clarify by taking into account the interests of the countries in the international atmosphere and their domestic political conditions. The aids made by Soviet-Russia and Azerbaijan were handled under two separate headings, and a conclusion was reached by examining the historical methodology and primary and secondary sources.

Keywords: *War of Independence, Azerbaijan, Russia, financial support.*

Öz

Birinci Dünya Savaşı devam ederken Rusya'da Bolşevik Devrim'in gerçekleşmesi üzerine, Rusya 1917'de savaştan çekilmişti. Mayıs 1918'de Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmiş, Ekim 1918'de İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmış, Osmanlı Azerbaycan'dan kuvvetlerini çekmişti. Anadolu'da başlayan kurtuluş mücadelesinin liderleri ihtiyaç duyulan maddi desteğin sağlanabilmesi için Azerbaycan ve Bolşevik Rusya ile yardım konusunu müzakere etmekteydiler. Her iki ülkenin yardım konusundaki tavrı olumsuz olmamakla beraber; kısmen daha tereddütlü olan Azerbaycan birtakım engellerle karşı karşıyayken, Rusya maddi yardım karşılığında Türkiye'nin Bolşevik devletler grubuna katılmasını ümit ediyordu. Yardımlar 1920 yılından itibaren başlamış, 1921 yılında artarak devam etmişti. Söz konusu yardımlar bazen altın ya da para şeklinde, bazen de silah, cephane veya petrol ürünleri şeklinde 1922 yılına kadar sürmüştür. Bu süreçte yapılan yardımların miktarlarını ortaya koymak üzere yapılan çalışmada, ülkelerin uluslararası alandaki çıkarları ile iç politik koşullarını da göz önünde bulundurmak suretiyle açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Sovyet-Rusya ve Azerbaycan tarafından yapılan yardımlar iki ayrı başlık halinde ele alınmış, tarih metodolojisi ile birincil ve ikincil kaynaklar incelenerek sonuca varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kurtuluş Savaşı, Azerbaycan, Rusya, maddi yardım.*



GİRİŞ

Sovyet Devriminin Mart 1917 yılındaki birinci aşamasında Çarlık yönetimine son verilmiş, geçici bir koalisyon hükümeti kurulmuştu. İkinci aşamada Lenin'in önderliğindeki Bolşevikler Kasım ayında iktidarı ele geçirmişlerdi. İktidara geçtikten sonra Bolşevik Hükümeti için en önemli şey iç barışın sağlanmasıydı. Bu konudaki çabaların sonucu olarak, 1918 Mart'ında Rusya ile ona karşı savaşan devletler arasında Brest-Litovsk Barışı imzalanmıştı. Bu arada 1918 yılında Birinci Dünya Savaşı bütünüyle İttifak devletlerinin aleyhine dönmüş, artık Almanya ve müttefikleri için yapacak bir şey kalmamıştı. 1918 yılının Mayıs'ında Romanya, Eylül'ünde Bulgaristan, Ekim'inde Osmanlı, son olarak da Kasım 1918'de Almanya teslim olmuştu (Sander, 1997: 283-285).

Sovyet İhtilali'nden sonra Rusya'dan ayrılan Kafkasya'da Mayıs 1918'de üç ülke bağımsızlığını ilan etmişti: Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan. Bu gelişmeden bir süre sonra Osmanlı Devleti ile Müttefik devletler arasındaki silahlı çatışmayı bitiren Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanmıştı. Osmanlı orduları 1918 yılında Kafkasya'da Bakü'ye kadar ilerlemiş oldukları halde, mütareke hükümleri gereğince (madde: 11) bu bölgeden çekilmek zorunda kalmıştı. Dolayısıyla mütarekeden sonra İngilizler Kafkasya'yı işgal etmişler ve burada bir "cordon sanitaire" kurarak Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiyi kesmişlerdi. İngilizler daha sonra 28 Ağustos 1919'da Batum hariç bütün Kafkasya'yı, ardından 7 Temmuz 1920'de Batum'u terk etmişlerdir (Gönlübol & Sar, 1996: 18-19; Gönlübol & Sar, 1997, 1-2).

Bu arada mütarekeden kısa bir süre sonra, müttefik donanması İstanbul'a gelmiş ve bir süre sonra Osmanlı ülkesini resmen işgale başlamak üzere Avrupa'daki Müttefik Orduları Başkumandanı İstanbul'a girmişti. Henüz örgütlenmiş milliyetçi bir kuvvet olmadığından müttefik kuvvetleri Osmanlı Devleti'nin silahtan arındırılması için başlattıkları teşebbüslerde önemli bir direnme ile karşılaşmamışlardı. 1919 yılı içinde başlayan işgallere karşı en büyük tepki Yunan askeri birliklerinin 15 Mayıs'ta İzmir'e çıkmaları üzerine başladı. İzmir'in işgalinden hemen sonra Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkması ile Anadolu'da milli mücadele hareketi başlamıştır. Mustafa Kemal Samsun'a çıkmasından kısa bir süre sonra, Anadolu'daki Türk kuvvetlerini teşkilatlandırarak bir ordu meydana getirmiş ve "de facto" bir hükümet kurmuştur (Gönlübol & Sar, 1997: 1-5). 4 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi'nde, tüm müdafaa-i hukuk cemiyetleri, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında toplanmıştır. Müdafaa-i hukuk cemiyetleri, yerel bir hareket gibi görünse de Misakı Millî sınırları içinde hayata geçirilen ve önderliğini Mustafa Kemal'in yaptığı hareketin tümünü içerir. Bu sebeple de I. Meclis bir "müdafaa-i hukuk meclisi"dir. Meclisin hukuki fikri, müdafaa-i hukuk cemiyetlerinin aldıkları kararlarda somutlaşmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken cemiyetlerin adında yer alan söylemin içerdiği siyasal mesajdır. Çünkü müdafaa edilmek istenen sadece Türk hukuku değil, evrensel hukukun, hakkın müdafaası, insanlığın müdafaasıdır. Emperyalist güçler karşısında Orta Doğu'daki insanların savunmasıdır (Öztürk, 2018: 391). Bu savunmaya Azerbaycan ve Rusya maddi yardımlarıyla destek sağlamıştır.

28 Mayıs 1918 tarihinde Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinin ardından Osmanlı ile Azerbaycan arasındaki resmi dış ilişkiler devam etmekte, Azerbaycan Hükümeti nezdine bir temsilci tayin olunması talep edilmektedir (Osmanlı Belgelerinde Azerbaycan, 2015: 486, 498-499, 490-491, 500-501, 582-583, 522-523).¹ O sırada Sovyetler de Ankara Hükümeti gibi iç ve dış

¹ Maveray-yı Kafkas Hükümeti'nin sona ermesi üzerine bağımsızlığını ilan etmiş olan Azerbaycan Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasında Bakü'de bir dostluk antlaşması imzalanmıştır. 23 Ağustos 1918 tarihli bir belgede Heyet-i Vükela Reisi Feth Ali Han Hoyski ve Hükümet İşlerinin İdare Müdürü Rüstem Han Hoyski'nin adı vardır. Bu belgeye göre Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti tarafından Nazır Ali Merdan Bey Topçuyayış Osmanlı ve diğer devletlerin Azerbaycan ile olan meselelerinin halledilmesi için Azerbaycan Hükümeti adına her türlü kararı alma yetkisiyle İstanbul'a murahhas olarak gönderilmiştir. Eylül 1918'de Meclis-i Vükela Müzakeratına Mahsus bir Zabıtnamede Azerbaycan Hükümeti'nin acil para ihtiyacının karşılanması için 500.000 lira avans verilmesi ve toplamda verilecek 2.000.000 borca karşılık Azerbaycan'ın mahsulat ve madenlerinden bu miktar tutarında eşyayı Osmanlı'ya satması ile ilgili yapılacak mukaveleye onay verilmiştir. Aralık 1920'de Mülga Kafkas İslam Ordusu kasasından Azerbaycan Hükümeti'ne avans olarak verilen 15.790.000 kuruşun ödenmesi talebinde bulunulmuş ise de Sovyet yönetiminin Azerbaycan Hükümeti'nin İstanbul Mümessillğini tanımaması



düşmanlara karşı direnmekte ve onlara karşı savaşmaktadır. Sovyet Rusya'daki yeni rejim iç düşmanlara karşı başarılar kazandığı halde dış düşmanlara karşı aynı başarıyı sağlayamamıştır. Sovyetler dışarda mücadelesini sürdürürken, Doğulu devletlerde ve sömürgelerde komünist rejimi benimseme ihtimali olan hareketleri teşvik etmektedirler (Gönlübol-Sar, 1996: 18).

Bu bulanık uluslararası ortamda Türkiye, Azerbaycan ve Sovyet-Rusya açısından ülkeler birbirine bağlı birçok faktörü göz önünde bulundurarak hareket etmişlerdir. Türkiye'deki sosyo-politik ortamın da belirleyici bir unsur olduğu süreçte ilişkiler zaman zaman ikili-karşılıklı, zaman zaman üçlü-karşılıklı bir seyir izlemiştir. Bu nedenle çalışmada Anadolu hareketi tarafından talep edilen yardımlar Azerbaycan ve Sovyet Rusya'nın içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve siyasi koşullar bütünüyle göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir. İki ülke açısından ayrı başlıklar altında ele alınan çalışmada nicel verilere ulaşılmasında yardımların gizli yapılması, kayıt altına alınmaması veya farklı kaynaklarda farklı ifadelerin yer alması vb sebepler çalışmayı sınırlamıştır. Nicel verilerden yola çıkılarak ülkelerin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve siyasi koşullara da değinilerek nitel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. Sovyet Yardımları

Sovyet Rusya Türk Kurtuluş Savaşına ilgi duymaktadır. Bunun nedenlerinin başında; Türk İhtilali'nin Sovyetler'in Ekim İhtilali'nin bir kopyası veya devamı olabileceğini düşünmeleri gelmektedir. O dönemde çıkan "İzvestia" gazetesinde bu konuda yazılar çıkmıştır. Bunun yanında Anadolu'daki milli mücadelenin Sovyetler'in de düşmanı olan İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan'a karşı olması Sovyet yöneticilerinin ilgisini artırmaktadır. Bunun dışında Rusların Türk Kurtuluş Savaşı'na yardım ederek, yeni rejimin Rusya'daki Türk Müslüman halklara daha sempatik gösterilebileceği ihtimali üzerinde durulmuştur (Kılıç, 2016: 124-143).

Bu ilginin sonucunda olsa gerek; Sovyetler'in Kurtuluş Savaşı'nın lideri Mustafa Kemal ile ilk görüşmelerini onun İstanbul Şişli'deki evinde Sovyet Albayı İlyaçev aracılığıyla yaptığı söylenmektedir. Ama bu görüşmenin mahiyeti hakkında bilgi yoktur (Sonyel, 2014: 87; İleri, 1999: 45). Havza'ya geçen Mustafa Kemal'in burada da bir Sovyet Heyetiyle görüştüğü anılarda yer almaktadır. Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Hüsamettin Ertürk'ün anılarına dayanarak aktarılan bilgiye göre; Budigeni, Mustafa Kemal'e Bolşevik Rusya'nın silah, cephane ve para yardımını vaat etmiş, buna karşılık ortak düşmanları olan İtilaf Devletleri'ne karşı Türkleri mücadeleye çağırmıştır. Rusya'nın Türkiye'den istediği şey; padişahlığın, hilafetin lağvedilmesi, komünistliğin ilan edilmesidir (Tansu, 2016: 336-339).

18-22 Haziran tarihlerinde Amasya'da yapılan toplantıda Sovyet-Rusya yardımı görüşülen konular arasındadır. Bu toplantıda ulusal direniş konusunda görüş birliği olduğu halde, Anadolu'da ulusal bir yönetim kurulması konusunda bazı görüş ayrılıkları görülmüştür. Askeri, iktisadi ve siyasi yardım almak için Bolşeviklerle ilişki kurmak olanakları görüşülürken de bazı anlaşmazlıklar olmuştur. Sovyet yardımının Bolşevik sistemi kabul etmeyi gerektireceği düşüncesi anlaşmazlıkların asıl sebebidir (Sonyel, 2014: 85-90; Çalışkan, 2006: 36).

Erzurum Kongresi günlerine gelindiğinde Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa ve Rauf Orbay Bolşevikliğin ülkeyi büsbütün parçalaması ve güçlü ülkelerin her birinin vatanın bir parçasını istila etmesi ihtimaline karşı Bolşeviklerle temasın gerçekleştirilmesine karar vermişlerdir. Diğer temaslar sadece bilgi almak amacıyla yapılacaktır. Bunun üzerine Kazım Karabekir Paşa, biri Moskova'ya biri Bakü'ye olmak üzere iki memur göndermiştir (Karabekir, 1960: 75). Ömer Lütfi Bey

dolayısıyla şimdilik bu ödemenin yapılamayacağını Azerbaycan İstanbul Mümessilliginden bildirildiği belirtilmektedir. Kasım 1918'de Azerbaycan Hükümeti Cumhuriyeti nezdine bir mümessil-i siyasi tayin olunmasına dair bir talep Dersaadete ulaşmıştır. Buna göre Azerbaycan Cumhuriyeti Dersaadet Sefareti'nin, Azerbaycan ile Osmanlı Devleti arasında sürekli gelişmekte olan münasebetlerin daha iyi yürütülmesi için Bakü'ye bir Osmanlı temsilcisi gönderilmesi talebinin incelendiği, Bakü'de askeri bir temsilcimiz olduğundan gerektiğinde siyasi bir temsilci tayin edileceğinden şimdilik böyle bir tayine gerek olmadığı belirtilmiştir.



Bakü'ye, Fuat Sabit Bey ise Moskova'ya gönderilmiştir. Fuat Sabit Bey de önce Bakü'ye gidecektir (Gürün, 1991: 19).

Bakü'ye giderek Azerbaycan Hükümeti yetkilileri ile görüşen Dr. Fuat Sabit Bolşeviklerle de görüşmüştür. Bolşevizmin Türkiye'de hâkim olması için sosyal ve ekonomik esas olmadığı gibi halkın gelenekleri de buna uygun olmadığından hiçbir toplumsal yenilik yapmadan ne suretle yardım edeceklerini sormuştur. Bolşevikler her suretle yardım edeceklerini ve şimdi yol olmadığından yalnız para olarak yardımın mümkün olduğunu ve ne kadar miktara ihtiyaç olursa derhal verileceğini temin etmişlerdir (Karabekir, 1960: 359).

Sovyet Rusya ile karşılıklı temasların sürdüğü bu dönemde Sivas Kongresinden bir iki ay sonra Moskova, Kafkas Bolşevik Orduları Başkomutanını Osmanlı İmparatorluğu'nu incelemek üzere İstanbul'a göndermiştir. Komutan İstanbul'daki Kuvâ-yı Milliye teşkilatı ile ilişkiye geçmiş ve Türk ulusal haklarını tanıyacıklarını, destekleyeceklerini ve hızla yardıma başlayacaklarını bildirmiştir. Mustafa Kemal de Halil Paşa'ya "*Senden Şark taraflarında istifade etmek isteriz. Mesela Bolşeviklerle aramızda yol açmak ve bu suretle irtibatı temin etmek, sonra Bolşeviklerden silah, cephane ve paraca yardım görmek. Siz mütarekeden evvel Kafkaslarda ordularımızla harekât yapmıştınız. O zamanlarda Bolşevikleri yakından tanımıştınız...*" diyerek görev teklif etmiştir (Cebesoy, 2017: 105,180).

Nihayet, Millî Mücadeleyi yürütmek için hükümetin ihtiyaç duyduğu para ve silah sorununu halletmek, hem de o sıralarda Bolşevik Hükümeti etkilemeye çalışan Moskova'daki İttihatçı liderlerin çabalarını boşa çıkarmak için TBMM Moskova'ya bir heyet göndermeye karar vermiştir. 26 Nisan 1920 tarihli "TBMM'nin Moskova Hükümeti'ne Birinci Teklifnamesi'dir" başlığı taşıyan teklif listesinde; emperyalist hükümetlere karşı Bolşevik Ruslarla hareket birliği kabul edilmiş, Rus Sovyet Cumhuriyeti'nden emperyalizme karşı ortak mücadelede kendi iç güçlerini kurmak üzere şimdilik ilk taksit olarak beş milyon altın, kararlaştırılacak sayıda cephane ve diğer savaş malzemeleri, sağlık araçları ve yalnız Doğu'da harekât yapacak güçler için yiyecekler resmi olarak talep edilmiştir (Yerasimos, 2000: 223; Oran, 2008: 167).

Kafkas yolu kapalı olduğundan Trabzon üzerinden Karadeniz'i geçen Bekir Sami Bey başkanlığındaki heyet, 19 Temmuz'da Moskova garına varmıştır. TBMM Heyetini Çiçerin 24 Temmuz'da kabul etmiş, aynı tarihte Karahan'la ayrıca bir görüşme yapılarak, Ermenistan yüzünden kapalı olan doğrudan bağlantı yolunun hızla açılarak yardımın başlatılması talep edilmiştir. Karahan bu görüşmede Ermenistan yolunun güce başvurmeyen yöntemlerle açılacağını bildirmiştir (Oran, 2008: 167-169).

Karahan, Ermenistan'a gönderdikleri heyetle beraber Halil Paşa ve Ankara'ya gidecek sefaret kâtiplerinden biri ile şimdilik 25 put (25 put 1000 kg.dır.) altın gönderdiklerini söylemiştir (Cebesoy, 2017:108). Halil Paşa 3 Ağustos 1920 tarihindeki raporunda "6 sandık içinde 500 kg. altın ile yola çıkıldığını doğrulamaktadır. Halil Paşa ve Sefaret Heyeti Bakü'den sonra 26 Temmuz'da Gerus'a varmışlardır. Yolun güvenilir olmaması sebebiyle Halil Paşa buradan itibaren tek başına devam etmiş, Beyazıt'tan Karaköse'ye geçerek yanındaki altınları Tümen komutanı Cavit Bey'e teslim etmiştir. İkiye bölündüğü düşünülen altınların teslim edilip edilmediği belli değildir. Ali Fuat Paşa'nın sorusu üzerine Halil Paşa, yardımları şöyle açıklamıştır: "*Deniz yoluyla Trabzon'a miktarı şimdi hatırımda olmayan eslaha ve cephane gönderttiğim gibi ben de bizzat 100.000 lira kıymetinde külçe altını Karaköse'deki fırka kumandanı Cavit Bey'e teslim ettim. Ermenilerin saldırıları yüzünden geride kalarak 27 Ağustos'ta Karaköse'ye varan Sovyet Heyeti'nin yanında 400 kg. altın vardır*" (Çalışkan, 2006: 40-41). Bu konuda Bıyıklıoğlu'nun verdiği bilgiye göre Halil Paşa, (Temmuz) 1920'de 100.000 TL değerindeki altınla Moskova'dan ayrılmış ve bunları Karaköse'de Tümen Kumandanı Cavit Bey'e teslim etmiştir (Bıyıklıoğlu, 1959: 19). Karabekir'in verdiği göre ise 8 Eylül 1920 günü Erzurum'a ulaşan altınlar hastanedeki kantarda sayılarak teslim alınmıştır. 200 kg. kadar Doğu ordusu için alıkonularak, diğerleri Sefaret Kâtibi Opmal ile Ankara'ya gönderilmiştir (Karabekir, 1960: 882).



Moskova'daki görüşmeler hakkında bilgi vermek için Bekir Sami Bey tarafından Türkiye'ye gönderilen Yusuf Kemal Bey'in, 6 Ekim 1920 günü 1.000.000 altın ruble ile Ankara'ya geldiği belirtilmektedir (Bıyıklıoğlu, 1959: 20).

Karahan ayrıca İtalya'da 1 milyondan 3 milyon İtalyan lirasına kadar bir kredi açıldığını ve oradaki temsilcilere ibraz edilmek üzere şifreli bir bez verildiğini söylemiştir (Bıyıklıoğlu, 1959: 20).

Rusya ile ilişkilerin bir düzene sokulduğu 1920 yılında silah, cephane ve her türlü malzemenin taşınmasına da başlanmıştır. Yapılan anlaşmalara göre bu malzemeler Rusya'nın Tuapse ve Novrosiski limanlarından alınıp Trabzon'a getirilecek, buradan da Anadolu'ya dağıtımı yapılacaktır (Kılıç, 2016: 130). İlk silah ve cephane yardımı kafilesi 1920 yılı Eylül ayı sonlarında Trabzon'a varmış bir ay içinde 3387 tüfek, 3623 sandık cephane ve 3000 dolayında süngü ulaştırılmıştır² (Müderrişoğlu, 1990: 543).

Sovyet belgelerine göre 1920 yılında yapılan toplam yardım şöyledir:

1920 yazında 6.000 tüfek, 5.000.000 kadar tüfek mermisi ve 17.600 top mermisi. Ayrıca 1920 yılı Eylül ayında 200.6 kg külçe altın Erzurum'da teslim edilmiştir (Armaoğlu, 1964: 630).

Moskova Antlaşması 16 Mart 1921 tarihinde imzalanmış, aynı gün İngiliz-Sovyet ticaret antlaşması yapıldığından, Sovyetlerin teklifi üzerine 18 Mart günü ilan edilmiştir. Sovyet Rusya, İngiltere ile ilişkilerinin bozulmaması için silah ve cephane yardımlarına anlaşmada yer verilmesini istememiştir. Antlaşmanın resmi metni dışında, Sovyet Rusya, Türkiye'ye 10.000.000 altın ruble ile iki tümeni donatacak kadar silah ve cephane vermeyi kabul etmektedir (Müderrişoğlu, 1990: 542; Bıyıklıoğlu, 1959: 21).

Çiçerin'in 24 Mayıs 1921 tarihli notasındaki bilgilerden söz konusu 10.000.000 altın rublelik bu yardımın bir kısmının verildiği anlaşılmaktadır. Çiçerin şöyle diyordu: "...TBMM delegeleri Yusuf Kemal Beyle Rıza Nur Bey'in beraberlerinde götürdükleri 4.000.000 altını gerçekten de Türk hududundan geçirdiklerine dair Orjonikidze'den kesin talimat aldım..." (Aralov, 1967: 114). Nitekim Yusuf Kemal Bey'in, 29 Nisan 1921 tarihinde 4.000.000 altın ruble ile Sarıkamış'a geldiği ve Ankara'ya geçtiği bildirilmiştir (Karabekir, 1960: 953).

Bu arada İkinci İnönü Muharebesi'nin kazanılması üzerine 9 Nisan 1921 tarihinde Mdivani "RSFSC ve Sovyet Rusya emekçileri adına, zalim istilacının terk etmeden önce yakıp yıktığı bölgelerdeki halkın ihtiyaçlarını hafifletmek üzere 30.000 altın rublelik mütevazı armağanın kabul edilmesini istemektedir" (Yerasimos, 2000: 355).

Sovyet belgelerine göre; 1921 yılında Moskova Antlaşmasının resmi metni dışında yapılan 10.000.000 altın rublelik akçalı yardımın; Nisan 1921'de 4.000.000, Mayıs-Haziran 1921'de 1.400.000, Kasım 1921'de 1.100.000'u verilmiştir.

1921 Ocak- Şubat aylarında 1.000 atımlık top barutu, 4.000 el bombası ve 4.000 şarapnel mermisi ile bazı askeri malzemeler verilmiştir.

1921 yılı içinde yapılan diğer yardım şöyledir: 33.275 tüfek, 57.986.000 tüfek mermisi, 327 makineli tüfek, 54 top, 129.479 top mermisi, 1.500 kılıç, 20.000 gaz maskesi.

Ayrıca 3 Ekim 1921'de de Jivoy ve Jutkly adlı iki destroyer Trabzon'da Ankara Hükümeti'ne devredilmiştir (Armaoğlu, 1964: 630).

² Ancak tüfeklerin büyük kısmı Rusların Birinci Dünya Savaşında Almanlardan ele geçirdikleri tüfekler olduğundan, orduda bulunan tüfeklerin cephanesinin temini önemliydi. Fevzi Paşa, şimdilik İngiliz toplarına ihtiyaç olmadığını, Alman piyade mermisi gönderilmesini, gönderilecek İngiliz tüfek ve makineli tüfekleri için fazla miktarda cephane sağlanmasını bildirmişti.



1921 yılında Trabzon'a gelen fakat nerden geldiği belirtilmeyen kılıç, top, tüfek, kasatura, mermi, topçu cephanesi, bomba, makineli tüfek, tel makası, akaryakıt, tıbbi malzeme, maske, piyade kalkanı ve çeşitli savaş malzemelerinden söz edilmektedir. A. E. Yaman, bu bilgiye dayanarak Sovyet yardımlarının 1920 yılında olduğu gibi sadece Trabzon üzerinden yapılmadığını, ayrıca bazı malzemelerin yardım dışı yollarla sağlandığını belirtmektedir. Örneğin, motorlu deniz ve kara araçları ve özellikle uçaklar için benzin, makine yağı ve gaz sağlanması, başlangıçta kömürle değişim şeklindeki, daha sonra para karşılığında Sovyetler'den alınmaya başlanmıştır (Yaman, 1998: 145-146).

Maliye Vekili Hasan Bey'e göre Moskova Antlaşması imzalandıktan sonraki zaman da dâhil olmak üzere 17 Aralık 1921 tarihine kadar Sovyet Rusya'dan gelen altın miktarı 510.000 adet olup, ayrıca 204 kg. külçe altın alınmıştır. Yani kaynak belirsiz de olsa 400 kg. altından fazlası alınmış görülmektedir. Ayrıca 11 Nisan 1921 tarihinde Erzurum mebusu Mustafa Durak Bey konuşmasında; Bolşevikler'in Azerbaycan, Türkistan, Buhara ve Başkırdestan'da büyük ganimet toplayıp, tahmin edilebileceğinden de fazla memlekete para gönderip aleyhte kullandıklarına dikkat çekmektedir (Çalışkan, 2006: 42).

Fakat Sovyetlerle yardım konusunda 1919 yılından itibaren görüşmeler başlayıp, 1920 yılından itibaren yardımlar gelmeye başlasa da yeterince yapılmadığı veya sürekli olmadığı görülmüştür. Yardımın yetersizliği konusunda Türk tarafında girişimlerin devam ettirilmesi ihtiyacı duyulmuş, hükümeti temsilen resmi ve gayri resmi temsilciler dışında 1921 ve 1922 yıllarındaki bazı temaslarda bizzat Mustafa Kemal tarafından yardım konusu dile getirilmiştir.

22 Aralık 1921 tarihli telgraftan Frunze'nin Mustafa Kemal ile görüştüğü anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal, Frunze'ye gerekli olan para yardımı ve silah yardımının sağlanmasının gerekliliğinden söz etmiştir. Frunze para ve silah durumlarının kötü olduğunu, fakat her durumda bu konular hakkında Moskova'yı bilgilendireceğini söylemiştir. 25 Aralık 1921 tarihinde İbrahim Abilov ve Frunze Yoldaşlar Mustafa Kemal ile bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. Bu görüşmede Rusya'nın Türkiye'ye askeri teçhizatın yanı sıra, teknik ve ekonomik alanlarda yardım imkânları görüşülen konular arasındadır (Perinçek, 2005: 307-309; 311-320).

Bu durumda yardımın gecikmesinde politik hesaplar kadar Sovyetler'deki mali sıkıntının da etkili olduğu söylenebilir. Nitekim Ağustos 1921'de Çiçerin'in mali durumlarının uygun olmaması nedeniyle "...2-3 ay içerisinde Alman bankerlerinden Türkiye için bir istikraz akdine çalışacağız...silah ve cephane istemlerinize uzmanlarımızın incelemeleri sonucunda yanıt vereceğiz, piyade silahı yardımını yapabileceğimizi şimdiden söyleyebilirim..." demesi Sovyetler Birliği'nin içinde bulunduğu durumu göstermesi açısından önemlidir (Yaman, 1998: 145).

1922 yılı Mart ayında Zvonaryev, Aralov ve Abilov Mustafa Kemal'le görüşmek ve Türk birliklerinin denetimine katılmak üzere cepheye gitmişlerdir. Sovyet tarafı bu gezide yeni Türk ordusunu tanımış ve ihtiyaçlarını yakından öğrenmişlerdir. Ayrıca Mustafa Kemal'e Lenin'in gönderdiği 3.500.000 altın rubleyi de teslim edeceklerdir. Cephedeki görüşmelerin en önemli gündem maddelerinden birisi Türkiye'ye yapılacak yardımlar konusu olmuştur (Perinçek, 2005: 130-133).

1922 yılı Nisan ayında Lenin'e yazılan bir mektupta Moskova Antlaşmasının görüşmecilerinden biri olan Rıza Nur Bey'in Türkiye'ye yapılacak yardımlar konusunda özel girişimde bulunmakla görevlendirildiği belirtilmektedir. Emperyalist ve kapitalist devletler tarafından oynanan yeni oyunlar karşısında sağlam bir birlik teşkil edilmesi için Rusya'nın Türkiye'ye birçok kereler yardımda bulunduğu belirtilmekte, her ne olursa olsun bu yardımın devam edeceğine, üstelik eksiksiz yapılacağına kesinlikle inanıldığı bildirilmektedir. (BCA 930 2 0 0 2 15 3; Yerasimos, 2000: 452; Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, 2006: 456-457).

Sovyet belgelerine göre 10.000.000 altın rublelik yardımın kalan kısmı da 1922 Mayısında 3.500.000 olarak verilmiştir (Armaoğlu, 1964: 630). Böylece Sovyet belgelerine göre 1921 ve 1922



yıllarında gelen Rus altınlarının toplam tutarı 10.000.000 altın rubleyi bulmaktadır. Nitekim Ali Fuat Cebesoy'un 1958 yılında Sovyetler'in 10.000.000 altın rubleyi tamamen ödemiş olduklarını söylediği belirtilmiştir (Müderrişoğlu, 1990: 546).

Bunun yanında Osman Kocaoğlu tarafından Sovyetler'in Anadolu'ya ulaştırılmasını sağladığı 10.000.000 altın rublenin Ankara Hükümeti emrine verilmek üzere Buhara Cumhuriyeti'nden alınarak Rus hazinesine teslim edilen 100.000.000 altın rublenin bir kısmı olduğu iddia edilmektedir³ (Meram, 1969: 265; Saray, 1987: 85-87).

Sovyetler'in 1922 yılıyla ilgili olarak; nakit para veya altından çok çeşitli türlerde ve miktarlarda savaş araç gereci desteği sağladığını belirtmek gerekir⁴ (Yaman, 1998: 146-148). Sovyetler'den sağlanamayan savaş malzemesinin ise Almanya'dan alınması kararlaştırılmış, bu amaçla Sovyetler Birliği'nden alınıp Berlin'e gönderilen altın rublenin miktarı 1.760.000'e ulaşmıştır. Almanya'dan kaçak olarak alınan malzemelerin İngiliz takibi, Sovyetler'deki limanların donması ve İngilizler'den çekinilmesi gibi sebeplerle Anadolu'ya getirilemediği, başkalarına da satılmadığı söylenmektedir. Oysa Büyük Millet Meclisi gizli oturumlarında bu malzemenin Novrosiski'den Anadolu'ya gönderildiği ve ödenen paranın 1.600.000 olduğu belirtilmektedir (Yaman, 1998: 147).

Sovyet resmî belgelerine göre Kurtuluş Savaşı boyunca yapılan toplam silah ve cephane miktarları şöyledir: 39.275 adet tüfek, 327 adet makineli tüfek, 54 top, 62.986.000 adet tüfek mermisi, 147.079 adet top mermisi, 1000 atımlık top barutu, 4000 adet el bombası, 4000 şarapnel mermisi, 1500 kılıç ve 20.000 gaz maskesi (Armaoğlu, 1964: 630).

Türk resmi kayıtlarına göre ise Sovyet Rusya'nın 01/09/1920 - 01/06/1922 tarihleri arasında yapmış oldukları silah ve cephane yardımlarının toplam miktarı şöyledir: 37. 812 adet tüfek, 324 adet ağır ve hafif makineli tüfek, 44.587 sandık (tüfek mermisi) fişek, 66 adet top, 141.173 adet top mermisi, 11 adet kama (Özalp, 1971: 219).

Türk ve Sovyet resmî belgelerindeki miktarlar karşılaştırıldığında belirtilen miktarların birbirine yakın olduğu görülmektedir (Müderrişoğlu, 1990: 550). Sovyet yardımları ile ilgili iki kaynakta verilen bilgilerin birbirinden farklı olmasının yardım malzemelerinin kayıtlara değişik isimlerle geçmiş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (Yaman,1998:138-139; Müderrişoğlu, 1990: 550). Sovyetler'in isteği üzerine Büyük Millet Meclisi üyeleri tarafından da yardımın yapılması konusunun ve yardımın miktarının gizli tutulduğu anlaşılmaktadır. Gizli tutulmasının nedenleri arasında gelen yardımlara işgalci devletlerin, Rumların ya da yerli işbirlikçilerin saldırıda bulunma olasılığıdır. Yardımların gizli tutulmasının da Türk ve Sovyet kayıtlarındaki farklılığın bir sebebi olabileceği görüşü mevcuttur (Yaman, 1998: 142).

Yaman'ın hesaplamalarına göre Kurtuluş Savaşı boyunca yapılan toplam para yardımının miktarı; Yusuf Kemal Bey'in 6 Ekim 1920'de beraberinde getirdiği 1.000.000 altın ruble ve 1922'ye kadar Türkiye adına Berlin'e gönderilip savaş malzemesi alımında kullanılan 1. 760.000 ya da 1.500.000 altın ruble buna eklendiğinde para yardımının toplamı 12.790.000 altın rubleye

³ Ancak hangi belgeye dayanarak bu bilginin verildiği konusuna açıklık getirilmemiştir.

⁴ Şubat 1922'de Sovyetler Birliği 12 bomba topu, 1.299 dağ topu mermisi, 175 mm.lik 9.028 şarapnel, 315 obüs tanesi, 7.578.000 Alman mermisi, 177 sandık piyade cephanesi vereceklerine dair söz vermişlerse de bunların küçük bir kısmı getirilebilmiştir. Mart ayında üç büyük çaplı top ve engelleme ağlarının, taşınmaya hazır olarak Novrosiski limanında bulunduğu Dışişleri Bakanlığına bildirilmiş, bunların Trabzon limanına taşınması gerçekleştirilmiştir. Nisan ayında da Batum ve Novrosiski limanlarından 8.382 sandık piyade cephanesi, 425 sandık Avusturya ve Belçika cephanesi, 2.800 sandık topçu cephanesi, 10 mayın ve 492 sahra topu mermisi İnebolu ve Samsun limanlarına ulaştırılmıştır. 1922 Ocak ayından Haziran ayı sonuna nereden geldiği belirtilmeyen ve Trabzon'a gelen malzemenin miktarı şöyle tespit edilmiştir: 3 adet 150/45 mm.'lik gemi topu, 2 adet 75 mm.'lik top, 2 adet 210 mm.lik obüs, 12 bomba topu, 4 Fransız dağ topu, 1286 ton topçu cephanesi, 3346 tüfek, 23 makineli tüfek, 62 makineli tüfek namlusu, 676 ton piyade mermisi, 295 ton (350 adet) mayın, 120.5 ton bomba, 17.5 ton barut, 4 ton fabrika aletleri, 18.5 ton askeri eşya, 4 nakliye arabası, 12 telsiz, 14.455 süngü, 78 ton çeşitli mühimmat. Temmuz 1922'de Trabzon'a çeşitli marka tüfekler yanında piyade mermisi, ksatura, benzin, ateşli sahra mermisi, barut, havan şarapneli, top tekerleği, Osmanlı dağ topu gereçleri, gaz, uçak parçaları gibi malzemeler gelmiş, Ağustos ayında 4.7 ton gaz ile 3.22 ton benzin gelmiştir.



ulaşmaktadır. 18 Eylül 1920'de Türkler adına İtalya'da açılan hesaptaki 1.000.000-3.000.000 İtalyan lirası kredi kullanılmışsa bu toplam daha da artmış olacaktır (Yaman, 1998: 149).

Ancak yardımların nereden sağlandığı, bazen yola çıkan yardımların Anadolu'ya ulaşip ulaşmadığı veya ne kadarının ulaştığının tam olarak tespit edilememesi, tespit edilen rakamlardaki tutarsızlıklar, gizli yollarla getirilerek gizli teslimat yapılması, paraların veya altınların nasıl kullanıldığı ile ilgili bilgi eksikliği gibi çok çeşitli sebeplerle tartışmasız toplam sayıyı söylemek oldukça güç görünmektedir.

2. Azerbaycan Yardımları

Erzurum Kongresi günlerinde verilen karar üzerine biri Moskova'ya biri Bakü'ye olmak üzere gönderilen temsilcilerden 2 Eylül 1919'da Erzurum'a dönen Dr. Ömer Lütfi Bey, Kazım Karabekir Paşa'ya "Kafkasya'ya Bolşevik kıtalarının henüz girmemekle beraber, gizli olarak Bolşevik cereyanları ve teşkilatı olduğunu bildirmiştir. Bakü'de Azerbaycan Müsavat hükümeti İngilizler'in elindedir ve Türkiye'deki harekete karşı lakayttır. Nakdi yardıma yanaşmamaktadır. Bolşevikliğin yakında mahvolacağına inanmaktadırlar. Gürcü Menşevik Hükümeti de İngilizler'in elindedir..." (Karabekir, 1960: 167).

Bakü'de Azerbaycan Hükümeti yetkilileri ile görüşen Dr. Fuat Sabit ise sonucu şöyle bildirmiştir: "Azerbaycan Hükümeti istikraza muvafakat ediyor. Temsilcisi gelecektir. Hükümet buhranı şimdiye kadar ertelenmesine sebep olmuştur. Azerbaycan Hükümeti Sulh Konferansında İngilizler'den ümitli olduğu için tedbirli hareket etmektedir. Açıktan açığa yardım etmek fikrinde değildir. Reisi Vükela Nasip Bey, Rauf Bey'in Bakü'ye gelmesinin uygun olacağını söylemiştir. Silah ve cephanenin ne miktarda verileceğini ve hangi vasıtalarla gönderileceğini sormaktadır"⁵ (Karabekir, 1960: 359).

Nitekim Swietochowski'nin verdiği bilgiye göre Yusufbekov'un ikinci kabinesi bir iyi niyet gösterisi olarak Aralık 1919'da Mustafa Kemal'e yardım konusuna olumlu cevap vermiştir (Swietochowski, 2004: 164). İngiliz İstihbarat Servisi de Azerbaycan'ın Anadolu'daki harekete yardım etmek niyetinde olduğu kanaatindedir. İngiliz İstihbarat Servisi Azerbaycan'ın İstanbul'daki özel diplomatik temsilcisi Yusuf Vezirov'un Mustafa Kemal'in temsilcileriyle görüştüğünü düşünmektedir. Bu görüşmeler sırasında Vezirov'un milliyetçilerden birine "ırk ve din bakımından kardeş olan Türklerle Azerbaycanlıların birbirlerini desteklemeleri gerektiğini; Türkiye ile Azerbaycan arasında yapılacak bir sözleşmenin aralarındaki kardeşliğin ilk sağlam belirtisi olacağını öne sürdüğü" söylenmiştir (Sonyel, 2014: 184).

Fakat Azerbaycan'daki siyasal ortam öylesine karmaşıktır ki, Azerbaycan; işgal altındaki Osmanlı Devleti Sultanı VI. Mehmed ile Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki hareket arasında kalmıştır. Bakü'nün İstanbul'daki Sultan rejimi ile resmi ilişkileri devam ederken coğrafi gerçekler Azerbaycan'ı, Doğu ve Orta Anadolu'dan çıkmış kendilerini Osmanlı'dan çok Türk olarak tanımlayan direnişçilerle zor ve karmaşık bir ilişkiye götürmektedir. Ayrıca Türkiye'deki antiemperyalist güç bloku içinde de Mustafa Kemal'in önderliğindeki ulusçular ve eski İttihat ve Terakki rejimine sadık olanlar arasında ayrılıklar vardır. Güçlerini tekrar elde etme düşüncesinde olan Genç Türkler, Mustafa Kemal'in rakibi durumundadırlar. Mustafa Kemal kendi hareketi içinde onların kontrol elde etmelerini engellemiştir. Onun direktmesiyle Eylül 1919'da Sivas'ta gerçekleşen Kongre'ye katılanlar, İttihat Terakki ve politikalarından vazgeçtiklerine dair yemin etmişlerdir. İki grup arasındaki bölünme Anadolu'da gün yüzüne çıkmazken, Transkafkasya'da daha gözle görülür bir haldedir (Swietochowski, 2004: 160-161).

⁵ Hüseyin Baykara Kazım Karabekir'in "İstiklal Harbimiz" adlı eserinde yer alan bilgileri dayanak göstererek "Dr. Fuat Sabit'in bu yardımı sabote ettiği" şeklinde bir yorum yapmıştır. Ancak Baykara yine söz konusu eserdeki bilgilere dayanarak bu iddianın Mustafa Kemal tarafından araştırılmasının istendiğini ve araştırma sonucunda böyle bir durumun ispatlanmadığını belirtmektedir. Hüseyin Baykara, *Azerbaycan İstiklal Mücadelesi Tarihi*, İstanbul, 1975, s. 301.



Türk milliyetçileri Azerbaycan'dan mali ve askeri yardım konusunda destek beklerken, Bolşeviklerle iş birliğinin kolaylaştırılmasını da istemektedirler. Gürcistan'la Ermenistan, kuzey-doğu yolunu tıkayarak İtilaf devletleriyle iş birliği yaptıklarından Azerbaycan'ın yardımı gereklidir (Sonyel, 2014: 183). Fakat Azerbaycan yönetimi Türklerle olan ilişkilerinde çekingendir. Barış Konferansında İngiltere'nin desteğini sağlayacağını düşünmekte, Türkiye'ye açıktan yardımda bulunarak bir tehlikeye uğramak istememektedir. Bu arada Enver Paşa'nın yakınlarından Nuri Paşa (Nuri Paşa Batum'da İngilizler tarafından tutuklu iken 1919 Haziranında kaçmayı başarmıştı.) Bakü'ye giderek Eylül 1919'da orada kendi himayesinde Türkiye ile Rusya arasında aracılık yapan yarı resmi nitelikte bir örgüt kurmuştur. Türkiye Halkının Temsilciliğinin görevi; Milli Mücadele için Bakü yönetiminden mali yardım da dâhil olmak üzere destek sağlamaktır. Örgüt, Azerbaycan yönetimindeki bazı önemli makamlara Türkiyeli İttihatçıları gizlice yerleştirmeye başlamış, böylece iktidarı ele geçirmeye çalışmıştır. Bu örgütün giderlerini Müsavat Hükümeti karşılamaktadır. Oysa ileride bu hükümetin düşürülmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Türk milliyetçileri, bu örgütün üyeleri aracılığıyla Azerbaycan ile resmi olmayan ilişkiler kurmuşlardır (Sonyel, 2014: 183-184; Swietochowski, 2004: 161).

O günlerde Azerbaycan'da iktidar, Müsavat partisinde görülüyorsa da aslında bu partinin Meclis'te mutlak çoğunluğu olmadığından, ülke koalisyonla idare edilmekte ve hükümet sık sık zor durumlar yaşamaktadır. Meclis'teki en fazla üyeli Müsavat ortada bir partidir. Azerbaycan'ın milli menfaatlerini Türkiye'nin menfaatleri ile uyumlu görmeyip, daha çok İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nden destek alarak, Gürcistan'la bir konfederasyon kurmak ve bolşevikleşmeyi önlemek için çalışmaktadır. Türkiye'ye her bakımdan destek olan ve Milli Mücadeleyi kuvvetle savunan parti sol sosyalistler yani Bolşeviklerdir. Diğer 3 parti; Ahrar Fırkası, İttihad Fırkası (İslamcı Sağ) ve Sosyalistler (Menşevik) Türkiye konusunda bu iki parti arasında yer almaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nın son yılında Kafkasya'da kurulan devletlerin bağımsızlıklarını koruyabilmeleri için, onları Bolşevikler'e karşı destekleyen Türkiye, bu defa, onların Bolşevikler'le iş birliği yapmaları yönünde bir tutum sergilemektedir. Azerbaycan'ın böyle bir tutum içindeki Türkiye'ye yardım etmeyişi, sadece Türkiye'yi ölmüş saydığı şeklinde izah etmenin doğru olmayacağı düşünülmektedir. Gürün; Azerbaycan'ın Türkiye'den gelen taleplere cevap veremeyişinin daha çok Azerbaycan'ın geçirdiği hükümet buhranından kaynaklandığını düşünmektedir (Gürün, 1991: 20-21). Kısaca bu buhranlı ortamda Milli Mücadele hareketine yardım konusu Azerbaycan Kabinesinde ayrılık yaratmış, sonunda İngilizleri gücendirme korkusu, belirsiz ve ikili bir ifadenin kullanılması sonucunu doğurmuştur. Yardım konusunda Türkler'in Bakülü Himmetçilerin yardımıyla Bolşevik yeraltı faaliyetleriyle kurduğu bağlantı daha ümit vericidir (Swietochowski, 2004: 161).

Azerbaycan'ın yardımı reddetmeyen ama belirsiz tutumu bir süre devam etse de 1920 yılından itibaren birtakım girişimler başladığı görülmektedir. İlk olarak 23 Mart 1920 tarihinde Behbur Han Civanşir Mirza Esedullah Bey, Bakü İslam Cemiyeti Hayriyesi ve Azerbaycan Maliye Nazırı Abdülvasi Bey'in girişimleriyle bir müsamere düzenlenmiştir. Müsamerede toplanan 3.000 İngiliz lirası (paundu) Bakü İstikraz Bankasına yatırılmıştır. İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi, Azerbaycan'ın Bolşevikler tarafından işgal edilmesi gibi sebeplerle bu paranın Ankara'ya ulaşması gecikmiş, para önce İstanbul'a gönderilmiş, sonra bir İtalyan Bankası aracılığıyla Tiflis'e gönderilerek, Pervez Bey aracılığıyla 1.000 İngiliz lirasının Gürcistan'da alındığı belirtilmiştir. Sonuç olarak Ankara Hükümeti'ne 19.000 Osmanlı lirası ve 1.000.000 Fransız frangının ulaştırıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca 8 kıt'a petrol poliçesinden söz edilmektedir. 25 Kasım 1923 tarihli belgelerde paranın akıbetinin araştırılmasının istendiği göz önünde bulundurulursa söz konusu para bir süre teslim edilememiştir. (BCA, 030 10 00 00 198 355 10 3; BOA, HR. İM. D.89. G.65; Ermetin, 2003: 301-302; Keykurun (Şeyh Zamanlı), 1964: 116-117; Mehmetzade, 1991: 120)

Keskin'in ifadesine göre de Azerbaycan Milli Cumhuriyeti tarafından gönderilen paranın miktarı hakkında belgelerde farklı bilgiler vardır. Yine de bu paranın 1.000.000 Türk lirasından az olmadığına kesin gözüyle bakılmaktadır. Ancak, Keskin'e göre gönderilen paranın tümünün Ankara'ya intikal edip etmediği belgelerden anlaşılamamaktadır. Grubun Azerbaycan Sefareti 'ne



müracaat ederek bilgi sorması üzerine burada verilen bilgide 12 çekten 8'inin ve ayrıca 19.000 Türk lirasının Ankara'ya intikal ettiği Hariciye Vekili'nin verdiği bilgiye göre beyan edilmektedir (Keskin, 1988: 22).

Azerbaycan'ın Bolşevikler tarafından ele geçirilmesinden sonra da Azerbaycan'dan yardım sağlama konusunda girişimlerin devam ettiği anlaşılmaktadır. 3 Mayıs 1920 tarihinde Mustafa Kemal tarafından Kazım Karabekir'e gönderilen şifreli telgrafta Azerbaycan hükümetinden borç alınması yollarının araştırılması istenmektedir (Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, 2006: 330).

Büyük Millet Meclisi'nin 25/9/1920 tarihli gizli oturumunda Azerbaycan'dan gelen 80.000 liranın ne olduğu ile ilgili soru sorulduğuna bakılırsa 1920 yılında bir miktar paranın geldiği düşünülebilir (Yaman, 1998: 151). 1920 yılı için son olarak; Kazım Karabekir Paşa tarafından 1 Aralık 1920'de TBMM'ye gönderilen telgrafta; Rusya ve Azerbaycan Sovyet Cumhuriyetlerinin Erzurum'daki askeri okullara yardım yaptığı bildirilmiştir. 14 Aralık 1920 tarihli TBMM oturumunda okunan Kazım Karabekir Paşa'nın telgrafında Rusya namına Erzurum'daki askeri mektepler ve sanayi gürbüzleri müessesesi için 50.000 altın ruble ve Azerbaycan namına 500 adet yüzlük Osmanlı altını bağışlandığı bildirilmektedir (Aslan, 2004: 105).

1921 yılında yardımların kısmen arttığı görülmektedir. Adıgüzel'in verdiği bilgiye göre "Mustafa Kemal Paşa, 1921 yılında Azerbaycan Başkanı Nerimanov'a bir mektup göndererek borç para talebinde bulunmuştur. Mektup 17 Mart 1921 tarihinde TBMM Bakü Büyükelçisi olan Memduh Şevket Bey tarafından Nerimanov'a ulaştırılmıştır. Nerimanov, Azerbaycan Hükümeti içindeki bazı bakanların karşı çıkmalarına rağmen, Mustafa Kemal Paşa'nın isteğine olumlu cevap vermiştir" (Adıgüzel, 2004: 117; Hasanov, 2005: 127).

Bagirov, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti'nin, TBMM'nin Azerbaycan'daki diplomatik temsilcisinin 17 Mart 1921 tarihli bu başvurusuna karşılık olarak Türkiye'ye verilmek üzere 1.000.000 rublelik altın gönderdiğini söylemiştir (Bagirov, 2000: 61). Betül Aslan da Bagirov gibi "Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti, Memduh Şevket Bey'in başvurusu üzerine 1.000.000 altın ruble yardım yapmayı kararlaştırmış ve bu para Bakü'deki TBMM Hükümeti temsilciliğine teslim edilmiştir" demektedir (Aslan, 2004: 105).

Burada Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti tarafından TBMM Hükümeti'ne Nerimanov tarafından imzalanmış, 23 Mart 1921 tarihli bir telgraftan söz etmek yerinde olacaktır. Çünkü telgrafın içeriği süreçle ilgili durumu açıkça ortaya koymaktadır. Telgrafın içeriği özetle şöyledir: "Azerbaycan Sovyet Hükümeti her zaman Türk halkına yardım elini uzatmak istemiştir. Ancak bu isteğin gerçekleşmesine İtilaf işbirlikçisi Gürcistan Menşevik Hükümeti engel olmuştur. Ama bugün Gürcistan'ın üzerinde de işçi-köylü iktidarının kıvılcık bayrağı dalgalanmaktadır. Dolayısıyla Azerbaycan Hükümeti Türk halkına sempatisini fiilen göstermek imkânına sahiptir ve elinden geldiği kadar yardım etmek istemektedir. Sovyet Gürcistan'ın yardımı ile Bakü'den Kars'a 30 sarnıç (tank/vagon/sistern) ham petrol ve 2 sarnıç (tank/vagon/sistern) benzin getiren bir katar yola çıkıyor, bu katar Tiflis'te ayrıca 8 sarnıç (tank/vagon/sistern) gazyağı da eklenecektir. Sovyet Azerbaycan'ın Türk halkına yaptığı bu yardım iki kardeş ulusun sıkı bağlılık ve iş birliği için yepyeni bir dönemi açmış olacaktır." (Yerasimos, 2000: 343.)

62 vagon petrolü Türkiye'ye gönderen Azerbaycan Sovyet Hükümetinden Dışişleri Komiseri Hüseyinov, Mayıs 1921'de Kazım Karabekir Paşa'ya çektiği telgrafta; yetimhaneler için her ay düzenli olarak 3 tank gazyağı gönderilmesi hakkında Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti İnkılap Komitesi'nin karar aldığını bildirmiştir (Aslan, 2004: 104; Bagirov, 2000: 61; Ermetin, 2003: 305).

Bunun yanında 1921 yılında Erzurum ve çevresindeki petrolün çıkarılması konusunda Azerbaycanlı ve Türkiyeli yetkililer arasında birtakım görüşmeler yapılmış, Azerbaycan tarafından Türk Hükümetine petrolün çıkarılması için gerekli teknik donanım hediye edilmiştir (Aslan, 2004: 102-103).



1922 yılında da birtakım malzeme yardımlarının yapıldığı görülmektedir. Nitekim 1922 Mart ve Nisan aylarında Mustafa Kemal cephedeyken Sovyet elçisi Aralov ve Azerbaycan elçisi Abilov'un cephedeki temasları sonrası Sovyet Cumhuriyetleri, Türkiye'ye yardım etmeye başlamışlardır. Mustafa Kemal Paşa cepheden yazdığı teşekkür mektubunda: "...Para yardımı, tüfek, mermi ve toplar için hükümetinize ve Lenin'e pekçok teşekkür ederim..." demiştir. Bu yardımlardan kim tarafından ve ne miktarda yapıldığı söylenmemiştir (Ermetin, 2003: 304-305).

Azerbaycan'daki Türkiye temsilcisi Memduh Şevket Bey'in talebini ele alan Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi (AKPMK) Teşkilat Bürosu, 3.000 pud (1 pud=16,38 kg.) benzin gönderilmesi kararını vermiştir. Yine AKPMK Başkanlık Kurulu'nun 6 Mayıs 1922 tarihli toplantısında; Türkiye'ye petrol gönderilmesi kararı alınmış ve Tiflis'le temasa geçerek talep edilen 15 vagonun hemen gönderilmesinin sağlanması kararlaştırılmıştır. Kars Konsolosu Hacıbeyli, Hüseyinov'a gönderdiği 22 Ekim 1922 tarihli raporda; Kazım Karabekir Paşa'ya Azerbaycan'dan 9 tank petrol gönderildiğini belirtmektedir (Aslan, 2004: 104). Yalnızca 1922 yılında "Azneftesindikat" isimli ithalat-ihracat şirketi Batum limanı yoluyla savaştan Türk halkı için 9294 ton gazyağı ve 340 ton benzin göndermiştir⁶ (Bagirov, 2000. 74; Hasanov, 2005: 127).

Hasanov tarafından 1922 yılının 17 Eylül'ünde Bakü'de "Qırmızı aypara" etkinliği gerçekleştirilerek elde edilen bütün gelirin Türkiye'ye gönderildiği söylenmekte ama miktarı ve cinsi belirtilmemektedir (Hasanov, 2005: 123).

Azerbaycan 1920 yılından itibaren yardım girişimlerine başlamıştır. Ancak ilk yardımın Anadolu'ya ulaşması için 1921 yılını beklemek gerekmiştir. Yapılan yardımların altın ve para yardımından ziyade petrol ve petrol ürünleri şeklinde ve Rusya'dan gelen yardımların Anadolu'ya aktarılması şeklinde olduğu söylenebilir.

Sonuç

Anadolu'da Mondros Mütarekesi sonrası Mustafa Kemal'in Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla bir Kurtuluş Savaşı başlamıştır. Ülke uzun yıllardır savaş içinde olduğundan bu savaşı başlatan kadronun savaşın finansmanı konusunda dış desteğe ihtiyacı vardır. Bu maddi yardımın alınabileceği ülkelerden biri Azerbaycan idi. Henüz yeni bir Cumhuriyet olan Azerbaycan'ın diplomatik alanda tanınma ve İngilizleri gücendirmeme gibi birtakım kaygıları olmakla beraber Türkiye'ye yardım yapmak konusunda birtakım girişimlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu girişimler muhtemelen gizli ve temkinli hareket ediliyor olması nedeniyle kısa sürede gerçekleştirilememiş, yardımların miktarı da Kurtuluş Savaşı'nın ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde görülmemiştir. Sovyet Rusya ise; başlangıçta yardım konusunu Türkiye'de Bolşevik rejimin kurulması karşılığında değerlendirdiyse de bir süre sonra bu konudaki beklentilerini aza indirgemiş, yardım meselesine artık ortak çıkarlar açısından yaklaşmaya başlamıştır. Bu arada 1920 Nisan ayında Ankara'da yeni bir hükümet kurulmuş, Azerbaycan'da ise Bolşevik bir hükümet işbaşına geçmiştir. Her iki ülke ile karşılıklı olarak bireysel veya heyetler halinde yapılan görüşmeler sonunda 1920 yılından itibaren yardımlar Anadolu'ya gelmeye başlamıştır.

Sovyet yardımları ile Azerbaycan yardımlarının miktarları konusunda birtakım belirsizlikler ve çelişkiler söz konusudur. Tam bir netlik halinde tespit edilmiş olsa dahi her iki ülkenin yardımlarının bugünkü mali karşılıklarını hesaplamak ayrı bir çalışmayı gerektirmektedir. Yine de Sovyet askeri ve mali yardımlarının miktarının Azerbaycan yardımlarının çok üzerinde olduğu söylenebilir. Özellikle Sovyet yardımları gizli yapıldığı için yardımların miktarlarındaki belirsizlikler ve tutarsızlıklar hesaplamakta güçlük yaratmaktadır. Yardımlarla ilgili veriler bazen sadece anlarda yer almakta olup, yardımlar bazen miktar üzerinden bazen değer üzerinden ifade edilmiştir.

Kurtuluş Savaşı boyunca Azerbaycan ve Rusya'nın Türkiye'ye maddi yardımları konusundaki davranışları değerlendirilirken öncelikle göz önünde bulundurulması gereken husus; bağımsız

⁶ Adıgüzel bu yardımı 9.000 tondan fazla kerosin ve 350 ton benzin olarak ifade etmiştir. Adıgüzel, a.g.e., s. 117.



devletler olarak her iki ülkenin de kendi çıkarlarını göz önünde bulundurarak hareket etmesinin olağanlığıdır. Bunun yanında her iki ülkenin Türkiye'ye maddi yardımları sadece bu miktarlar üzerinden değil, her iki ülkenin savaş sonrası ekonomik güçlükler, hatta kıtlıklar yaşadığı göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Ekonomik güçlük; yardımların miktarını azaltıp, süresini uzattığı gibi, başka devletlerden alınarak yapılan bazı yardımlar tartışmalı söylemlere sebep olmuştur. Ayrıca yardımı yapan ya da aracı olan ülkeler tarafından politika aracı yapılmak istenmiştir. Zamanlama olarak her iki ülkenin yardımlarının da hemen hemen aynı zamanda gelmeye başladığı görülmektedir. Bu durumun meydana gelmesinde Azerbaycan'ın emperyalizme karşı olan devletler grubuna dâhil edilmesi önemli bir gelişmedir. Bunun yanında 1920 yılından itibaren Anadolu'daki hareketin sağladığı başarılar ve Rusya ile imzalanan Moskova Antlaşması sürecin önemli dinamiklerdir.

Bu konuda Azerbaycan'dan yardım yapılmadığı, yapılan yardımın miktarının az olduğu, ya da Rusya tarafından yapılan yardımların aslında Azerbaycan yardımları olduğu gibi iddialar mesnetsiz kalmaktadır. Azerbaycan gerek kendi imkânları ile gerek Sovyetler'den gelecek yardımların aktarılması konusunda Anadolu ile iş birliği halindedir. Başlangıçta yapılacak yardımların miktarı ve zamanı konusunda Azerbaycan'ın temkinli hareket etmesi gerektiği devletlerin ulusal çıkarları bağlamında düşünülmelidir. Türkiye'nin her iki ülke ile görüşmeler yapması da aynı bağlamda ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri:

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. *BOA, HR. İM. D.89. G.65.*

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. *BCA, 030 10 00 00 198 355 10 3.*

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. *BCA 930 2 0 0 2 15 3.*

Kitap ve Makaleler:

Adıgüzel, H. (2004). *Atatürk, Nerimanov ve Kurtuluş Savaşımız*. İstanbul: İleri Yayınları.

Aralov, S.İ. (1967). *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları*. (H. Ali Ediz, çev.) İstanbul: Burçak Yayınevi.

Armaoğlu, F. (1964). *Siyasi Tarih 1789-1960*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Aslan, B. (2004). *Türkiye Azerbaycan İlişkileri ve İbrahim Ebilov (1920-1923)*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri. 2006. Ankara: ATAM Yayınları.

Bagirov, Y.A. (2000). *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Azerbaycan- Türkiye İlişkileri II*. (A. Hasanoğlu, çev.) İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı.

Baykara, H. (1975). *Azerbaycan İstiklal Mücadelesi Tarihi*, İstanbul.

Bıyıklıoğlu, Tevfik. (1959). *Atatürk Anadolu'da (1919-1921)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Cebesoy, A.F. (2017). *Moskova Hatıraları*, İstanbul: Temel Yayınları.

Çalışkan, Ü. (2006). Türk Kurtuluş Savaşında Sovyet Rusya'nın Mali ve Askeri Yardımları. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 3 (9), 35-54.

Ermetin, K. (2003). *Anadolu'da ve Azerbaycan'da Türklere Uygulanan Bitmeyen Soykırım*, İstanbul: Töre Yayın Grubu.

Gönlübol M. & Sar C. (1996). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.



- Gönlübol M. & Sar C. (1997). *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Gürün, K. (1991). *Türk Sovyet İlişkileri (1920-1953)*. Ankara: TTK.
- Hasanov, H. (2005). *Neriman Nerimanov'un Milli Devletçilik Bakışları ve Faaliyeti*. Bakı: Elm.
- İleri, R. N. (1999). *Atatürk ve Komünizm*, İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Karabekir, K. (1960). *İstiklal Harbimiz*, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Keykurun (Şeyh Zamanlı), N. (1964). *Azerbaycan İstiklal Mücadelesinin Hatıraları*, İstanbul: Ekspres Matbaası.
- Kılıç, S. (2016). İstiklal Harbinde Sovyetler Birliği'nden Gelen Yardımlar. *DTCF Dergisi*, 56 (1), 124-143.
- Mehmetzade, M. B. (1991). *Milli Azerbaycan Hareketi*, Ankara: Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.
- Meram, A. K. (1969). *Türk-Rus İlişkileri Tarihi*, İstanbul: Kitap Yayınları.
- Mustafa, K. (1988). Millî Mücadelede Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Kuvay-i Milliye İçin Nakdi Yardım Göndermesi. *Türk Yurdu* 9 (22), 20-22.
- Müderresioğlu, A. (1990). *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Oran, B. (Edt.). (2008). *Türk Dış Politikası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Osmanlı Belgelerinde Azerbaycan*. (2015). İstanbul: TDBB Yayınları.
- Özalp, K. (1971). *Millî Mücadele 1919- 1922, C.I*. TTK Yayınları.
- Öztürk B. (2018). I. Meclis'teki Millî Kültür Felsefesi, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 3 (1), 389-407.
- Perinçek, M. (2005). *Atatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Sander, O. (1997). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Saray, M. (1987). *Atatürk'ün Sovyet Politikası*, İstanbul: Acar Yayınları.
- Tadeusz S. (1985). *Russian Azerbaijan 1905-1920 The Shaping Of National Identity in a Muslim Community*, Cambridge: University Press, (First Paperback Edition 2004).
- Tansu, S. N. (2016). *İki Devrin Perde Arkası*. İstanbul: Parola Yayınları.
- Yaman, A. E. (1998). *Kurtuluş Savaşında Anadolu Ekonomisi*, Ankara: Betik Yayıncılık.
- Yerasimos, S. (2000). *Kurtuluş Savaşında Türk Sovyet İlişkileri*. İstanbul.
- Sonyel, R. S. (2014). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*. Ankara: TTK Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

Before the end of the First World War, the Bolshevik Revolution took place in Russia in 1917, and Russia withdrew from the war by signing the Brest-Litovsk Peace Treaty in March 1918. Azerbaijan in the Caucasus declared its independence in May 1918. The war ended in 1918 opposition to the Ottoman Empire and the Armistice of Moudros was signed between the Entente Powers and the Ottoman Empire. As the Ottoman withdrew their forces from Azerbaijan according to the provisions of the armistice, Azerbaijan became open to the influence of the British and the Russians.

While these developments were taking place in the Caucasus, a War of Independence started in Anatolia in 1919 after the occupations that started after the Armistice.

As the country weakened economically after many years of wars, the use of available funds was not suitable because there was no cooperation with the Ottoman Government. For this reason, the cadre that started the national struggle had no choice but to receive external support for the financing of the war. One of the countries which this financial aid could be obtained was Azerbaijan. Although Azerbaijan, which has just established a new state, has some concerns such as being recognized in the diplomatic field and not offending the British, their intentions to help Turkey stood out and they made some attempts. However, these attempts could not be realized in a short time, probably since they were acting secretly and cautiously, and the amount of aid was not seen to be at a level that could meet the needs of the War of Independence. Although Soviet Russia initially wanted to provide aid in return for the establishment of the Bolshevik regime in Turkey, after a while he began to approach the aid issue in terms of common interests in the international arena, by reducing his expectations on this issue.

Meanwhile, in April 1920, a new government was established in Ankara, and a Bolshevik government came to power in Azerbaijan. As a result of the mutual negotiations with both countries individually or in delegations, aid began to come to Anatolia from 1920 and continued to increase from 1921. These aids continued until 1922, sometimes as gold or money, and sometimes as weapons, ammunition or petroleum products which were as important money in wartime conditions. A Bolshevik government came to power in Azerbaijan in April 1920, the Moscow Treaty signed in 1921 and the success of the Turkish army, especially the Sakarya Victory, are the main developments affecting the supports.

In the process in question, it is possible to encounter some discourses about the amount of Soviet's and Azerbaijan's financial support. Regarding the subject; There are claims that there is no aid from Azerbaijan, that the amount of aid is low, or that the aid made by Russia is Azerbaijani aid. In addition, it is claimed that some concessions were made by the government in Anatolia in return for Soviet aid. Uncertain or contradictions about the amount of aid may be the reason for such statements. The fact that the amount of aid is not interpreted by considering the domestic and foreign political environments and economic conditions of the countries is also a factor. For this reason, the conditions of the countries that request and provide assistance considered.

In the study, which was carried out considering the primary and secondary sources, the chronological and simultaneous developments were evaluated from an objective point of view and tried to conclude. The quantitative data obtained have been inferred by considering the interests of the countries in the domestic and foreign political environment. However, it was not possible to determine all the data especially since the Soviet aid was made secretly and uncertainties and inconsistencies in the amount of aid created difficulties in calculating. Another difficulty is that the records of the aid-related data are not meticulously kept and that the aid-related data is sometimes only included in the memories. Aid made in terms of goods such as war material or oil instead of gold or money is another factor that creates difficulties in the calculation. Even if it has been determined with full clarity, calculating the current financial equivalents of the aids of both countries requires a separate study. However, in any case, it can be said that the amount of Soviet military and financial aid is much higher than that of Azerbaijan.



While evaluating the behaviour of Azerbaijan and Russia regarding financial aid to Turkey during the War of Independence, the first thing to consider is; as independent states, it is normal for both countries to act by considering their interests. In addition, the financial aids of both countries to Turkey should be evaluated not only in terms of these amounts but also considering the post-war economic difficulties and even famines of both countries. Economic hardship; while reducing the amount of aid and extending its duration, some aids received from other states have led to controversial discourses. Besides, it has been desired to be made a political tool by the countries that provide aid or intermediary. In terms of timing, it is seen that the aids of both countries started to arrive at almost the same time. The inclusion of Azerbaijan in the group of states against imperialism is an important development in this situation.

The successes of the movement in Anatolia since 1920 and the Moscow Treaty signed with Russia are important dynamics of the process. Regarding the Azerbaijani aid, claims that there is no aid from Azerbaijan, that the amount of aid is low, or that the aid made by Russia is Azerbaijani aid remains groundless. Azerbaijan is in cooperation with Anatolia both with its means and for the transfer of aid from the Soviets. It should be considered in the context of the national interests of the states that Azerbaijan should act cautiously about the amount and time of the aid to be given at the beginning. Beyond that, it is a necessity to assess by taking into account the financial strength of Azerbaijan.

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ MÜLTECİ ÖĞRENCİLERİN VE AİLELERİNİN PANDEMİ SÜRECİNDE YAŞADIKLARI ZORLUKLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

THE CHALLENGES OF REFUGEE STUDENTS UNDER TEMPORARY PROTECTION AND THEIR FAMILIES DURING THE PANDEMIC PROCESS AND SOLUTION SUGGESTIONS

Arzu TUNCEL

Ahmet Yesevi Üniversitesi Eğitim ve Beşeri Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetim ve Denetim Yüksek
Lisans arzu.9704@hotmail.com orcid.org/0000-0002-8812-4176

Abstract

During the pandemic process, great difficulties and difficulties have been experienced all over the world. In order to determine the difficulties experienced by refugees under temporary protection in our country, where refugees are densely populated due to its geographical location. This research has been done. The aim of this study is to reveal the parent's thoughts of the difficulties experienced by refugees under temporary under pandemic condition. The model of the research is Scanning Model. The research model was applied by using semi-structured questions from the in-depth interview technique with the participation of refugee parents. Purposive sampling method was used in the research. For this purpose Şafaktepe Primary School, where the refugee students are educated and where the researcher is worked, was chosen. In this research, five refugee parents were interviewed. Content analysis technique was used in the analysis of the data obtained with the interviewed forms. According to the research findings, families under temporary protection status stated that they barely make a living under normal conditions and their house was rent and Works were at a minimum level. In addition, the need for tablet or computer for an extra internet fee increase the family's economic expenses more and this situation caused unrest in the family.

Keywords: Primary school, refugee student, parent, epidemic.

Öz

Pandemi sürecinde tüm dünyada büyük zorluklar ve sıkıntılar yaşanmıştır. Coğrafi konumu nedeni ile mültecilerin oldukça fazla olduğu ülkemizde de yaşayan geçici koruma kapsamındaki mültecilerin yaşadıkları zorlukların neler olduğunu belirlemek amacıyla bu araştırma yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı geçici koruma kapsamındaki mültecilerin pandemi şartlarında yaşadıkları zorlukların neler olduğunu, velilerin bu süreç ile ilgili düşüncelerini ortaya koymaktır. Mülteci velilerin katıldığı derinlemesine mülakat tekniğinden yarı yapılandırılmış sorular kullanılarak tarama modeli uygulanmıştır. Araştırmada amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla araştırma için mülteci öğrencilerin yoğun olarak eğitim aldığı, aynı zamanda araştırmacının da çalıştığı Ankara İli Mamak İlçesi Şafaktepe İlkokulu seçilmiştir. Araştırmada 5 mülteci veli ile görüşülmüştür. Görüşme formları ile elde edilen verilerin analizinde içerik analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre geçici koruma statüsünde olan aileler normal şartlarda geçimlerini zor karşıladıklarını, evlerinin kira ve işlerinin asgari ücret seviyesinde olduklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında ekstra internet ücreti, tablet ya da bilgisayar ihtiyacı ailenin ekonomik giderini bir kat daha artırmış ve bu durum aile içinde huzursuzluğa neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İlkokul, mülteci öğrenci, veli, pandemi

GİRİŞ

Dünya genelinde sayısal verilere baktığımızda 70 milyar mülteci olduğu kayıtlara girmiştir. The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) tarafından raporlanan 70 milyonluk mültecinin yaklaşık 17 milyonu çocuklardan oluşmaktadır (UNHCR, 2020). Son yıllarda mülteci çocukların sayısının artmasıyla, okullarda mülteci çocuklara yönelik uyum çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Suriye’de devam eden iç savaş neticesinde yüzyılın en büyük göç dalgasına maruz kalan Türkiye, birçok sorunun da beşiği haline gelmiştir. 2020 verilerine baktığımızda, Türkiye’ye gelen mülteci sayısı 3,6 milyon olup bunların 1,7 milyonu çocuktur (UNHCR, 2020).

Son 10 yılda Suriye’nin iç siyasal yapısından kaynaklanan savaş halinden dolayı, Türkiye’nin sınır kapılarını açması ve neticesinde yoğun bir şekilde gelen göç dalgasıyla birlikte birçok problem de beraberinde ortaya çıkmıştır. Türkiye, coğrafi konumu nedeni ve insani yardım politikasıyla komşu ülkeleri arasında göç alan ülke haline gelmiştir (İçduygu, 2014). Göç kavramı çeşitli kaynaklarda farklılık gösterse de en genel anlamıyla Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından tanımlanmıştır. Bu tanımlamaya göre zamanı, yapısı ve sebebi ne olursa olsun insanların bir yerden başka bir yere taşınması ve bundan dolayı ortaya çıkan nüfus hareketliliğine göç denilmektedir (IOM, 2011). Göç olgusunu, alınan bir karar sonrası atılan adım olarak nitelendirebiliriz fakat bu kararda tüm aile bireylerinin onayı şart değildir. Bu açıdan Giani (2006) tüm aile bireylerinin etkilendiği göç olgusundan, alınan kararda kendisine hiç danışılmayan, pasif konumda olan çocukların en çok etkilenen kesim olduğunu söylemiştir. Göç yoluyla gelen mültecileri birçok sorun beklemektedir. Bunların en önemlileri; Maslow’un “İhtiyaçlar Piramidi”nden beslenme daha sonra barınma ve güvenlik gelmektedir. Göç olayından en çok etkilenen, pasif durumda olan bireyler yani çocukları ise eğitim sorunu beklemektedir. Göç eden kişilere literatürde mülteci denilmektedir. Kendi ülkelerinde savaş, şiddet ya da siyasi suçtan dolayı, ülkelerini terk etmek zorunda kalan mülteciler ile benzer durumlarda olan kişilere ise Batıda Latince ismi olan refugee denilmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün Geçici Koruma Statüsünde olan kişileri tarif ederken onların insani haklarıyla ilgili kriterleri de belirtmiştir. Bu kriterlere göre;

- Geçici Koruma Kapsamındaki kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması,
- Güvenli yerlere yerleştirilmesi,
- Ülkelerine geri gönderilme yasağının getirilmesi.

Bu şartlar ile Geçici Koruma Statüsünde olan kişilerin, ev sahibi olan ülkelerde güvenli bir şekilde kalmaları sağlanacaktır. Bu amaçla Türkiye son dönemlerde Dünya’da örnek bir yer teşkil etmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün raporuna göre; Türkiye’ye son dönemlerde Suriye’den göç yoluyla gelen mülteciler geçici koruma kapsamına alınmış ve her türlü insani ihtiyaçları karşılanmıştır. Geçici koruma kapsamı her şekilde uygulanan bir uygulama olmayıp acil durumlarda, insani şartlar ışığı altında uygulanmaktadır. Dünya’daki mülteci ve göçmen çocuklarının yaşamış oldukları sorunlar, Türkiye’deki mülteci çocukların yaşamış oldukları sorunlarla benzerlik göstermektedir (Moralı, 2018). Geldikleri ülkenin dilini konuşamayan mülteci çocuklar, arkadaşları arasında kendini ifade edememekte ve öğretmenleriyle etkili iletişime girememektedirler (Tunç, 2015). Çoğu mülteci çocuk dil yetersizliğinden dolayı sınıf içinde diğer öğrenciler tarafından anlaşılılmamaktadır. Ayrıca dil yetersizliği, öğrencilerin sınavlarda düşük puan almasına ve derslerinde yeterli düzeye erişememesine de sebebiyet vermektedir (Maadad ve Matthews, 2018). Araştırma sonuçları Topçu, Türk, Ertan-Kantos’un (2018a), Topçu, Türk, Ertan-Kantos (2018b) Toker-Gökçe ve Acar(2018), Ertan- Kantos’un(2021) yılında yaptığı araştırma bulgularıyla da

uyumludur. Belirtilen araştırmalarda mülteci öğrencilerin ekonomik zorluklar yaşadığı bulunmuştur. Ayrıca, İstanbul Sultanbeyli ilçesinde yapılan bir araştırmaya göre mültecilerin %40,7'si 7-10 kişi, %43,1'i 4-6 kişi, %10,5'i 11-15 kişi ve %5,7'i 1-3 kişi aynı hanede kalmaktadır (Süleymanov, 2016). Mültecilerin en önemli sorunları arasında güvenlik, sağlık ve eğitim gelmektedir. Ev sahibi ülke ile mülteciler arasında uyuşmazlık olarak ön plana çıkan ihtiyaç ise eğitimidir. Bu uyum sorunu çocuklarda meydana gelmekte, çocuklar ise bu sorunu en belirgin olarak okullarda yaşamaktadırlar. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de yapılan akademik bir çalışmada; göçmen öğrencilerin uyum sürecinde en etkilendikleri yerlerin okullar olduğu tespit edilmiştir (Mosselson, 2006). Mülteci yetişkinlerin dil probleminin çok da önemli olmadığı görülmektedir. Çünkü bir başkasıyla iletişim kurma ya da Türkçe dilini konuşma zorunluluğunu hissetmemektedirler. Mülteci çocuklar için ise durum aynı değildir. Onlar toplumsallaşmanın temeli olan okullarda kendi akran gruplarıyla iletişim halinde olma ve derslere katılma sürecinde en başta dil faktörüyle karşılaşmakta ve bundan dolayı da uyum sorunu yaşamaktadır. Diğer bir uyum sorunu ise kültürel farklılaşmadır. Ev sahibi ülkenin çocukları ile mülteci çocuklar arasında dil, kültür, günlük yaşantı ve ekonomik olarak uyuşmazlık yaşanmaktadır. Bu açıdan bu uyuşmazlığı ortadan kaldırmak için okullara büyük görevler düşmektedir. Okulların ise temel eğitim seviyesinde ilkökul kademesinde önemli görevleri bulunmaktadır. Mülteci çocukların en büyük sorunu olan dil problemi ilkökullarda çözülebilmeli ve dil sorununu halleden çocukların diğer sorunlarını çözmeye kolaylık yaşamaları sağlanmalıdır. Son dönemlerde Türkiye'de yapılan eğitimler sonucunda ve ilkökul seviyesine sağlanan katkılardan dolayı toplumsal uyum süreçleri desteklenmektedir. Toplumsal uyum sürecinde ise ülkenin eğitim politikaları ışığında Kapsayıcı Eğitim Modeli uygulanmaktadır. Kapsayıcı Eğitim ile birlikte mülteci çocuklarının uyum süreci aileleriyle birlikte ele alınmış olup sadece çocukların değil ailelerinde karşılaştığı sorunlara çözüm önerileri bulunmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın amacı; mülteci çocukların okullarında, özellikle pandemi şartlarında yaşamış oldukları zorlukları ele alıp incelemektir. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki geçici koruma statüsünde olan, savaş ortamından Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan aileler ve çocukları psiko-sosyal açıdan tramva yaşamaktadır. Bu tramva çoğu çocuk da içine kapanıklık olarak ortaya çıkmaktadır. Bu içe kapanıklığı tetikleyen unsur ise dil faktörüdür (Özer ve Şirin, 2013). Mülteci çocukların okul ortamında ya da okul dışı hayatında yaşamış oldukları zorluklar konulu birçok araştırma yapılmıştır. Bizim bu çalışmamızı diğerlerinden ayıran faktör ise içinde bulunduğumuz küresel sağlık problemi olan Pandemi ve bununla birlikte ortaya çıkan Pandemi şartları yani kısıtlamaların mülteci çocukların yaşamış oldukları zorlukları hangi ölçüde daha da zorlaştırmakta ve bu alanda nasıl çözüm önerileri sunulabilmekte olduğunu araştırmaktır. Dolayısıyla araştırmanın amacına ulaşmak için Pandemi şartlarını da göz önünde bulundurulacak olup, Pandemiden dolayı eğitimin uzaktan olması da dikkate alınıp, zorluklara bu açıdan bakılacaktır.

Tüm dünyada ortaya çıkan pandemi ve bu süreçte yaşanan zorluklar elbette ki mülteci çocukları ve ailelerini de fazlasıyla etkilemiştir. Bu açıdan bu çalışma, mülteci ailelerin yaşamış olduğu zorlukları, pandeminin zor şartlarını da hesaba katarak çözüm önerileri sunacaktır.

Bu çalışmanın genel amacı geçici koruma kapsamındaki mültecilerin pandemi şartlarında yaşadıkları zorlukların neler olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Pandemi sürecinde mülteci çocukların uzaktan eğitim ihtiyaçları hangi şartlarda gerçekleşmektedir?



- Pandemi şartlarından dolayı okul ortamından uzak kalan mülteci öğrenciler psiko-sosyal yönden nasıl etkilenmişlerdir?
- Mülteci ailelerin pandemi şartlarında çocuklarına katkıları nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli ve deseni olarak araştırma tekniklerinden Nitel araştırma tekniği kullanılacaktır. Nitel araştırma tekniği; insanların doğal ortamda duygularını, tutumlarını ve davranışlarını anlamaya yarayan bir araştırma tekniğidir (Pathak vdd.,2013) Mülteci çocuklar ve ailelerinde katıldığı görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, yarı yapılandırılmış sorular kullanılarak, bizzat katılımcının soruların içinde olduğu araştırma modeli uygulanmıştır. Bu araştırma için 5 mülteci aileye görüşme tekniği uygulanmıştır. Bu modelin kullanılma amacı; araştırmanın problemi açısından betimleme tarzı çalışma olacağından, mülteci ailelerinin cevapları yorumlanarak çalışmanın genel çerçevesi çizilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın örnekleme olarak Amaçlı örnekleme yönteminden ölçüt örnekleme seçilmiştir. Ölçüt Örnekleme; örneklemin problemle ilgili olarak belirlenen niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşturulmasıdır. (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Bu açıdan örneklem olarak Ankara İli Mamak ilçesi Şafaktepe Mahallesi seçilmiştir. Şafaktepe İlkokulu'nun mülteci velilerinden seçilerek araştırma amacına uygun şekilde sınırlandırılmıştır.

Veri toplama araçları

Nitel araştırma yöntemi olarak veri toplama araçları en sık kullanılanı mülakat (görüşme), gözlem ve doküman analizi yer almaktadır (Patton,2002). Bu çalışmada da mülakat tekniği uygulanmıştır. Mülakat tekniğinde ise yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan derinlemesine mülakat tekniği uygulanmıştır. Derinlemesine mülakat tekniği ile araştırmacı, araştırmanın amacına yönelik katılımcılara sorular sorar; bir yandan da katılımcının izni ile ses kaydı eğer izin vermez ise kısa kısa not alarak araştırmanın veri toplama kısmını tamamlar (Patton,2002).

Verilerin toplanması

Veri toplama kısmında araştırmacı, görüşmeleri yüz yüze yapmıştır. Araştırmacı, araştırmanın hedefi doğrultusunda katılımcılara genelden özele doğru sorular sormaktadır. Araştırmacının burada dikkat etmesi gereken husus; soruların uzun olmamasıdır. Soruların uzun ve sürenin uzun olması katılımcıyı sıkabilir ve verilen cevapların güvenilirliği düşebilir. Bu açıdan her bir görüşmenin süresi 30 dk. olarak sınırlandırmıştır. Elde edilen mülakat raporları araştırmacı tarafından deşifre edilerek, her bir sorunun cevapları kümeleme yöntemi uygulanarak toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın analiz kısmında ise kümelenen cevaplar araştırmanın alt amaçlarına uygun olarak yorumlanmıştır. Analizde kodlama tekniğini kullanarak 5 mülteci veliden bahsederken 1. Veli

için (V1), V2, V3, V4 ve V5 olarak kodlanmıştır. Bu tekniği yapmamızdaki amacımız velinin ad ve soyadını kullanmamak ve böylece kişisel bilgilerin gizli kalmasını sağlamaktır.

Veri analizi aşağıdaki sıralamaya göre yapılmıştır. Bu sıralamaya göre;

- a. Verilerin deşifre edilmesi,
- b. Cevap verilen soruların sınıflandırılması,
- c. Verilen cevapların anahtar kavramlar ile örtüştürülmesi,
- d. Cevapların tema yöntemiyle sınıflandırılması,
- e. Temaların araştırmanın alt amaçlarına göre analiz edilmesi,
- f. Genel olarak araştırma sorularından elde edilen cevapların yorumlanması,
- g. Elden edilen cevapların ve temaların literatür kısmındaki alan çalışmalarıyla karşılaştırılarak analiz edilmesi,
- h. Tüm bu analizlerin betimlenerek yazıya geçirilmesidir.

Bulgular

Araştırmanın bu kısmında elde edilen görüşme tutanakları, sayısal olarak değerlendirilerek yorum kısmı ile bağlanmıştır.

Katılımcılara ilk ve ikinci soru bir arada yöneltilmiştir.

Ne zamandan beri ülkemizdesiniz? Hane halkı kaç kişiden oluşmakta? Eşiniz ya da evde çalışan kimse var mı? Ailenizin ekonomik geliri nasıl?

V1 Cevabı: “2 yıl oldu buraya geleli.6 kişiyiz.4 çocuğum var. Eşim çalışıyor siteler de mobilyacı da işçi olarak çalışıyor. Evimiz kira. Çocuk yardımı alıyoruz. Eşim asgari ücretle çalışıyor.”

V2 Cevabı:“Bu yıl geldik.3 kişiyiz.2 çocuğum var. Eşim vefat etti. Kayınlarımın yanına geldim ama destek çıkmadılar. Çocuk yardımı alıyorum. Apartman temizliyorum, temizliğe gidiyorum. Çok şükür.”

V3 Cevabı: “1,5 yıl oldu.7 kişiyiz.5 çocuğum var. Birisi 2 yaşında, biri 4 yaşında, biri bu sene 1.sınıfa başladı. Diğerleri de 4.sınıf. Eşim çalışıyor bir inşaatta işçi olarak çalışıyor. Evimiz kira. Ekonomik durumumuz da kimseye muhtaç değiliz.”

V4 Cevabı: “3 yıl oldu buraya geleli.5 kişiyiz.2 çocuğum var.1 de eşimin annesi. Eşim çalışıyor lokanta da garsonluk yapıyor. Evimiz kira. Çocuk yardımı alıyoruz. Eşim asgari ücretle çalışıyor. Pandemi de olunca işe geçici gidip geliyor.”

V5 Cevabı:“5 yıl oldu.4 kişiyiz.2 çocuğum var. Birisi 2 yaşında, biri bu sene 1.sınıfa başladı. Eşim çalışıyor tesisatçı, bir inşaatta işçi olarak çalışıyor. Evimiz kira. Ekonomik durumumuz da orta.”

Katılımcılara üçüncü soru yöneltilmiştir.

Evinizde bilgisayar, tablet, televizyon ve akıllı telefon gibi teknolojik aletler var mı?

Bu soru kapsamında velilerin cevapları doğrultusunda hepsinin evinde bilgisayar, tablet, TV ve akıllı telefonlardan birinin olduğunu söylediler. Bu teknolojilerden ise çoğunda TV ve akıllı telefon varken velilerin ikisinde ise hem TV hem de tablet olduklarını söylediler.



Katılımcılara dördüncü soru yöneltilmiştir.

Pandemi süresince okula gidemeyen çocuklarınız evinizdeki teknolojik aletleri kullanarak eğitimlerine devam edebildiler mi?

Velilerin çoğu bu soruya çocuklarının yaş aralıkları yakın olduğu için uzaktan eğitim dersleri çakışmakta ve biri dersteysen diğeri dersinde geri kaldığını söylemektedirler. Yaşadıkları zorluklar arasında cevapların çoğu velilerin bu süreçte internet paketlerinin yetmediğini dile getirmektedirler. Velilerin bu süreçte çocukları için eğitimlerinin aksadığını söylemektedirler ve bunun için aile içi huzursuzluklar ve maddi külfette artmaktadır. Bu durum çocukların eğitim hakkını zedeleyen bir durumdur. Oysaki mültecilerin, göçmenlerin ve geçici koruma statüsünde olanların kendi ülkeleri tarafında hakları korunmayan ya da kendi ülkeleri tarafında diğerk ülkelere göç etmek zorunda bırakılan kişilerin hakları uluslararası hukuk tarafında kortuma altına alınmıştır. Birleşmiş Milletler çocuk hakları sözleşmesinde anne ve çocuğun özel ilgi görme hakkına ve ebeveynlerin çocuklarının hangi meslek dalında eğitim alma konusunda karar verme hakkına sahip olduğu tanımlanmıştır (UNICEF, 1989). Bu açıdan Türkiye'ye gelen mülteci çocukların eğitim danışmanlığını yürüten aileler ile sürekli iletişimde olunmalıdır. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki geçici koruma statüsünde olan çocuklar savaş ortamından Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan aileler ve çocukları psiko-sosyal açıdan travma yaşamaktadırlar (Özer ve Şirin, 2013). Çocukların eğitimden uzak kalması bu durumu daha da derinleştirebilir.

Katılımcılara beşinci soru yöneltilmiştir.

Bu süreçte eğitimlerinden geri kaldılar ise bu durumu çözmek için neler yaptınız?

V1 Cevabı: “Eşim canlı ders olduğu günler telefonu eve bırakıp gidiyordu. Yani haftanın 3 günü işe telefonsuz gidiyordu. Bizim tüm iletişimimiz kopuyordu.”

V2 Cevabı: “Bir şey yapmadık.”

V3 Cevabı: “İnternet paketi aldık sık sık ama o da çok para. Yeri geldi alamadık.”

V4 Cevabı: “Bir şey yapamadım”

V5 Cevabı: “İnternet paketi aldık ama o da bizi maddi anlamda çok zorladı.”

Mülteci çocuklar ile ilgili yapılan araştırmalarda; uyum sorunlarının en çok okul ortamında olduğu sonucuna varılmıştır (McBrien, 2005; Olsen, 2000; Trueba, 1990). Mülteci çocukların yaşadıkları uyum sorunu, okulda karşılaştıkları problemlerin daha geç çözülmesine sebep olduğu gibi topluma uyum sağlama süreçlerinin gecikmesine de sebep olmaktadır. Bu sıkıntıların nasıl geçeceği ile ilgili sorular sorulduğunda; velilerin bir an önce okulların açılmasını istedikleri gözlemlenmiştir. Bazı veliler bir tablet olsa problemin ortadan kalkacağını ve internetin ücretsiz olması durumunda sorunlarının kalmayacağını söylemektedirler.

Sonuç ve Tartışma

Dünya'nın başlıca sorunlarında biri olan mülteci sorunu Türkiye'de de ilk sırada yerini almıştır. Okul çağındaki çocukların uyum süreci uzun vadede büyük bir probleme dönüşmüştür. Çözüm önerileri olarak uyum sınıflarının oluşturulması, uyum paketi ve programlarının devreye



girmesi uygulansa da yeterli düzeyde yol alınamamıştır. Türkiye’de hali hazırda sorun haline gelen mülteci ailelerin ve çocukların problemleri gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye’nin gündemde olan ekonomik sıkıntılarını ve diğer tam anlamıyla çözemediği problemlerin yanında mültecilerin problemleri de olumsuz yönde katkı sağlamaktadır.

Yaptığımız bu çalışmada geçici koruma statüsünde olan mülteci aileler ile pandemi sürecinde yaşadıkları zorlukları ele aldık. Veliler, Türkiye’ye geveli 1-5 yıl arasında ve hane halkı sayısı ise 3-7 kişi arasındadır. Velilerin ekonomik gelirleri arasında dördünün eşi sağ ve asgari ücretle çalışmakta diğerinin ise eşi vefat etmiş ve apartman temizliği ile geçimini sağlamaktadır. Pandemi şartlarında Türkiye uzaktan eğitime geçme kararı almış ve temel eğitim seviyesi, ortaöğretim ve yükseköğretim seviyelerinin hepsi uzaktan çevrimiçi eğitim vermeye başlamışlardır. Uzaktan eğitimle birlikte sorunlar teker teker kendini göstermeye başlamıştır. Başlangıçta EBA TV üzerinden devam eden uzaktan eğitim, daha sonra internet, bilgisayar ya da tabletler üzerinden yapılmıştır. Durum bu şekilde olduğunda ekonomik durumu yeterli olmayan ailelerde sorunlar çıkmaya başlamıştır. Yapılan araştırma neticesinde geçici koruma statüsünde olan aileler normal şartlarda geçimlerini zor karşıladıklarını, evlerinin kira olduğunu ve işlerinin asgari ücret seviyesinde olduklarını belirtmektedirler. Bunun yanında ekstra internet ücreti, tablet ya da bilgisayar ihtiyacı, ailenin ekonomik giderini bir kat daha artırmış ve bu durum ise aile içinde huzursuzluğa neden olmuştur. Pandemi sürecinde yaşanan sorunlar mülteci öğrencilerin var olan sorunlarını daha da derinleştirmiştir. Derinleşen sorunun çözümü için sivil toplum örgütleri, kamu kuruluşları ortaklaşa çalışmalıdırlar. Bu soruna yönelik bilimsel araştırmalara ihtiyaç olduğu da açıktır.

KAYNAKÇA

IOM. (2011). Glossary on migration, International Migration Law Series No. 25. [Onlinehttps://www.iom.int/key-migration-terms](https://www.iom.int/key-migration-terms) (Erişim tarihi: 21.11.2020).

İçduygu, A. (2014) Türkiye’ye yönelen uluslararası göç hareketi, İstanbul Koç Üniversitesi, Göç Araştırmaları Merkezi

Ertan Kantos, Z. (2021). Mülteci öğrencilere Türkçe okuma yazma öğretiminde akran ve veli desteği ile ilgili nitel bir çalışma. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(2), 622-631.

Giani, L. (2006). Migration and education: Child migrants in Bangladesh. <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=mwp33.pdf&site=252>

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020). <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumanin-unsurlari>.

Maadad, N & Matthews, J. (2018). Schooling Syrian refugees in Lebanon: Building hopeful futures. *Educational Review*, 1-16. <https://doi.org/10.1080/00131911.2018.1508126>

McBrien, J. L. (2005). Educational needs and barriers for refugee students in the United states: a review of the literature. *Review of Educational Research*, 75(3), 329-364.

Moralı, G. (2018). Suriyeli mülteci çocuklara türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde karşılaşılan sorunlar. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*.

Mosselson, J. (2006). Roots and Routes: A re-imagining of refugee identity constructions and the implications for schooling. *Current Issues in Comparative Education*, 9 (1), 20-29



Olsen, L. (2000). Learning english and learning America: immigrants in the center of a storm. *Theory Into Practice THEORY PRACT*, 39, 196-202. https://doi.org/10.1207/s15430421tip3904_2

Özer, S, & Şirin, S. R. (2013). Suriyeli mülteci çocuklar-saha araştırması sonuç raporu. *İstanbul*.

Pathak, V., Jena, B., & Kalra, S. (2013). Qualitative research. *Perspectives in Clinical Research*, 4(3), 192. <https://doi.org/10.4103/2229-3485.115389>.

Trueba, H. (1990). The role of culture in literacy Acquisition. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 3(1), 1-13.

Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.

Topcu, Z., Türk, M. ve Kantos, Z. E. (2018a). Türkiye'de bulunan mültecilerin karşılaştıkları sorunlar ile ilgili nitel bir çalışma. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 191-206

Topcu, Z. ; Türk, M.; Kantos, Z. E. (2018b). "Suriyeli Sığınmacı Öğrencilerin ve Velilerinin Benlik Saygısı Analizi" 2. *Uluslar arası İpekyolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu*, 20-22 Eylül, Nevşehir.

Toker Gokce, A., & Acar, E. (2018). School principals' and teachers' problems related to the education of refugee students in Turkey. *European Journal of Educational Research*, 7(3), 473-484.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2003). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. SAGE.

Süleymanov, A. (2016). Suriyeli mülteci çocuklarla el ele projesi, Sultanbeyli İlçesindeki Suriyelilerin Yaşamı

Resmî Gazete. (2016). Yabancılar ve uluslararası koruma kanununun uygulanmasına ilişkin yönetmelik. İçişleri Bakanlığı. Sayı: 29656

UNHCR (2020). Figures at a glance. online: <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> (Erişim tarihi: 20/11/2020).

UNICEF(1989).Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. Online:<https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dai%C3%B6zle%C5%9Fme> (Erişim tarihi: 20/11/2020).

UNESCO., (2008). The impact of global migration on the education of young children (Research Report No. 43). Online: <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001629/162977e.pdf> (Erişim tarihi: 28/11/2020).

EXTENDED SUMMARY



1. Introduction

When we look at the numerical data around the world, it has been recorded that there are seventy millions and more refugees. According to the report of UNHCR(The United Nations High Commissioner for Refugees) approximately seventeen million of refugees are children (UNHCR,2020). In recent years, with the increase in the number of refugee children, adaptation studies have started to be carried out for refugee children in schools. As a result of the ongoing civil war in Syria, many problems have arisen in Turkey, which has been exposed to the largest migration wave of the century. When we look at the 2020 data, the number of refugees coming to Turkey is 3,6 million and 1 million of them are children (UNHCR,2020). Although the concept of migration differs in various sources, it has been defined in the most general sense by the International Organization for Migration (IOM) According to this definition, the migration is the movement of people from one place to another, regardless of the time structure and reason, and the resulting population mobility (IOM,2011). According to Giani (2006), in the immigration decision in which all family members are affected, the children who are placed passively who have never received a consultant are the most affected class, immigrant families face many problems in the country they arrived at. The most important of these are from Maslow's pyramid of needs; nutrition, shelter and security. The children who are most affected by the migration, on the other hand, meet the education problems. Immigrants are called 'mülteci' in the literature. In the west, it is defined as the Latin name 'refugee'. This study will not only deal with the difficulties faced by refugee students under temporary protection and their families, but will also deal with the recent impact of powerful COVID-19 disease all over the world and the pandemic conditions it has brought. It is unthinkable that refugee children and their families are not left behind, while the host Turkish people are facing many difficulties due to the pandemic. In this respect, this study will offer solutions by taking into account the difficulties experienced by refugee families and the difficult conditions of the pandemic. In the research, the difficulties that refugee children have experienced in the school environment in Turkey and by adding it to the pandemic conditions will be discussed. A lot of research has been done on the difficulties that refugee children experienced in and out of the school. The factor that distinguishes our work from others is that, we are investigated to what extent the pandemic, which is a global health problem, and pandemic restrictions make it difficult for refugee children, and we try to find solutions in this area. Therefore, in order to achieve the purpose of the research, it will be necessary to take into account the pandemic conditions and difficulties of online education (Tunç,2015) many refugee students are discriminated because of their language inadequacy and their teacher's poor proficiency with them. Language inadequacy, which brings with it many problems, causes students to get low scores in exams and not to reach a sufficient level in their lessons (Maadad and Matthews,2018).

As a result of the research, families with temporary protection status said that their houses were rented and they were at the minimum subsistence level. In addition, the need for an extra internet fee, tablet or computer has increased the family's economic expenses a little more, and this has caused unrest in the family. The difficulties experienced during the pandemic process have deepened the existing problems of refugee. Non-governmental organizations and public institutions should work together to solve the deepening problem. Researchers can conduct research using different research techniques to reveal the problems experienced by refugee students.

2. Method



Qualitative Research Technique, one of the reserach techniques, will be used as the model and design of the research. Purposive Sampling Method was chosen as the sample of the research. As a sample Şafaktepe, a district of Mamak in Ankara was selected. The research was limited in accordance with its purpose by choosing from refugee parents of Şafaktepe Primary School. As a Qualitative Research Method, there are data collection tools, the most frequently used ones are the interview, observation and document analysis (Patton,2002).The interview method was also used in this study. In-Depth interview technique consisting of semi-structured questions was applied in the interview technique. In the data collection part, the researcher had the interviews face to face. For the aim of the research, the researcher asks the participants from general to specific questions. In the analysis part of the research, the clustered answers were interpreted in accordance with the sub-purposes of the research.

3. Findings, Conclusion and Discussion

In this study, we discussed the difficulties faced by refugee families under temporary protection status during the pandemic process. The parents have been in Turkey between 1 and 5 years and the number of family members between 3 and 7 people.The economic income of the parent's is generally as follows.Four women's husbands are alive and they work with minimum income. The other woman's husband as past away and she makes a living by cleaning the apartment she lives in.The problems experienced by refugee and migrant children in the world are similar to the problems they have experienced in Turkey (Moralı,2018). These problems are followings.Refugee children who can not speak the language of the country they live in,cannot Express themselves to their friends and they can not communicate effectively with their teachers (Tunç,2015). Many refugee children are discriminated because of their language inadequacy, language inadequacy which brings with it many problems,causes students to get low scores in exams and not to reach a sufficient level in their lessons(Maadad and Matthews,2018).

As a result of the research families with temporary protection status state that they hardly make a living under normal conditions, and their house is rent and their works are at a minimum level. In addition the need for a tablet or computer for an extra internet fee increase the family's economic expenses more and this situation caused unrest in the family. The problems experienced during the pandemic process have deepened the existing problems of refugee students. Non-governmental organizations and public institutions should work together to solve the deepening problem. The reserachers can make research using different research techniques to reveal the problems experienced by refugee students

In this study, we discussed the difficulties experienced by refugee families who are at the temporary protection status during the pandemic process. Parents came to Turkey between 1 and 5 years and the number of the family member is between 3 and 7 people. The economic income of the parents is as follows for women's husbands are alive and they work for a minimum income. The other woman's husband has passed away and she makes a living by cleaning the apartment she lives in. The problems experienced by refugee and migrant children in the world are similar to the problems they have experienced in Turkey (Moralı,2018). These problems are following: the children who can not speak the language of the country they live in cannot express themselves and they cannot communicate effectively with their teachers.



TOPLUMSAL DEĞİŞİM BAĞLAMINDA ARABESK KÜLTÜR VE MEDYA
ARABESCUE CULTURE AND MEDIA IN THE CONTEXT OF SOCIAL CHANGE

Dr. Öğr. Üyesi Şebnem GÜR SOY ULUSOY

Dr. Öğr. Üyesi Çağla KAYA İLHAN

İstanbul Gelişim Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü

sgursoy@gelisim.edu.tr, cakaya@gelisim.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3288-6857 ORCID: 0000-0003-4674-1851

Abstract

Migration from rural areas to cities for better opportunities, which emerged as a result of industrialization that started with the 1950s, brought about the transformation and change of urban life. A new cultural environment and living space has emerged as a result of the merging of the culture of rural areas or villages with the culture of the city. In particular, increasing production has also revealed the concepts of consumption. In this new consumption environment, the situation of differentiation between those who have what they want and those who cannot have brought about a cultural distinction. Arabesque culture found its place in this social structure as a form of rebellion and self-expression that emerged at the end of the 1970s. Within the scope of the research, the emergence of arabesque culture and the reasons for losing its effect today were investigated by using a fully structured in-depth interview technique with people who witnessed this period. As a result of the research, it was concluded that the effects of arabesque culture decreased with the increase in diversity and the emergence of popular culture with the start of private television broadcasting in the 1990s.

Keywords: *Migration, Media Studies, arabesque culture, urbanization, socialization, consumer society, cultural change*

Öz

1950'li yıllarla beraber başlayan sanayileşmenin sonucu olarak ortaya çıkan kırsal kesimden daha iyi olanaklar için kentlere göç etme durumu kentsel yaşamın dönüşüm ve değişimini de beraberinde getirmiştir. Kırsal kesim veya köylerin sahip olduğu kültürün, şehir kültürüyle birleşmesi sonucu yeni bir kültürel ortam ve yaşam alanı ortaya çıkmıştır. Özellikle artan üretim beraberinde tüketim kavramlarını da ortaya çıkarmıştır. Bu yeni tüketim ortamında istediklerine sahip olanlar ve olamayanlar arasında ortaya çıkan farklılaşma durumu kültürel bir ayrımı da beraberinde getirmiştir. Arabesk kültür bu toplumsal yapının içinde 1970'li yılların sonunda ortaya çıkan bir isyan ve kendini ifade etme biçimi olarak toplumsal yapı içinde yer bulmuştur. Araştırma kapsamında bu döneme tanıklık eden kişilerle tam yapılandırılmış derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak arabesk kültürün ortaya çıkışı ve günümüzde etkisini kaybetme nedenleri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda 1990'lı yıllarda özel televizyon yayıncılığının başlamasıyla birlikte çeşitliliğin artması ve popüler kültürün ortaya çıkmasıyla arabesk kültürün etkilerinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Göç, Medya Çalışmaları, arabesk kültür, kentleşme, toplumsallaşma, tüketim toplumu, kültürel değişim*



GİRİŞ

1927 yılında gerçekleşen ilk nüfus sayımının sonucuna göre Türkiye’de 13,6 milyon kişi yaşamaktadır. Günümüzde ise bu sayı 80 milyon dolayına ulaşmış olup bu nüfusun yüzde 80’i kentlerde, yüzde 20’si ise kırsal alanda yaşamaktadır. Bu durum geçen süre içerisinde Türkiye’de hızlı bir nüfus artışının yaşanmasının yanı sıra, köyden kente göçün de yüksek oranda olduğunu göstermektedir (Eğilmez, M. 2018:169).

Sanayileşme sürecinin kentleşme ile ilişkisi olduğu görülmektedir. Sanayi toplumuna geçiş süreci ile birlikte köyden kente göç artmıştır. Kentlerde kalabalıklaşan kitleler gecekondu ve dar alanlarda sıkışmış hayatlar yaşamaya başlamıştır. Kentleşmenin ilk somut adımını ifade eden “göç”le birlikte, göç eden dargelirli nüfusun barınağı olan gecekondu ve bu nüfusun sosyalleşmesini ifade eden “gecekondulaşma” süreci ortaya çıkmaktadır. Bu durum “Arabeskleşme” olarak da vasıflandırılmaktadır. Çünkü bu nüfus ne kır özelliklerinden arınabilmekte ne de kent özelliklerini tam olarak benimseyebilmektedir. Bireyler artık kır kültürüyle kent kültürünün kesiştiği noktada durmaktadır (Şallı, 2017: 67-68). Kentleşmenin ilk anlamı ve adımı göç ile birlikte göç eden kitlenin yerleştiği gecekondulaşma sürecidir. Bu gecekondulaşma göç eden kitlenin sosyalleşme sürecini de ifade etmektedir. Çünkü bu nüfus ne kırsal kesim özelliklerinden arınabilmektedir ne de tam olarak kent kültürünü benimsiyebilmektedir. Bu kitle kırsalla kent kültürünün kesiştiği nokta da durmaktadır. Bu durumda yeni bir kültürün ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Çarpık kentleşme ile yoz bir yaşam biçimi ortaya çıkmaktadır. Özellikle argo ve kaba anlatım kent dilinin içinde yaygın hale gelmektedir. Kentleşme sürecinin bir çok değişimlere neden olduğu görülmektedir. Bu süreçte dile sözcük akışında da toplumsal anlamda değişim olmuştur. Özellikle yerel ağızdan ölçünlü dile sözcük girişi olmuştur. Yerel kitlelerin kullandığı içtenlikli anlatımın ölçünlü dile aktarılması ile birlikte kaba olarak nitelebilecek bir iletişim türü yaygınlaşmıştır. Kent yaşamının hızı ve acele yaşantısı içinde arabesk karma bir dil kültürü ortaya çıkmıştır. Yabancı sözcükler, kırsal kesimin dili birleşerek yeni bir dil ortaya çıkarmıştır (Kocaman, 21-22).

Göç

Küreselleşen dünyada göç kavramı özellikle köyden kente göç irdelenen ve önem kazanan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Bodur Ün & Paydak: 2012, 187). Göçün değişen toplumsal yapı ve kentleşme olgularıyla da ilgisi bulunmaktadır. Göç tarih boyunca karşılaşılan bir süreç olmuştur. Tarihte sürekli olarak gözlemlendiği üzere göç değişmez olarak her toplumun yaşadığı bir gerçekliktir. İnsanların birlikte ya da ayrı olarak belli bir yerleşim alanında diğer yerleşim alanına coğrafi ve sosyal olarak yer değiştirmeleridir (Emeç, Üçdoğruk & Kümbül Güler, 2019: 785-786). Yer değiştirme durumu bazen sosyal bazen de coğrafi mecburiyetten kaynaklanmaktadır. Literatüre bakıldığında göç durumunun üç kavramla incelendiği görülmektedir. Fayda-maliyet, itici-çekici güçler, seçkinlik yaklaşımı olarak bahsedilen bu kavramlardan fayda yaklaşımına göre insanlar fayda sağlayacak mali koşullar oluştuğu takdirde göç etmektedirler (Sancar & Ambaş, 2020: 42). Özellikle kültürel değişim ve günümüz modernleşme durumları kitlelerin göç etme süreçlerini etkilemektedir. Göç etmek kültürel anlamda eğitim düzeyi yüksek bir kitle olan beyaz yaka çalışanların bir tercihi ve aynı zamanda işçi sınıfının da bir tercihi olarak görülmektedir. 1980’li yıllara kadar göçlerin gerçekleşme durumları özellikle provertery (işçi) göçleri olarak görülürken bu tarihten sonra özellikle yurt dışına göçlerin prekarya (beyaz yaka) göçleri olarak değişim gösterdiği görülmektedir. Göç kavramı irdelendiğinde kişilerin aile ve akrabalarının uzağına gideceği düşüncesinden yola çıkılarak gurbete gitmek, sefere gitmek, iltica, muhacir gibi kavramların yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir (Parin, 2019: 687).

Göçleri iki kısımda incelemek gerekmektedir iç ve dış göçler olarak. Özellikle iç göç araştırmalarına bakıldığında 1950'li yıllarla beraber artan üretim ve sanayileşme sonucunda kırsal alandan kente doğru gerçekleşen bir nüfus akışı söz konusudur (Kıran & Aker, 2019: 69). Göç toplumsal bir gerçeklik olarak görülmektedir. Göç canlıların hayatlarını devam ettirebilmeleri için yapılması gereken bir eylemdir (Özgen & Erbaş, 2018: 143). Bu anlamda bakıldığında göç kavramının tüm canlıların hayatında yer alan bir eylem olduğu görülmektedir. Daha iyi koşullara ulaşmak için bir mekandan diğerine gitmek olarak tanımlanabilir. Kırsal alandan kentsel alana doğru ilerleyen bu iç göç süreçleri bazı sorunlu veya olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. Bunların başında hızlı ve çarpık bir yerleşme ortamının ortaya çıkmış olması gelmektedir. Gecekonduleşme durumu da işte bu aşırı artan nüfusa yeterli konutun olmaması durumundan ortaya çıkmıştır (Savaş & Kemik, 2018: 147). Özellikle belli bölgelere artarak devam eden göç toplumsal anlamda belli bölgelerde insan nüfusunun artmasına ve bu bölgelerdeki yoğunlaşma ve gecekonduleşme sürecinin başlamasına neden olmuştur. İnsanların kırsal kesimden kentlere göç kararını etkileyen iki temel neden maddi imkanların daha fazla olması durumu ve eğitim amaçlı olarak görülmektedir (Özdemir, 2018: 1339). Çalışmak amacı ile yapılan göçlerin haricinde eğitim amaçlı göçlerde görülmektedir. Kendi yaşadıkları bölgede eğitim koşullarının yetersiz olması durumunda veya özellikle üniversite eğitimi için iç ve dış göçlerin yaşandığı görülmektedir. Ekonomik büyüme, iş gücündeki yetersizlik Avrupa'nın göçmen talebini arttırmıştır. Özellikle 2. Dünya savaşı sonrasında yoğun göçlerin nedenini bu durum oluşturmuştur (Tepealtı, 2019: 127). Özellikle 2000'li yıllarla birlikte dış göçlerin beyaz yaka çalışanlar arasında sıklıkla tercih edilen bir göç türü olarak ortaya çıktığı görülmektedir. İletişim ve ilişkilerinde göç süreçleriyle ilgisi bulunmaktadır. "Yerleşim yeri ve cinsiyet de anababalar ve çocukları arasındaki ilişkiyi etkileyen önemli bağlamsal değişkenler arasındadır" (Türk, 2019: 717).

Göç dünya tarihinde her çağda görülen bir yer değiştirme olayı olarak görülmektedir. Toplu göçler yerine günümüzde bireysel göçlerin artarak devam eden bir süreç olduğu belirtilebilir.

Kentleşme

1950'li yıllarla birlikte kırsal alandan kentsel alana doğru bir hareketlenme süreci başladığı görülmektedir (Yılmaz, 2012: 251). Bu hareketlenmenin temel nedeni kırsal kesimdeki yaşam ve iş olanaklarının yetersiz olmasıdır. İlk kurulmaya başladığı süreçten itibaren kentler, uygarlaşma sürecinde önemli bir yer tutmaktadır. Toplumun ihtiyaçlarını maksimum hizmetlerle yerine getirilmesi konusunda hizmet sunan mekanlar olarak görülmektedir. Kentleri bu anlamda bakıldığında sosyal ve kültürel olduğu kadar tarihi ve iktisadi anlamda da estetik mekanlar olarak nitelenebilir (Akyıldız, 2020: 190). Tarihi ve estetik mekanlar olan kentler toplumsal anlamda da önemli mekanlardır. Kentlerin özellikle eğitim almak isteyen genç nüfusunda yoğun olarak göç ettiği mekanlar olduğu görülmektedir. Eğitim ve kentleşme arasında da bağlantı olduğu belirtilebilir. Devletlerin proje ve sürdürülebilir projelere destek sağlaması ile kentleşme sürecine daha çok bütçe ve zaman ayrılacaktır. Bu sayede dünya genelinde de sürdürülebilirlik katkısı etkin olarak sağlanabilecektir (Sertyeşilışık, 2019: 20). Bu anlamda kentlerde eğitim yönünde de artan bir gelişme süreci söz konusudur. Kentleşme, kültür ve eğitim birbiriyle iç içe geçmiş bir değişim ve gelişim sürecini yaşamaktadır. Kentleşme ve kültür birbiriyle çok alakalı ve bağlantılı iki kavramdır. Kentleşme bu bağlamda hem kavram olarak hem de içerik olarak tanımlanabilir. Kentleşme ve kültürel değişim ve dönüşümde birbiriyle alakalı olarak görülmektedir (Aktulum, 2019: 32). Kültürel değişim süreci bağlamında özellikle toplumsal yapının kentleşme ile birlikte kültüründe bir değişim yaşandığı görülmektedir. Kentleşme kavramı tarihsel anlamda çok eski dönemlere dayanmaktadır. Küreselleşme ile birlikte artan kentleşmenin temel sebebi sanayileşmedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde sanayileşme süreçleri içerisinde kentleşme olgusu daha hareketlilik kazanmıştır. Sanayileşen ülkelerde kırsal bölgelerdeki nüfus azalırken kent nüfusu artmaktadır. Avrupa ülkelerinde kırsaldan kente göç sürecinin 1850'li yıllarda başladığı görülmektedir (Öztürk & Çalışkan, 2019: 680). Sanayileşme kavramı özellikle kırsal kesimde yaşayan kesimin iş bulmak ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla kentlere göç etmesi ile sonuçlanmıştır. Özellikle sanayi öncesi kentler ve sanayi sonrası kentler aşağıdaki tabloda detaylı olarak değişimleri ve içerikleri bağlamında anlatılmaktadır.



Tablo 1

Sanayi Öncesi Kentler Kapalı bir sınıf sistemi

- İnsanların ancak doğdukları sınıfın üyesi olabilmeleri
- Ekonomik gücün birkaç zengin aile veya loncanın elinde oluşu
- Emeğin işbölümünün başlangıcı, yeni tür malların yapılması ile ilgili oluşu
- Dinin sosyal normlara yaygın bir etkisinin olması
- Fiyat ağırlık ve ölçülerde sınırlı standartlaşma
- Nüfusun cahil ve iletişimin sözel olması
- Eğitimin elit bir kitleye yönelik olması ve bu kişilerin imtiyaz ve ayrıcalıklarına göre planlanıp uygulanması

Sanayi Sonrası Kentler

Açık bir sınıf sistemi İnsanın toplum içindeki yetenek ve başarılarıyla hareketlilik imkânına sahiptir.

- Açık rekabet sistemi
- Üretim mallarının teknolojisindeki hızlı ihtisaslaşma
- Laik anlayışıyla dinin etkisinin azalması
- Standartlaşmanın kanun ve geleneklerle zorunlu hale gelmesi İletişimin yaygınlığı ve kitle
- İletişim araçlarının kullanılması
- Eğitimin bütün kitleler de yaygın oluşu ve eğitimin toplumsal düzeninin sağlamasındaki etkinliği

Kaynak: Sjoberg, 1960: 23-28'den akt. Erkan, 2002: 50'den akt. Bozkurt & Ayfer, 2018: 146.

Dünyada da büyük metropollerin nasıl idare edileceği ve kültürel değişim süreçlerinin nasıl yönetileceği üzerinde durulan bir konudur. Dünyada büyük metropol kentlerin ve kent-bölgeler gibi adlandırılan mekansal yapıların nasıl yönetilip idare edileceği tartışma konusu olmaktadır. Kentsel yapılarda artan bir sermaye yapısı bulunmaktadır. Bunun nasıl idare edileceği ve yönetileceği özellikle sanayi sonrası toplum yapılarında en son tartışılan konulardan biri olmaktadır (Şahin, 2018: 3).

Arabesk Kültür Kavramı ve Medyadaki Yansımaları

“Arabesk” terimi; müzik, sinema ve mimari olmak üzere çeşitli alanlarda kullanılmasının yanı sıra, bir kültür olarak da ele alınmaktadır. Özellikle 1960’lı yılların sonu ile 1970’li yılların başında doğanların yanı sıra; kırsal kesimlerden İstanbul’a göç eden kitlelerin çoğunlukla ilgi gösterdiği melez bir müzik türü olarak da kullanılmaktadır (Özbek (1991)’den aktaran Keyder, Ç. 1999:128). 1970’li yıllarda büyük ölçüde ilgi gören bu müzik türü devlet radyo ve televizyonunda yasaklanmış olmasına rağmen, arabesk müzik türünde ün kazanan şarkıcıların başrolde olduğu filmler büyük ilgi görmüştür. Bu nedenle arabesk terimi yalnızca bir müzik, sinema ya da mimari anlamda sınırlı kalmayıp, kültür, yaşam biçimi anlamı da kazanmıştır (Keyder, Ç. 1999:129).

1980’li yıllara kadar arabesk yapımlar; yalnızca devlet ve medya tarafından değil, aynı zamanda toplumun kentli ve eğitilmiş kesimi tarafından da dışlanmıştır. “Ötekileri” müziği olarak



kabul gören bu müzik türünü dinleyen kentli ve eğitilmiş bireyler ise çevrelerinden gizlemek ihtiyacı duymuşlardır (Kaymal, C. 2017:1517). Dolayısıyla, arabesk müzik, yalnızca dili ve kültürü yozlaştırdığı gerekçesiyle değil, uç noktada bir tarzı simgelemesi nedeniyle de dışlanmıştır. Bu bakımdan arabesk kültür aynı zamanda kırsal kesimlerden kentlere göç eden bireylere yönelik yapılan ötekileştirme ve eleştirilerle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir (Kaymal, C. 2017:1518).

1980'li yıllarla birlikte ise daha geniş kitleler tarafından da kabul görmeye başlayan arabesk yapımlar, TRT'de de yer almaya başlamıştır. Ancak yine de 1990'lı yıllara kadar Arabesk yapımlara karşı tam anlamıyla bir özgürlük ortamı oluştuğu söylenemez (Kaymal, C. 2017:1518).

1990'lı yıllarda ise özel televizyonların yayın hayatına girmesiyle birlikte arabesk müzik ve filmler daha geniş kitlelere ulaşma fırsatı elde ederek günümüze kadar pop müziğin ve Türk Halk Müziği'nin de içinde yer almaya başlamıştır (Soydan, E. 2015: 67).

1990'lı yıllara kadar devletin radyo ve televizyonlarında yasaklı olan ve kendine yer bulamayan arabesk yapımlar özel televizyon yayıncılığı ile birlikte televizyon ekranlarında yer edinmeye başlamıştır. TRT'de bu dönüşüme ayak uydurarak arabesk müzik ile uğraşan ünlü sanatçılara ekranlarına yer vermeye başlamıştır. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri ise Star 1 televizyonu ve TRT arasında yaşanan rekabettir (Soydan, E. 2015:68).

Yayın akışını "sizin televizyonunuz" mottosuyla formüle eden Star 1 televizyonu (Ünal Y, 2009: 108) ile başlayan özel televizyon yayıncılığı ile televizyon içeriklerine "çeşitlilik" getirilmiştir. Bu durum TRT'nin de "ciddi" yayın akışından uzaklaşarak bir takım açılımlar yapmasına neden olmuştur.

Araştırma

Araştırma yöntemi ve kapsamı

Araştırma kapsamında tam yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Derinlemesine Mülakat Tekniğini; Serbest Mülakatlar, Yarı Yapılandırılmış Mülakatlar ve Tam Yapılandırılmış Mülakatlar olarak üç gruba ayrılmaktadır. Tam yapılandırılmış Mülakatlarda araştırmacı önceden belirlediği soruların dışına çıkamamaktadır. Bu nedenle, bu araştırma türü, sözlü anket uygulaması ile benzerlik göstermektedir (Şencan, H.2015:539). Türkiye'de büyük şehirlerde yaşayan ve arabesk kültürün oluşumu ve gelişimi sürecinin içinde bulunan gruptan 10 katılımcıyla tam yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemiyle görüşülmüştür. Derinlemesine görüşme sonuçları içerik analizi yöntemiyle analiz edilerek bulgular incelenmiştir. Örneklem evreni olarak Türkiye'de büyük şehirlerde yaşayan özellikle arabesk kültürün oluşum sürecinde (1970 – 1990) 18 yaşın üstünde olan kitle araştırmanın örneklem evrenini oluşturmaktadır. Bu nedenle katılımcılar 1960'lı yılların sonu ile 1970'li yılların başında doğmuş olan kadın ve erkek bireylerden oluşmaktadır. Araştırma bulguları 2019'da 10 katılımcıyla yapılan araştırma sonuçlarından oluşmaktadır.

Araştırma kapsamında 1970'li yıllarda kırsalden kente göç ile ortaya çıkan ve yayılmaya başlayan arabesk kültürün ortaya çıkışı, en yüksek olduğu dönem ve genel olarak ortadan kalkmaya başlama süreçleri araştırmaya katılanlarla görüşülmüştür. Bu bağlamda iki tür araştırma sorusu oluşturulmuştur. Derinlemesine görüşme derinlemesine bilgi almayı amaçlayan sorulardan oluşmaktadır.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu 5-10 yaş arası ilk defa televizyon izlediklerini belirtmektedirler.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri



	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Cinsiyet	Kadın	Kadın	Kadın	Kadın	Kadın	Erkek	Erkek	Erkek	Erkek	Erkek
Doğum yılı	1967	1967	1968	1968	1971	1967	1968	1968	1970	1971
Eğitim Düzeyi	Lise	Lise	Lisans	Lisans	Lise	Lisans	Yüksek Lisans	Lise	Lisans	Lisans
Medeni Durumu	Evli	Evli	Evli	Evli	Bekar	Evli	Bekar	Evli	Evli	Evli

Katılımcıların isimleri verilmeden kodlanarak aktarılmıştır. Buna göre katılımcılar için “Katılımcı”yı ifade etmesi açısından “K” olarak kodlanmış ve her katılımcıya kodunun yanında “K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9 ve K10” şeklinde bir numara verilmiştir.

Tablo 1’e göre katılımcıları 5’i kadın, 5’i erkek olup; doğum yılları 1967 ile 1971 yılları arasında değişiklik göstermektedir. Eğitim düzeylerine bakıldığında ise 4 katılımcı Lise mezunuyken, 5 katılımcı Lisans, 1 katılımcı ise Yüksek Lisans derecesinde eğitim düzeyine sahiptir. Katılımcıların medeni durumları ise 2 katılımcı bekar olup, 8 katılımcı evlidir.

Katılımcıların sıklıkla takip ettikleri programlar

PROGRAM ADI	PROGRAM TÜRÜ	ÜLKESİ	YAYINLANDIĞI YIL
Kaçak	Dizi	ABD	1963-1967
Köle Isaura	Dizi	Brezilya	1976
Caniko	Dizi	Türkiye	1976
Dallas	Dizi	ABD	1978-1991
Hisseli Harikalar Kumpanyası	Müzikal	Türkiye	1981
Bizden Size	Müzik Programı	Türkiye	1982
Perihan Abla	Dizi	Türkiye	1986-1987
Alf	Dizi	ABD	1986-1990
Cesur ve Güzel	Dizi	ABD	1987
Turnike	Yarışma Programı	Türkiye	1992

Tom ve Jerry	Çizgifilm		
--------------	-----------	--	--

Tablo 2: TRT’de Yayınlanan ve Katılımcıların sıklıkla takip ettikleri TV programları ve Diziler

Yılbaşı Programları

Katılımcıların tamamı yılbaşı programlarında çoğunlukla Zeki Müren, Ümit Besen, Müzeyyen Senar, Ajda Pekkan gibi isimlerin yer aldığını belirtmektedirler. Ancak bazı isimlerin belirli yıllar içerisinde yasaklı olmalarından dolayı isimler yıllar içerisinde değişiklik göstermiştir.

Bu durumda, katılımcılardan biri “Özal’ın yasakları kaldırmasıyla birlikte gece 12’den sonra yasaklı olan sanatçılar Bülent Ersoy, İbrahim Tatlıses, Orhan Gencebay gibi isimler çıkardı. Ondan önce ise yılbaşı programlarının Cenk Koray, Orhan Bora, Halit Kocatepe. Yılbaşı programlarının içerikleri ise Müzik, Skeç, Tiyatro, Çekiliş, Dansöz şeklinde hazırlanmaktadır. (K9) şeklinde gece 12’den sonra yasaklı olan sanatçıların yer aldığı ifade etmektedir.

Bir başka katılımcı (K2) ise Yılbaşı programlarında uzun bir süre Zeki Müren’in yer aldığını belirterek 1985 yılında İbrahim Tatlıses ve Müslüm Gürses gibi isimlerin de TRT’de yer almaya başladığını belirtmiştir.

Diğer taraftan özellikle gece 12 ‘den sonra dansözün de yer almasına dikkat çeken katılımcılar, yılbaşı geceleri bu nedenle TRT’de gece 12’yi beklediklerini de ifade etmektedirler. Bu noktada TRT’de 1980’lerin sonunda yılbaşı programlarını sanatçıların şarkı söylemeleri, dansöz ve piyango çekilişi olarak sıralandığı belirtilmektedir. Örneğin araştırmanın katılımcılarından biri (K8) şu ifadelerle yer vermektedir:

“Gece 12’den sonra dansöz olurdu. Sanatçılar tek tek şarkı söylerdi. Gazino havası verilirdi. Piyango çekilişi yapılırdı. Gece 2’de kapanırdı”.

Aynı zamanda katılımcılar yılbaşı programlarında yer alan sunucuların diksiyonuna ve giyimlerine dikkat ettiklerini de ifade etmektedirler. “İstanbul Türkçesiyle güzel bir diksiyon ile sunum yapılırdı. Erkek sunucular kravat takardı. Giyimleri ve diksiyonları çok özenliydi” (K9),.

Sonuç olarak katılımcılar arasındaki genel görüş, yılbaşı programlarında 1980 sonrası TRT ekranlarında arabesk müzik yapan şarkıcıların da yer almaya başlaması ve yine arabesk kültürün öğelerinden biri olan oryantal dansçıların da ekranlarda yer aldığı görüşünde olmalarına rağmen sunucuların dili kullanmalarına ve giyimlerine titizlik gösterdiği yönündedir.

TRT’de Yer Alan Arabesk Yapımlar

1980’li yılların başında, arabesk müziğin hızla yaygınlık göstermesine ve halk tarafından benimsenmesine rağmen, TRT bünyesinde yasaklandığı görünmektedir. 1983 yılında Turgut Özal’ın kurmuş olduğu Anavatan Partisi’nin iktidara gelmesiyle beraber, TRT’nin yasakladığı arabesk müzik tekrardan radyo ve televizyonda yer edinmeye başlamıştır. Bu sayede hem Arabesk müzik yapan sanatçılar seyircilerle buluşma fırsatı yakalamış, hem de arabesk müzik toplumda daha geniş kitlelere yayılmaya başlamıştır (Kırık, 2016).

Bu çerçevede Katılımcıların tamamı arabesk müzik ve filmlerin TRT’nin ilk yıllarında olmadığını ancak 1985-1990 yıllarından sonra ortaya çıkmaya başladığı belirtmektedirler.

Bu konuda katılımcılardan biri (K2), “Daha çok 1980’lerden sonra Arabesk tarzında film ve müzikler çıkmaya başladı. Aile, komşuluk ve saygıya dayalı ilişkilerin anlatıldığı yapımlar daha ağırlıklıydı.” İfadeleriyle 1980’li yıllarla birlikte arabesk tarzında film ve müziklerin TRT’de yer almasına karşın TRT’nin toplumsallaştırma işlevi çerçevesinde yayınlarına devam ettiğini belirtirken bir başka katılımcı ise (K3) özellikle 1990’lı yıllarda arabesk film ve müziklerinin TRT’de daha fazla



yayınlandığını belirtmektedir: “1990’larda aşırı artış gösterdi arabesk film ve müzikler özellikle Müslüm Gürses, İbrahim Tatlıses, Ferdi Tayfur şarkı ve filmleri.”

Bir başka katılımcı ise 1985 yılından sonra arabesk tarzda film ve müziklerin yer almaya başladığını ifade ederek bu durumun Müslüm Gürses ve İbrahim Tatlıses ile başladığını belirtmektedir: “Arabesk müzik ve filmler daha çok 1985 sonrası çıkmaya başladı. Müslüm Gürses ve İbrahim Tatlısesle başladı.” (K4)

TRT’de yer alan arabesk yapımları ve müzikler ile ilgili olarak yukarıdaki katılımcılar 1980’li yılların ortasını işaret etmelerine rağmen, araştırmaya katılan diğer katılımcıları bu durumun özellikle 1990’lı yıllarda artış gösterdiğini belirtmektedir.

Bu durum özel televizyon yayıncılığı ile birlikte TRT’nin yayıncılık anlayışında bir yumuşa döneminin başladığını göstermektedir.

Özel Televizyon Kanallarının Ortaya Çıkması ve TRT’nin Yayın Akışı

Katılımcıların tamamı özel televizyon kanallarının yayın hayatına başlamasıyla birlikte TRT’nin yayın akışında da değişikliklerin söz konusunu olduğunu düşünmektedirler.

Katılımcılardan biri (K1) bu durumu öz kültürümüzden bir kopuş olarak yorumlayarak komşuluk, aile gibi kavramların televizyonda işlenme süreçlerinin dönüştüğünü ifade etmektedir: “Daha masum basit içerikler vardı eskiden gün geçtikçe yabancı içeriklerle birlikte kendi öz kültürümüzden koptuğumuzu düşünüyorum. Komşuluk, aile gibi kavramlar değişti. Bunların televizyonda işlenme süreçleri de değişti.”

K7 ise özel kanallarla birlikte TRT’nin yayın akışında bir değişiklik olduğunu kabul etmesine rağmen TRT’nin yine de 1970’li yıllardaki yayın politikasını halen koruduğu görüşündedir: “Kesinlikle oldu ama yine de uzun bir süre TRT kendine has havasını korudu aslında.”

Benzer biçimde K5 de özel televizyon yayıncılığı ile TRT’nin yayın akışında dönüşümler olduğunu belirtmekte olup yine de aile dizilerinin ve aile değerlerinin ön planda olduğuna dikkat çekmektedir: “Kesinlikle oldu ama yine de hala aile dizilerine ve aile değerlerine önem veriyor TRT”.

K6 ise özel televizyon kanallarıyla birlikte TRT’nin yabancı yapımlara daha fazla yer vermeye başladığını ifade etmektedir.

Bir başka katılımcı (K7) ise TRT’nin yayın politikasında ve yayın akışında herhangi bir değişiklik hissetmediğini ifade ederek, yılbaşı programlarında arabesk müziğin yayınlanmasına izin verildiğini dile getirmektedir.

Diğer taraftan, katılımcıların büyük bir çoğunluğu özel televizyon kanallarının yayın hayatına başlamasıyla birlikte TRT’yi izleme sıklıklarında bir azalma meydana geldiğini belirtmektedirler.

Bu noktada, katılımcılardan K1, K2, K3, K5, K6 ve K7 özel televizyon kanallarının yayın hayatına başlamasıyla birlikte çeşitliliğin arttığını ve TRT’yi daha nadir izlediklerini ifade etmektedir. K4 ise halen TRT’yi izlemeyi tercih ettiğini belirtmektedir.

Ayrıca katılımcıların tamamı TRT’de aile dizilerini izlemeyi tercih ettiklerini ifade etmektedirler.

Sonuç

Kültür sürekli değişen yaşayan bir sistemin parçasıdır. Toplumlar farklı kültürlerden etkileşimle birlikte değişim ve dönüşüme uğramaktadırlar. Arabesk kültür toplumsal yapı içerisinde özellikle 1980 – 1990 yılları arasında kendini yoğun olarak göstermiştir. Ancak daha sonrasında toplumsal yapıdaki değişimlerle birlikte özellikle özel televizyon kanallarının açılmasıyla birlikte arabesk kültürün yerini pop kültürün almaya başladığı görülmektedir. Ailelerin toplu olarak televizyon izlemek yerine istedikleri kanalları aile bireylerinin ayrı ayrı izledikleri bir dönem başlamıştır. Yurt



dışından getirilen ve Türkçeleştirilen içerikli programların özel kanallarda yer almasıyla birlikte arabesk kültüre ait içeriklerin yayınlanmasında da azalma görülmeye başlamıştır.

Yapılan araştırmadan elde edilen veriler neticesinde araştırmanın bölümleri yılbaşı programları, TRT’de yer alan arabesk yapımlar ve Özel televizyon yayıncılığı ile birlikte TRT’nin yayın akışındaki değişiklikler şeklinde oluşturulmuştur.

Diğer taraftan, özel televizyon yayıncılığı ile birlikte çeşitliliğin artması televizyon izleyicisini daha aktif bir pozisyona getirerek içerik seçebilme fırsatını elde etmişlerdir. Bu durum, yapılan katılımcıların da ifade ettiği gibi TRT’nin daha az tercih edilmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Aktulum, K. (2019). Kentleşme göstergibilimi çerçevesinde paldır küldür kentleşmeler. *Milli Folklor Dergisi*, 121, 30-42.
- Akyıldız, N. A. (2020). Kentleşme ve kentsel değişim bağlamında açık kamusal alanların sürdürülebilir kentler açısından değeri. *Milli Folklor Dergisi*, 32 (16), 188-201.
- Bodur Ün, M. & Paydak, A. (2012). Küreselleşen dünyada düzensiz göç ve Türkiye: Adana ili yabancılar misafirhanesi çalışması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (3), 187-204.
- Bozkurt, Y. & Ayfer, R. (2018). Göçün kentleşme üzerindeki etkisi: Kütahya il örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 57, 144-162.
- Emeç, H., Üçdoğruk Birecikli, Ş. & Kümbül Güler, B. (2019). İstanbul’a yönelik iç göç hareketlerinin ekonometrik analizi. *İnsan&İnsan*, 6 (22), 785-808.
- Kaymal, C. (2017). Kırdan Kente Göçün Kültürel Sonuçları: Gecekondulaşma ve Arabesk, *Ulakbilge*, Cilt 5, Sayı 15, 1499-1519.
- Kıran, E. & Aker, D. Y. (2019). İç göç araştırmalarında kültürleşme boyutu. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 67-82.
- Kocaman, A. (1995). Kentleşme ve dil. *Hacettepe Üniversitesi Dergisi*.
- Özdemir, D. (2018). Türkiye’de bölgeler arası iç göç hareketlerinin belirleyicileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (3), 1337-1349.
- Özgen, H. G. & Erbaş, S. (2018). Türkiye’de iç göç hareketlerinin eğitim seviyesine göre kümelenmesi üzerine bir çalışma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18, 40 (2), 141-160.
- Öztürk, S. & Çalışkan, H. (2019). Kentleşme gelişiminin ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye örneği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 677-694.
- Parin, S. (2019). Toplumsal bellekte göç olgusu: Türkiye deneyimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (65), 683-689.
- Sancar, Canan & Ambaş, Yusuf Emre (2020). “Türkiye’de Düzey 2 Bölgeleri Ölçeğinde İç Göç ve İşsizlik İlişkisinin Ekonometrik Analizi”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 11, 1, 41-57.
- Savaş, Ç. & Kemik, A. (2018). Kırdan kente iç göç süreciyle kadınların iş yaşamına katılımları ve sonuçları. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 43, 143-157.
- Sertyeşilışık, E. (2019). Eğitimin ekonomi politiği ve sürdürülebilir kentleşme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (3), 17-22.
- Soydan, E. (2015). Televizyonun Arabesk Müziğin Soylulaşmasındaki Rolü, *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı 23, 61-73



Şahin, S. Z. (2018). Neoliberal yeniden ölçeklenme etkisi altında Türkiye’de kentleşme politikasının dönüşümü. *Alternatif Politika*, Özel Sayı, 1-30.

Şallı, A. (2017). Kentleşme sürecinde ahlaki değerler: İstanbul ve Antalya üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, 1 (1), 63-102.

Tepealtı, F. (2019). Avrupa birliği’ne yönelik Türkiye geçişli (Transit) göç hareketleri ve Türkiye’in düzensiz göçle mücadelesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 24 (41), 125-140.

Türk, E. G. C. (2019). İç göç deneyimi, yerleşim yeri, cinsiyet ve eğitim düzeyi açısından algılanan anababalık. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 52 (3), 713-736.

Yılmaz, H. (2012). Kentleşme sürecinde yerel basın. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 251-262.

Yörükhan, Ü. (2009). Tüketim Toplumuna Geçişte Televizyonun Sosyo-Ekonomik Rolü, Dokuz Eylül Üniversitesi – Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema Televizyon Bölümü - Doktora Tezi

Hüner Şencan, Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güveninirlik ve Geçerlilik, Ankara:Seçkin Yayınevi, 2015, S. 539, 540.

EXTENDED SUMMARY

1.Introduction

According to the results of the first census in 1927, 13.6 million people live in Turkey. Today, this number has reached around 80 million and 80 percent of this population lives in cities and 20 percent lives in rural areas. This situation shows that in addition to a rapid population increase in Turkey, there is a high rate of migration from the village to the city (Eğilmez, M. 2018: 169).

It is seen that the industrialization process has a relationship with urbanization. With the transition to the industrial society, migration from the village to the city has increased. Crowded in the cities, the masses began to live lives stuck in slums and narrow spaces. Together with the "migration", which expresses the first concrete step of urbanization, the shantytowns, which are the shelter of the migrating low-income population, and the "shantytown" process, which expresses the socialization of this population, emerges. This situation is also described as "Arabesque". Because this population can neither be purified from rural features nor fully adopt urban features. Individuals now stand at the intersection of rural culture and urban culture (Şallı, 2017: 67-68). The first meaning and step of urbanization is the process of squatting, in which the migrating mass settles with migration. This squatting also expresses the socialization process of the migrating mass. Because this population can neither be purified from rural features nor fully embrace urban culture. This mass stands at the intersection of rural and urban culture. In this case, it causes the emergence of a new culture.

With unplanned urbanization, a degenerate lifestyle emerges. Especially slang and vulgar expressions are becoming common in the urban language. It is seen that the urbanization process has caused many changes. In this process, there has been a social change in the flow of words into the language. In particular, there has been word entry into the standard language from the local dialect. With the transfer of the sincere expression used by the local masses to the standard language, a type of communication that can be described as rude has become widespread. A mixed language culture of arabesque has emerged in the speed and rush of urban life. Foreign words, the language of the rural areas combined to create a new language (Kocaman, 21-22).

2. Method

Fully structured in-depth interview method was used within the scope of the research. In-depth Interview Technique; Free Interviews are divided into three groups as Semi-Structured Interviews and Fully Structured Interviews. In fully structured Interviews, the researcher cannot go beyond the predetermined questions. Therefore, this type of research is similar to the oral survey application (Şencan, H.2015:539). A fully structured in-depth interview method was interviewed with 10 participants from the group living in big cities in Turkey and involved in the formation and development of arabesque culture. The results of the in-depth interviews were analyzed with the content analysis method and the findings were examined. As the sample population, the population living in big cities in Turkey, especially in the formation process of the arabesque culture (1970-1990), constitutes the sample population of the research. For this reason, the participants consist of male and female individuals who were born in the late 1960s and early 1970s. The research findings consist of the results of the research conducted with 10 participants in 2019.

Within the scope of the research, the emergence of the arabesque culture, which emerged with the migration from rural to urban in the 1970s and started to spread, the period when it was at its highest and the processes of its disappearance in general were interviewed with the participants of the research. In this context, two types of research questions were created. The in-depth interview consists of questions aimed at obtaining in-depth information.

3. Findings, Discussion and Results

The majority of the participants state that they watch television for the first time between the ages of 5-10.

New Year's Programs

All of the participants stated that mostly names such as Zeki Müren, Ümit Besen, Müzeyyen Senar, Ajda Pekkan took part in the New Year's programs. However, due to the fact that some names were banned in certain years, the names have changed over the years.

In this case, one of the participants said, "After Özal lifted the bans, artists who were banned after 12 pm such as Bülent Ersoy, İbrahim Tatlıses, Orhan Gencebay came out. Before that, Cenk Koray, Orhan Bora, Halit Kocatepe of the New Year's programs. The contents of the New Year's programs are prepared in the form of Music, Skits, Theatre, Draw, Belly Dancer. In the form of (P9), he states that there are artists who are banned after 12 pm.

Another participant (K2) stated that Zeki Müren took part in New Year's programs for a long time and stated that names such as İbrahim Tatlıses and Müslüm Gürses started to appear on TRT in 1985.

On the other hand, the participants who draw attention to the presence of belly dancers especially after 12 pm, also state that they wait for 12 pm on TRT on New Year's Eve for this reason. At this point, it is stated that at the end of the 1980s on TRT, the New Year's programs were listed as the singing of the artists, the belly dancer and the lottery draw. For example, one of the participants of the research (P8) states the following:

"After 12 pm she would be a belly dancer. Artists sang one by one. It was a casino atmosphere. There was a lottery draw. It would close at 2 am".

At the same time, the participants also state that they pay attention to the diction and clothing of the presenters in the New Year's programs. "The presentation was made in Istanbul Turkish with a beautiful diction. Male presenters wore ties. Their clothes and diction were very meticulous" (P9).

As a result, the general view among the participants is that the singers who make arabesque music started to appear on TRT screens after 1980 in the New Year's programs and although they were of the opinion that oriental dancers, one of the elements of arabesque culture, were also on the screens, the presenters showed meticulousness in their use of language and their clothing.



Emergence of Private Television Channels and TRT's Broadcast Stream

All of the participants think that there are changes in the broadcast flow of TRT with the start of broadcasting of private television channels.

One of the participants (P1) interprets this situation as a break from our own culture and states that the processes of processing concepts such as neighborhood and family on television have been transformed: "There used to be more innocent simple content, I think we are breaking away from our own culture with foreign content day by day. Concepts such as neighborhood and family have changed. The way they are portrayed on television has also changed."

K7, on the other hand, is of the opinion that TRT still maintains its broadcast policy in the 1970s, despite admitting that there has been a change in the broadcast flow of TRT with private channels: "It certainly did, but for a long time, TRT actually kept its unique atmosphere."

Similarly, K5 states that there are transformations in the broadcasting of TRT with its private television broadcasting, and draws attention to the fact that family serials and family values are at the forefront: "It certainly happened, but still TRT attaches importance to family serials and family values".

K6, on the other hand, states that TRT has started to give more space to foreign productions with its private television channels.

Another participant (P7) stated that he did not feel any change in TRT's broadcast policy and broadcast flow, and that arabesque music was allowed to be broadcast on New Year's programs.

On the other hand, the majority of the participants stated that the frequency of watching TRT decreased with the start of broadcasting of private television channels.

At this point, the participants K1, K2, K3, K5, K6 and K7 state that with the start of private television channels, the diversity has increased and they watch TRT less frequently. P4 states that she still prefers to watch TRT.

In addition, all of the participants state that they prefer to watch family serials on TRT.



**MEDYA ÇALIŞMALARI: TARİH, DİJİTALLEŞME VE DÖNÜŞÜM,
ED. ERKAM TEMİR, ANKARA: NOBEL YAYINLARI 2021, 310
SAYFA, ISBN: 978-625-439-442-3**

Pervin ÇAKIR-Bilim Uzmanı

pervincakir9225@gmail.com

orcid.org/0000-0002-8166-3126

GİRİŞ

Medya Çalışmaları: Tarih, Dijitalleşme ve Dönüşüm kitabı insan hayatının her alanında kendine yer edinen, iletişimi, bilgi paylaşımını ve yaşamı kolaylaştıran, bazen de kişiyi hapseden medyanın geçmişten günümüze hangi evrelerden geçerek dönüştüğü, bireysel ve toplumsal yaşama ve hatta kişilerin düşünce biçimlerine olumlu ya da olumsuz ne tür etkilerinin olduğu, hangi amaçlar ile kullanılabilceği, kullanılırken hangi etik sorunları bünyesinde barındırdığı, bunların yanı sıra basın ve gazeteciliğin artan önemi gibi üzerinde durulması gereken konuların objektif bir bakış açısı ile açıklandığı bir eserdir.

Kitabın ilk bölümünde *Osmanlı Devleti'nde Basının Genel Görünümü* başlığı ile Ali Çakır'ın (2021: 1-32) çalışması yer almaktadır. Bu bölümde basının Osmanlı Devleti tarihçesi ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Osmanlı döneminde basınla ilgili hemen her toplumsal ve siyasi olaya değinilmiş, öne çıkan önemli gazete ve gazetecilerden bahsedilmiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümünde piyasa gazeteciliğinin çıkış noktasından bahsedilmiş ve Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda zor süreçlerden geçerken gazetelerin artık ihtiyaç duyulan bir araç olduğunu vurgulanmıştır. Nitekim o dönemlerde eğitim reformları sayesinde okuma yazma bilen insan sayısı arttığından, olup biten gelişmelerden haberdar olmak isteyen halk için o dönemin tek kitle iletişim kaynağı olan gazetelerin öne çıkması doğaldır. Ancak basının bu denli güçlü olması, onun yönetim tarafından bazı kısıtlamalara maruz kalmasına neden olacaktır. Çakır, çalışmasının devamında Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasal ve toplumsal değişimlerin ardından basına getirilen sansürden ve etkilerinden bahsetmektedir. Son olarak "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran felsefenin temelleri gazete ve dergilerle atılmıştır" sözüyle basının gücüne ve toplumsal yaşamdaki önemli rolüne değinmiştir.

Kitapta yer alan ikinci çalışma Barışkan Ünal (2021: 37-78) tarafından *Geçmişten Geleceğe Habercilik Yaklaşımında Dönüşümler* başlığı ile ele alınmıştır. Teknolojinin hızlı gelişimi hem toplumsal hem de bireysel yaşamın pek çok alanına etki etmektedir. Gazetecilik mesleği de küreselleşme ve yeni teknolojilerden nasibini almıştır. Dolayısıyla habercilik anlayışı bazı evrelerden geçmekte ve daimî bir dönüşümün içinde yer almaktadır. Bahsedilen değişimlere ve evrelere ışık tutulan bu bölümde yazar, ilk olarak habercilik yaklaşımlarının tarihinin ne şekilde ele alınması gerektiğini sağlam bir literatür süzgecinden geçirerek açıklamıştır. Ardından gazetenin tarihçesine değinmiş ve toplumda yaşanan gelişmelerin habercilik anlayışını ne şekilde etkilediğini detaylıca aktarmıştır. Öte yandan bu bölümde rutin hayatlarımızın bir parçasını oluşturan internetin haberciliğe getirdiği fırsatlardan ve zorluklardan bahsedilmiş, temel habercilik yaklaşımları ve gazete türleri ele alınmıştır. Gerek akademisyenlerin gerek gazetecilik eğitimi alan öğrencilerin bu çalışmayı incelemesi oldukça faydalı olacaktır.



Kitapta yer verilen üçüncü çalışma Erkam Temir (2021: 85-105) tarafından kaleme alınan *Medyanın Düşünme Biçimine Etkisi: Klip Düşünme*'dir. Eski dönemlerde insanlar yazılı metinlerden bilgi almakta ve yine yazılı metinler aracılığı ile diğer kişilere bilgilerini ulaştırmaktaydılar. Dolayısıyla var olan iletişim biçimi, insanın ve insanlığın düşünme biçimlerini etkilemekteydi. Günümüze ise hızla gelişen teknolojiyle beraber görsel-işitsel araçların ve internetin, insan yaşamının neredeyse ayrılmaz bir parçası olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bireylerin düşünme biçimleri bu araçlara bağlı olarak evrilmiştir. Temir, bu anlatılara ilişkin öncelikle klip düşünme kavramının tanımına yer vermiş ve ardından bu kavramın temelini dayandırıldığı noktaları detaylıca aktarmıştır. İçinde bulunduğumuz çağa bakıldığında bilgiye ulaşmanın eski dönemlere göre oldukça kolay olduğu bilinmektedir. Önceden kitaplarda ulaşmak istenen bilgiyi bulmak daha zahmetli iken, günümüzde internette saniyeler içerisinde ulaşmak istediğimiz enformasyonu akıl yürütmeden ve zihnimizi yormadan, çoğunlukla görsel olarak elde etmek mümkündür. Bu noktada Temir, klip düşünmenin, bilişsel süreci, analiz kabiliyetini ne yönde etkilediğini ayrıntılı biçimde ele almış ve klip düşünme biçiminin insanlar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini okurlarına aktarmıştır. Bu özgün çalışma, günümüzde teknoloji ile iç içe yaşayan insanlar için bir yol gösterici olmuştur.

Kitapta yer alan dördüncü çalışma ise Zülfiye Acar Şentürk ve Alev Ayyıldız tarafından (2021: 109-137) *Dijitalleşen Dünyada Etiğe Erişim: Yeni Medya ile Gelen Etik Problemlere Bir Bakış* başlığı ile ele alınmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde yeni medyanın tanımına verilmiş ve ardından yeni medyanın özelliklerinden, bireylere sunduğu kolaylıklardan bahsedilmiştir. İkinci bölümde etik kavramı tarihsel olarak açıklanmış, üçüncü bölümde ise yeni medyadaki etik sorunlara ayrıntılı olarak değinilmiştir. Sosyal medya olarak da ifade edilen yeni medyanın etik kodlarının, geleneksel medyanın etik kodlarıyla -bazı istisnalar olsa da- doğru orantılı olduğu söylenebilir. Çünkü yazarların ifadesi ile geleneksel medya, medyanın temelidir (2021: 121). Bu bağlamda Şentürk ve Ayyıldız, çalışmasının son aşamasında haberde etik, nefret söylemi, dijital reklamda etik ve yeni medyada mahremiyet ihlali konularına yer vermiş ve önem arz eden etik problemleri okurlarına aktarmıştır.

Kitapta yer verilen beşinci çalışma Eray Aydın (143-172) tarafından ele alınan *Stratejik Yönetim ve Sosyal Medya*'dır. Bu bölümde ilk olarak strateji, stratejik planlama, yönetim ve sosyal medya kavramlarının tanımlarına yer verilmiş ve tarihsel süreçleri açıklanmıştır. Ardından sosyal medya araçları ayrıntılı olarak irdelenmiş, bireylerin bu araçları kullanım süreleri ifade edilmiştir. Kullanıcı sayıları giderek artan sosyal medya araçları aslında büyük bir stratejik öneme sahiptir. Çünkü artık bireyler teknolojinin sunduğu imkanlar sayesinde bir "tık"la alışveriş yapabilmektedir. Dolayısıyla sosyal medya stratejileri kullanılarak iş hedefine katkı sağlamanın mümkün olduğu söylenebilir. Aydın, bu noktada sağlam bir stratejinin nasıl planlanabileceği, hangi sosyal medya mecrası ile hangi kitleye nasıl ulaşılacağı gibi soruların yanıtlarını vermiştir. Okurlara sosyal medyada müşteriler ile ilişkileri geliştirmek ve başarılı sosyal medya yönetimi sağlamak için önerilerin verildiği bu bölümde, bir tablo halinde örnek sosyal medya stratejisi de yer almıştır. Temelde bu çalışma bireylerin, firmaların veya kâr amacı gütmeyen kuruluşların sosyal medya mecralarında ne şekilde var olmaları gerektiğini açıklamaktadır.

Medya ve Kültürün Dijitalleşmesinin Tüketim Alışkanlıklarına Yansımaları isimli çalışma Veysel Karani Şüküroğlu (2021: 175-211) tarafından ele alınmıştır. Bu çalışmanın ilk bölümünde dijitalleşme kavramına yer verilmiştir. Gelişen teknolojinin hangi aşamalardan geçerek günümüzdeki gücüne ulaştığını kronolojik olarak açıklayan Şüküroğlu, matbaa, telgraf, televizyon gibi geleneksel kitle iletişim araçlarından sırasıyla bahsetmiş ve günümüzde var olan bireysellik algısının aslında basım teknolojisinin gelişimiyle ilgili olduğunun altını çizmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde tüketim olgusu detaylı bir biçimde incelenmiştir. Şüküroğlu, günümüzde tüketimin, insanların kimliklerinin oluşumunda ve insanlar arası ilişkilerin gelişiminde büyük bir role sahip olduğunu belirtmiştir. Nitekim, artık yalnızca ihtiyaç dahilinde yapılan alışverişler söz konusu olmaktan çıkmıştır. İhtiyaç duyulmadığı hâlde, sadece haz almak için tüketen bir toplum var olmuştur. Şüküroğlu, dijitalleşmenin yoğun biçimde yaşandığı toplumlarda tüketim uygulamalarının ve bunların kişilerin yaşamındaki sembolik varlığının tüketim kültürünün merkezinde yer aldığını ifade etmektedir. Bu bölümde üzerinde durulan bir diğer önemli nokta ise kültürün dijitalleşmesidir. Çünkü dijitalleşen tüketici bir yandan çevrimiçi bir ticaret sitesinden alışverişini yaparken, bir yandan o ürünü kullanmış başka birinin



deneyimlerini araştırabilir ve bunları yaparken arkadaşıyla sohbet edebilir. Şüküroğlu, bu paylaşımın sonucunda kültürün de dijitalleşerek dönüşüme uğradığını belirtmiştir. Dolayısıyla kültür dijitalleştikçe, tüketici güçlenmektedir. Çünkü artık bireyler alışveriş yapmadan önce piyasayı araştırmakta, bilgi alışverişinde bulunabilmektedir. Sonuç olarak bu çalışmada temelde, dijitalleşme, tüketim ve tüketici arasındaki ilişkinin açıklanmış olması önem arz etmektedir. Çünkü ancak bu şekilde, kültürün dijitalleşmesine etki eden faktörlerin anlaşılması mümkün olabilir. İçerisinde bulunduğumuz dijital çağda dijital tüketiciler olarak bu nitelikli çalışmayı okumak farklı bir perspektif sunacaktır.

Kitapta yer verilen yedinci çalışma İlkur Kılınç (2021: 217-240) tarafından *Küresel Salgın Sürecinde Basının Artan Rolü: Gelecek Krizler İçin Yarattığı Dönüşümler/Değişimler* başlığı ile ele alınmıştır. Bölümün ilk aşamasında kriz dönemlerinde basın rolü ve önemine değinilmiştir. Nitekim kriz dönemlerinde ortaya atılan asparagas haberlerin, nefret içerikli söylemlerin veya doğruluğu teyit edilmemiş haberlerin varlığı insanları endişe ve kaygı duygusuna sürüklemektedir. Dolayısıyla insanların doğru bilgiye sağlam yoldan ulaşmaları önem arz etmektedir. Bu noktada basına büyük bir görev düşmektedir. Kılınç, haberi doğru sunmanın önemli olduğu kadar haberin nasıl sunulduğunun da önem arz ettiğini vurgulamaktadır. Çünkü özellikle kriz dönemlerinde toplumda panik oluşturacak ifadelerden kaçınılması gerekmektedir. Kriz haberciliğinde yapılması ve yapılmaması gerekenlerin detaylıca açıklandığı bu bölümün devamında Covid-19 ile birlikte basının yaşadığı süreçten ve artan öneminden bahsedilmektedir. Nitekim bu salgın insanların hayatlarını olumsuz yönde etkilemiş, virüs hakkında kaynağı belli olmayan yerlerden çıkan yanıltıcı haberler kişileri kaosa sürüklemiştir. Bu panik dalgaları arasında basına büyük bir rol düşmüş ve gazetecilerin sorumlulukları da artmıştır. Basının doğru kaynaktan, doğru bilgileri, doğru yöntemlerle insanlara ulaştırması gerekmektedir. Çalışmada üzerinde durulan bir diğer konu ise Covid-19 sürecinin basına getirdiği zorluklar ve basına sunduğu fırsatlardır. Örneğin, basın özgürlüğü ve habere erişim noktasında bazı kısıtlamaların varlığı basını zora sokmuş ancak bir yandan salgın nedeniyle gazeteciler uzaktan çalışma modeline geçerek zamandan tasarruf etmiş ve bu durum verimliliği artırmıştır. Kısaca bu çalışmada, basının salgın döneminde önemi ve artan rolü ele alınmış, buna bağlı olarak basının yine bu dönemde karşılaştığı güçlükler ve yakaladığı fırsatlar irdelenmiştir. Öte yandan basının gelecekte evrileceği süreç ve dönüşümü de tartışılmıştır. Kriz haberciliğinin önemini ve zor koşullarda yapılması gerekenleri aktaran bu araştırmanın incelenmesi hem medya mensupları hem akademisyenler hem de okurlar açısından önem arz etmektedir.

Kitapta yer alan son çalışma Bülent Öztürk (2021: 249-289) tarafından kaleme alınan *Covid-19 Salgınının Medya Üzerinden Siyasallaştırılması Üzerine Bir Söylem Analizi*'dir. Bu çalışmada ilk olarak Covid-19 hakkında sosyal medyada gündeme gelen yanıltıcı içeriklerden, medyanın gücünden ve hangi amaçlarla kullanılabilirliğinden bahsedilmektedir. Örneğin, siyasetçiler kendi çıkarları için medyayı kullanabilmektedir. Öte yandan hükümetin veya muhalefetin yayın organı olmayı tercih eden medya kuruluşları da söz konusudur. Dolayısıyla ortaya çıkan herhangi bir krizde medya bunu siyasallaştırma eğilimi gösterebilir. Bu bağlamda Öztürk, öncelikle ADB'de ve Avrupa'da Covid-19'un siyasallaştırılmasından bahsetmiş, salgın sürecinde yaşanan durumları örnekler vererek ayrıntılı biçimde aktarmıştır. Ardından okurlarına, Covid-19 salgınının Türkiye'de nasıl siyasallaştırıldığını yaptığı araştırma ile sunmuştur. Çalışmada, konuyla ilgili 25 Mart 2020 ve 25 Nisan 2020 tarihleri arasında Cumhuriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde Covid-19 hakkında çıkan haberler Van Dijk'in eleştirel söylem analizi metodu kullanılarak incelenmiştir. Ulaşılan bulguların sonucunda her iki gazetenin, olayları kendi bakış açısı ile yorumlayarak haberleri inşa ettikleri görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi salgın sürecinde genel olarak yaşanan olumsuzluklardan ve hükümetin yanlış kararlarından bahsederken Yeni Şafak gazetesi ise hükümetin salgını kontrol etme konusundaki başarısından ve Türkiye'nin Avrupa ülkelerini kışkıracak konumda olduğundan bahsetmektedir. İki büyük gazetenin salgın sürecini nasıl siyasallaştırdıklarını gözler önüne seren bu çalışmanın okunması, doğru habere ulaşma noktasında önem arz etmektedir. Nitekim elzem olan medyanın, konunun uzmanlarının, bilim insanlarının halka doğru bilgileri doğru yollar ile ulaştırmasıdır. Bülent Öztürk'ün çalışması bunu kanıtlar niteliktedir.



KAYNAKÇA

- Aydın, E. (2021). Stratejik Yönetim ve Sosyal Medya. Erkam Temir (Edt.) *Medya Çalışmaları: Tarih, Dijitalleşme ve Dönüşüm* içinde. (s. 143-172). Ankara: Nobel Yayınları.
- Çakır, A. (2021). Osmanlı Devleti'nde Basının Genel Görünümü. Erkam Temir (Edt.) *Medya Çalışmaları: Tarih, Dijitalleşme ve Dönüşüm* içinde. (s. 1-32). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kılınç, İ. (2021). Küresel Salgın Sürecinde Basının Artan Rolü: Gelecek Krizler İçin Yarattığı Dönüşümler/Değişimler. Erkam Temir (Edt.) *Medya Çalışmaları: Tarih, Dijitalleşme ve Dönüşüm* içinde. (s. 217-240).
- Öztürk, B. (2021). Covid-19 Salgınının Medya Üzerinden Siyasallaştırılması Üzerine Bir Söylem Analizi. Erkam Temir (Edt.) *Medya Çalışmaları: Tarih, Dijitalleşme ve Dönüşüm* içinde. (s. 249-289). Ankara: Nobel Yayınları.
- Şentürk, Z.A. ve Ayyıldız, A. (2021). Dijitalleşen Dünyada Etiğe Erişim: Yeni Medya ile Gelen Etik Problemlere Bir Bakış. Erkam Temir (Edt.) *Medya Çalışmaları: Tarih, Dijitalleşme ve Dönüşüm* içinde. (s. 109-137). Ankara: Nobel Yayınları.
- Şüküroğlu, V.K. (2021). Medya ve Kültürün Dijitalleşmesinin Tüketim Alışkanlıklarına Yansıması. Erkam Temir (Edt.) *Medya Çalışmaları: Tarih, Dijitalleşme ve Dönüşüm* içinde. (s. 175-211).
- Temir, E. (2021). Medyanın Düşünme Biçimine Etkisi: Klip Düşünme. Erkam Temir (Edt.) *Medya Çalışmaları: Tarih, Dijitalleşme ve Dönüşüm* içinde. (s. 85-105). Ankara: Nobel Yayınları.
- Ünal, B. (2021). Geçmişten Geleceğe Habercilik Yaklaşımlarında Dönüşümler. Erkam Temir (Edt.) *Medya Çalışmaları: Tarih, Dijitalleşme ve Dönüşüm* içinde. (s. 37-78). Ankara: Nobel Yayınları.